Honoré de Balzac

Albert Savarus

Fordította Somogyi Pál László

Valahány szalon közül, ahová a Restauráció idején eljárt s kevés volt ilyen -, a besançoni érsek leginkább a Watteville bárónéét kedvelte. Ejtsünk hát egy szót a bárónéról, a város talán legtekintélyesebb hölgyéről.

Watteville úr, kései unokaöccse a híres Watteville-nek, a legszerencsésebb és legismertebb gyilkosnak és hitehagyottnak, aki páratlan kalandjait egyenest a történelembe írta, s ennélfogva felesleges is bemutatnunk - éppoly lassú vérű volt, amilyen sűrű vérű a bácsikája. Mint százlábú a padlórepedésben, úgy éldegélt itt Comtében, míg nőül nem vette a híres Rupt család örökösét. Rupt kisasszony húszezer frankot hozó földekkel gyarapította a báró tízezer frankot hajtó birtokát. A svájci nemesúr címere pedig (a Watteville-ek Svájcból származtak át) beleolvadt a Ruptök ősi címerébe. A frigyről már 1802-ben döntöttek, de csak 1815-ben kötötték meg, a második Restauráció alatt. Egy lányka született belőle; három év múltán Watteville-né nagy rokonai mind halottak voltak, hagyatékuk felszámolva. A báró eladta a házát, családjával a Préfecture utcába költözött, a szép Rupt palotába, melynek kertje egészen a Perron utcáig terjeszkedik. Watteville-né már lánykorában is buzgón vallásos volt, házasságával csak még buzgóbbá vált. Egyik királynője ma annak a jámbor társulatnak, mely Besançon előkelőire komorságot és finnyás erkölcsösséget tukmál, ami egyébként nem idegen a város szellemétől.

Watteville báró szikár, sovány férfi volt és tucatelme; törődöttnek látszott, bár ugyan mitől, hisz siralmas tudatlanságban tespedt; de mivel hitvese szikrázó szőke volt és ridegsége közmondásos (ma is hallani: szúrós, mint Watteville-né), élcfaragó városatyák azt állították, hogy ez a szikla nyűtte el. Mert a Rupt név nyilván a *rupes*[1] szóból ered. A tudós társadalombúvárok fel is említik majd, hogy a Watteville-ek és Ruptök násza egyetlen gyümölcsöt hozott csak, Rosalie-t.

A báró egy gazdagon felszerelt esztergaműhelyben töltötte napjait - esztergált! És ezt a foglalatosságot kiegészítendő: gyűjtött. Bölcselő hajlamú orvosok az őrültséget tanulmányozva megállapították, hogy a gyűjtőszenvedély, ha apróságok a tárgya, az elmezavar kezdeti fokának tekinthető. Watteville báró a környék kagylóit, rovarait és kőzeteit gyűjtötte. Rossznyelvek - női nyelvek főképp - így jellemezték őt: - Széplélek! Már a mézeshetek alatt rájött, hogy a felesége a fejére nő, erre belevetette magát a barkácsolásba meg az evésbe.

A Rupt palota nem volt a pompának híján, még ha a XIV. Lajoséhoz hasonlítjuk is; és érződött rajta az 1815-ben egyesült két családnak a nemessége. Ódon fényűzés ragyogta be divatját múlt bájjal. A levélformára metszett kristályokból fűzött csillárok, a lampaszok, damasztok, szőnyegek, aranyozott bútorok illő keretet formáltak a régi libériák és hajlottas lakájok köré. Az étel is, noha megfeketedett családi ezüstön került asztalra - az asztal közepén üvegdísz meisseni porcelán figurákkal -, kifogástalan volt. A borok pedig afféle megyei hírességű, Watteville úr ízléssel válogatta össze őket, mert hogy életének némi tartalmat és színt adjon, maga pincészkedett. A báróné vagyona jelentékeny volt, férje rouxey-i birtokát ellenben, mely mintegy tízezer frankot jövedelmezett, nem hizlalták örökségek. Mondanunk sem kell, hogy Watteville-né és az érsek felettébb meghitt kapcsolata megnyitotta a Rupt palota kapuját az érsekség három-négy tehetséges és szellemes abbéja előtt is, akik nem vetették meg a terített asztal örömeit.

[1] *Rupes* - szikla (latin).

1834 szeptemberének elején, egy díszvacsora során, melyet nem tudom, miféle lakodalom viszonzásául adtak, a hölgyek épp koszorúba gyűltek a szalon kandallója körül, az urak pedig, csoportokra szakadozva, az ablakfülkéket töltötték meg, amikor bejelentették Grancey abbét, akit tapssal, tetszéssel fogadtak.

- Hogy áll a per? - kiáltották feléje mindenfelől.

- Megnyertük! - felelte az érseki helynök. - A bíróság döntése, amelytől annyira tartottunk, tudják, miért...

Ez célzás volt a királyi törvényszék 1830 utáni összetételére. A legitimisták szinte kivétel nélkül leköszöntek.

- ...Az ítélet minden pontban nekünk szolgáltatott igazságot, az első fokú határozatot megváltoztatva.

- Már mindenki azt hitte, hogy alulmaradnak.

- Úgy is történt volna, ha én közbe nem lépek. Az ügyvédünket felküldtem Párizsba, ezzel elértem, hogy amikor a küzdelem megkezdődött, új ügyvédet fogadhattam; a győzelem az ő érdeme, rendkívüli ember...

- Itt él Besançonban? - ámult el Watteville úr.

- Itt él Besançonban - felelte az abbé.

- Hja persze, Savaron - mondta Soulas, egy szép fiatalember, aki a báróné mellett ült.

- Öt vagy hat éjszakába került, míg átrágta magát az aktacsomókon, periratokon; hét-nyolcszor is összeültünk ketten, több órás tanácskozásra - folytatta Grancey abbé, aki három hét óta először mutatkozott a Rupt házban. - Hogy rövid legyek: Savaron úr valósággal megsemmisítette a híres párizsi ügyvédet, akit ellenfeleink megfogadtak. Ez a fiatalember csodákat művelt, állítják a tanácsosok. Ami a káptalant illeti, diadala kettős, győzött jogi téren, és győzött politikai téren, városházunk védője személyében alapos leckét adott a liberálisoknak. „Ellenfeleink ne számítsanak arra, mondta ügyvédünk, hogy mindenütt jó szemmel nézik az érsekségek elleni támadásokat...” Az elnök kénytelen volt csendet teremteni. A besançoniak mind tapsoltak. Egyszóval a régi kolostor épületei megmaradtak a besançoni székesegyház káptalanja tulajdonában. Egyébként Savaron úr a törvényszékről távozóban meghívta vacsorára párizsi kartársát. „Dicsőség a győzőnek!”, mondta az, és elfogadta, neheztelés nélkül bókolva Savaronnak a sikeréhez.

- De hát honnan kaparták elő ezt az ügyvédet? - kérdezte Watteville-né. - Sose hallottam a nevét.

- Pedig innen is jól láthatja az ablakait - felelte az érseki helynek. - Savaron úr a Perron utcában lakik, a kertje szomszédos az önével.

- Nem Comtéba való? - kérdezte a báró.

- Annyira nem látszik rajta, hová való - mondta Chavoncourt-né -, hogy senki se tudja, honnan jött.

- De hát mégis, kicsoda-micsoda? - kérdezte Watteville-né, és Soulasba karolva elindult az ebédlő felé. - Azt mondják, idegen: akkor mért jött Besançonba? Furcsa ötlet egy ügyvédtől.

- Rendkívül furcsa - helyeselt az ifjú Amédée de Soulas, kinek élete sorát történetünk érdekében hadd mondjuk most el.

Franciaország emberemlékezet óta csereberél Angliával divatcikkeket, annál is zavartalanabbul, mivel az efféle nem esik a vámhivatal zsarnoksága alá. Amit mi Párizsban angol divatnak hívunk, azt Londonban francia divatként ismerik, és viszont. A gyűlölség két ponton feloldódik a két nép között: a szavak és az öltözködés terén. Az angol nemzeti himnusz - *God save the King* - Lully dallama, *Esther* vagy *Athalie* kórusaihoz szerezte. A krinolin, melyet egy angol nő hozott Párizsba, Londonban született, francia asszony, a híres Portsmouth hercegné eszelte ki, tudjuk, miért; divatja kezdetben olyan ellenzéssel találkozott, hogy a tömeg kis híján agyontaposta azt az angol nőt, aki elsőnek jelent meg benne a Tuilériákban; mégis meghonosodott. Sőt Európa hölgytársadalma fél évszázadig görnyedt a jármában. Az 1815-ös béke után esztendőn át kacagták az angol nők hosszú ruhaderekát, egész Párizs tódult, hogy láthassa Potier-t és Brunet-t *A mulatságos angolok*-ban; ám a francia nők ruhadereka is, mely 1814-ben még a keblükig ért fel, 1816 és 1817 között egyre lejjebb s lejjebb ereszkedett, míg végül a csípőt is kirajzolta. Az utóbbi évtizedben Anglia két apró nyelvi ajándékkal kedveskedett nekünk. A *ficsúr*-ok (a szó eredete meglehetősen illetlen) három utódát: a *hihetetlen*-t, a *ragyogó*-t és az *elegáns*-t a *dandy*, majd az *arszlán* követte. És ha valami hóbort mulattatja Párizst, mely éppannyi remekművet habzsol fel, mint hóbortot, a vidék sem nélkülözheti egykönnyen. Ennélfogva, mihelyt az *arszlán* körülhordozta Párizsban sörényét, szakállát és bajuszát, mellényeit és monokliját, melyet kézbeli segítség nélkül, pusztán orcájának és szemüregének összecsippentésével tapasztott meg, egyik-másik megyei székvárosunkban is feltűntek az al-arszlánok, talpallójuk választékosságával tiltakozva a helybeliek lompossága ellen. Nos, Besançonnak is megvolt a maga arszlánja Amédée-Sylvain-Jacques de Soulas, vagy ahogy a spanyol megszállás alatt írták: *Souleyas* személyében. Amédée de Soulas talán egyedüli polgára a városnak, aki spanyol ősökre tekinthet vissza. Mert bár Spanyolország elküldte serény fiait Comtéba, igen kevesen vertek itt közülük gyökeret. A Soulasok is csak a Granville bíboroshoz fűződő kapcsolatuk okán maradtak. Maga az ifjú Amédée váltig hangoztatta, hogy elmegy Besançonból, el ebből a bús, ájtatos, irodalomtól idegen katona- és kaszárnyavárosból, amely pedig megérdemli, hogy lefessék - lelke van, sajátos élete és szokásai. Mivel így vélekedett, nem tudván, mihez fogjon, arszlánunk beérte három, vajmi gyéren bútorozott szobával a Neuve utca végén, a Préfecture utca sarkán.

Az ifjú Soulas nem lehetett meg *tigris*[2] nélkül. Tigrisül egyik bérlőjének a fia szolgált, tizennégy esztendős zömök legényke, Babylas nevű. Az arszlán takaros mundérba bújtatta tigrisét: kurta császárkabátot adott rá acélszürke posztóból, lakkövvel, vastag kék félbársony nadrágot, vörös mellényt, kihajtós lakkcsizmát - a pörge kalapon fekete szalag volt, a sárga gombokon a Soulasok címere. Amédée fehér pamutkesztyűvel is ellátta a fiút, fizette mosószámláját, élelmezésére pedig harminchat frankot szánt havonta, ami megdöbbentette a besançoni varrólányokat: négyszázhúsz frank egy tizenöt éves kamasznak, az ajándékokat nem is számítva! Az ajándékokat: hogy eladhatta a kiszolgált ruhaneműt, hogy borravaló csöppent neki, ha gazdája elcserélte két lova egyikét, és hogy pénzzé tehette a trágyát. A lovak általában évi nyolcszáz frankba kerültek, velük szemben szégyenletesen fukarnak mutatkozott arszlánunk. Párizsi szállítóinak mintegy ezerkétszáz frankot fizetett illatszerért, nyakkendőkért, ékszerért, kencéért és ruhákért. Ha összeadjuk: groom, illetve tigris, lovak, divatfi-öltözködés és hatszáz frank lakbér - az egész költség háromezer frankra rúg. Mármost édesatyja mindössze négyezer frank jövedelmet hagyott Amédée-ra, ez az összeg néhány elég nyomorúságos majorból folyt be, vagy inkább - mivel a majorokkal törődni kellett volna - csurrant-csöppent. Arszlánunknak tehát napi három frankja ha maradt tulajdon élelmére, apróbb kiadásokra, játékra. Nem csoda,

[2] *Tigris* franciául lovászfiút is jelent, ami érdekes szójátékra ad alkalmat: a *Hon* (oroszlán: arszlán) szóval párosítva.

hogy gyakran vacsorázott vendégségben, vagy hogy böjtös ebédeket evett. Amikor semmiképp se kerülhette el, hogy saját zsebére vacsorázzék, elszalasztotta tigrisét egy vendéglőshöz: két tál ételt hozatott, potom huszonöt sou-ért! Az ifjú Soulasnak pazarló híre járt, őrültségeket csinál, mondogatták; holott a fortélyosság, a lelemény, mellyel újévtől karácsonyig elvergődött, bármelyik mintagazdasszonynak becsületére vált volna. Ekkor persze még senki sem tudta, s kivált nem Besançonban, hogy hat frank ára kencével a csizmán vagy cipőn szétterítve, ötven sou-s sárga kesztyűkkel, amiket a legnagyobb titokban kitisztítanak, hogy legalább háromszor szolgáljon, tízfrankos, három hónapig élő nyakkendőkkel, négy huszonöt frankos mellénnyel és a cipőre ráboruló nadrágokkal - ennyivel egy megyeszékhely is meghódítható! És ugyan miért ne, ha párizsi nők is kivételes figyelemmel fogadnak némely tökfilkót, s ezek háttérbe szorítják a férfiak színe-javát, holott egész piperéjük tizenöt aranyat ér, a hollandvászon inggel és a hajbodorítással együtt!

Ha netán úgy vélik, hogy ez a boldogtalan fiatalember túlságos olcsón jutott arszláni címéhez, eláruljuk: Amédée de Soulas háromszor járt már Svájcban (szekéren utazott gyakori pihenőkkel), kétszer ellátogatott Párizsba, s innen egy ízben Angliába is átkelt. Világlátott embernek számított, elmondhatta: *„Angliában, ahol magam is megfordultam”* és így tovább. Az özvegyek így bókoltak neki: *„Maga, aki volt Angliában”*, satöbbi. Egész Lombardiáig elhatolt, az olasz tavakat érintve. Figyelmet szentelt továbbá az új kiadványoknak. És végül, amikor Amédée a kesztyűit tisztogatta, Babylas tigris ezzel küldte el a látogatókat: „Soulas úr dolgozik.” Irigyei aztán persze rásütötték a bélyeget: „Túlontúl *haladó ember*.” És valóban, arszlánunknak megvolt hozzá a tehetsége, hogy a besançoni nagyképűséggel szajkózza a felkapott közhelyeket, minél fogva páratlanul felvilágosult nemesúrként tündökölt. Divatos ékszereket viselt, újságszólamokban gondolkodott.

1834-ben Amédée huszonöt éves fiatalember volt: közepes termet, barna haj, boltozatos mellkas, araszos váll, a combja gömbölyded, lába máris vaskos, keze fehér és párnás, körszakáll, a helyőrségiekkel is vetekvő bajusz, széles, vörös, jóindulatú ábrázat, tömpe orr, kifejezéstelen, barna szem; egyébként semmi spanyolos. Szaporán haladt az arszlánok végzete, az elhájasodás felé. Körme ápolt, szakálla jól fésült, gondosan, angolos szigorral öltözött. Az eredmény: Soulas urat a legszebb férfinak tekintették Besançonban. Fodrásza, aki megszabott órában jött, hogy hajzatát felfrissítse (ez a fényűzés is hatvan frankját elnyelte évenként), kikiáltotta a divat és ízlés nagymesterének. Amédée későn kelt, felöltözködött, s déltájban kilovagolt; egyik tanyájára ment, hogy pisztollyal célba lőjön. Ennek a foglalatosságnak éppolyan fontosságot tulajdonított, mint élete vége felé Byron. Háromkor tért vissza - a varrólányok és az épp ablakukban könyöklők megbámulták, mint feszít a lován. Amédée aztán négy óráig *dolgozott*, majd átöltözött, vacsorára lévén hivatalos; estéjét viszttel ütötte el a város arisztokrata szalonjaiban, s végül tizenegykor hazament, lefeküdt. Nem volt titkolnivalója, józanul, feddhetetlenül élt, mint kevesen; vasárnap és ünnepnap a templomban is pontosan megjelent.

És mégis kirítt - hogy megértsék, miért, pár szóval hadd vázoljuk fel Besançont magát. Nincs város, amely süketebben, érzéketlenebbül zárkózna el a haladás elől. Besançonban a hatósági személyeket, hivatalnokokat, katonákat, egyszóval akiket a kormány, Párizs valamiféle tisztséggel csak ideküld, mind egy kalap alá fogják, és igen kifejező névvel illetik: ők a *kolónia*. A kolónia semleges terület, az egyetlen az egyházon kívül, ahol a város nemesi és polgári társasága érintkezhet egymással. Itt fogannak meg aztán egy szó, egy pillantás, egy kézmozdulat nyomán azok a sírig tartó családi gyűlölségek nemesasszonyok és polgárasszonyok közt, amelyek még tágítanak csak a két osztályt elválasztó áthidalhatatlan szakadékon. Pedig a Clermont-Mont-Saint-Jeanok, Beauffremont-ok, Scey-k, Gramont-ok és még néhány család kivételével, melyeknek csak a birtokai fekszenek Comtéban, a besançoni nemesség alig kétszáz esztendős, XIV. Lajos hódító hadjárata idejéből való. Csupa megrögzött parlament-

párti család, s oly dölyfösek, nyársat nyeltek, bús-komolyak, anyagiasak, fölényesek, hogy a bécsi udvarral akár össze se mérjük őket: a besançoniak messzi túltesznek fentiekben a bécsi szalonokon! Victor Hugóról, Nodierről, Fourier-ről, a város díszeiről bezzeg nem esik szó, senki se gondol rájuk. Nemesember házassága már a bölcsőjében eldől, s az apró-cseprő dolgokat csakúgy, mint a főbenjáró kérdéseket, vastörvények szabályozzák. Soha idegen, betolakodó nem férkőzhetett be ezekbe a házakba; még ezredesek vagy törzsökös francia családok fiai is, ha akadtak ilyenek a helyőrség tisztjei közt, olyan diplomáciai sakkhúzások révén tudtak csak egy-egy meghívást kicsikarni, amiknek maga Talleyrand is jó hasznát vette volna némelyik kongresszusán. 1834-ben egyedül Amédée viselt talpallót egész Besançonban. Már ez is megmagyarázza arszlánságát. Egy kis történetből pedig a várost is jobban megértik.

Kevéssel elbeszélésünk kezdete előtt a megyefőnökség kívánatosnak látta, hogy Párizsból hívjon szerkesztőt a lapja élére, így védekezzék a kis *Gazette*, a nagy *Gazette* besançoni nyúlványa, valamint a *Patriote* ellen, amely meg a köztársaságiak jóvoltából okvetetlenkedett a városban. Párizs egy fiatalembert küldött, aki nem ismerte Comtét, s egy *Charivari*-ízű *besançoni karcolat*-tal lépett sorompóba. A középpárt vezére, egy városházi úr, akkor magához kérette az újságírót, s azt mondta neki:

- Fel kell világosítanom önt, uram: mi komoly emberek, mi több, unalmas emberek vagyunk, nem kérünk a mulattatásból, sőt bosszankodunk, ha megnevettetnek bennünket, írjon olyan nehezen emészthetőn, mint a *Revue des Deux Mondes*, s amikor a legtöményebben és legterjengősebben értekezik, akkor is alighogy eltalálja a besançoniak szája ízét.

A szerkesztő megszívlelte a leckét, azontúl a legelvontabb bölcseleti madárnyelven beszélt. Teljes sikerrel.

Mármost ha az ifjú Soulas nem vesztett a besançoni szalonok becsüléséből, az pusztán ezek hiúságának tulajdonítható: az arisztokrácia szívesen kérkedett, hogy lépést tart a korral, s a Comtén átutazó párizsi nemeseknek elbüszkélkedett az egyetlen fiatalemberrel, aki többé-kevésbé hasonlított hozzájuk. Persze Amédée-nak mindezzel a sok mesterkedéssel, porhintéssel, költött hóbortossággal és titkolt józansággal bizonyos célja volt; különben a besançoni arszlán nem is lett volna tősgyökeres besançoni. Egy szép napon kiderül - erre számított -, hogy majorjai jelzálogmentesek, és megtakarított pénze is van, s akkor majd előnyös házasságot köthet. Foglalkoztatja hát a várost, a legszemrevalóbb, a legdivatosabb férfi lesz Besançonban, magára vonja a figyelmet, s végezetül elnyeri Rosalie de Watteville kisasszony kezét: ah!

1830-ban, amikor az ifjú Soulas elindult arszláni pályáján, Rosalie tizennégy éves volt. 1834-re tehát épp abba a korba érkezett, amikor a fiatal lányok fogékonyak az olyasféle különcségek iránt, amikkel Amédée Besançont ostromolta. Sok arszlán számításból, érdekből csap fel arszlánnak. Watteville-éknek ötvenezer frank volt a jövedelmük, idestova tizenkét esztendeje már, de ebből huszonnégyezernél többet nem költöttek el évente, bár hétfőn és pénteken a város előkelőségét is fogadták. Hétfőn vacsorát adtak, pénteken esti összejövetelt tartottak. Huszonhatezer frankot takarítottak meg, és fektettek be évről évre a régi családok jellemző körültekintésével - micsoda összeggé kerekedett ez tizenkét esztendő alatt! Általában úgy tudták, hogy Watteville-né, akinek elég jelentős birtokai voltak, 1830-ban háromszázalékos kötvényeket vásárolt a félretett pénzéből. Rosalie hozományát ekkor negyvenezer frank járadékra becsülték. Öt hosszú esztendeje hát arszlánunk azon fáradt, hogy vakond módjára befúrja magát a báróné magas kegyébe, s hogy másrészt a szerep, melyet játszik, Watteville kisasszony hiúságát is legyezgesse. A báróné előtt nem volt titok, milyen úton-módon őrzi Amédée a rangja látszatát Besançonban, és őszintén becsülte érte. Amikor a fiatalember a védszárnya alá kéredzkedett, Watteville-né elhagyta már a harmincat, s Amédée-nek volt bátorsága, hogy csodálja és bálványozza őt; odáig jutott, hogy elmesélhette neki - ezt senki

más nem tehette meg - a sikamlós tréfákat, amiket az ájtatos nő is szívesen meghallgat, mert úgy érzi, kardos erénye oltalmával nyugodtan belepillanthat a szakadékba, nem zuhan le, és megszemlélheti a sátán tőreit is, rajta nincs hatalmuk. Megértik most már, miért nem kockáztatta arszlánunk a legröpkébb kalandot se! Tisztára mosta az életét, nyitott könyv volt, hogy úgy mondjuk, minden egyes napja - pusztán hogy a reménytelen imádót játszhassa a bárónéval szemben, hogy legalább a lelkét jól tarthassa az asszonynak azokkal a bűnökkel, melyeket a testétől megtagadott. Az a kiváltságos férfi, aki dévajságokat súghat egy ájtatos nő fülébe, feltétlenül elbűvölő ember ennek a hölgynek a szemében. És ha ez a minta-arszlán egy kissé jobban ismeri az emberi szívet, kedvére elcicázik a besançoni varrólányokkal, akik úgy néztek fel rá, mint valami hercegre: ez csak lendített volna dolgán a szigorú és erényes bárónénál. Rosalie előtt Catónk pazarlónak mutatta magát, a fényűzésre esküdött, s elébe festette a divatos asszony ragyogó szerepét Párizsban, ahová ő, Amédée képviselőként fog bevonulni. Soulas úr ügyesen keverte a kártyát - nyert! 1834-re ő lett a *legkedvesebb fiú* - így emlegették az anyák szerte a negyven nemesi családban, amely a város előkelő társaságát alkotja; senki sem vetélkedhetett a Rupt palota kakasával, s egész Besançon Rosalie de Watteville jövendőbelijének tekintette. Már esett is szó erről a báróné és Amédée közt; alkujukra a báró ismert pipogyasága ígért pecsétet. Watteville kisasszony, akit a rá váró roppant vagyon jelentékeny személyiséggé emelt, a Rupt palota falai közt nevelkedett, melyet anyja is ritkán hagyott el, olyannyira ragaszkodott kedves érsekéhez - a merőben vallásos nevelés és az anyai zsarnokság (a báróné elvből szigorúan fogta) elnyomorította a fiatal lányt. Rosalie semmit, de semmit nem tudott. Mert hát tudás-e egy kevés földrajz, amit Gutherie könyvéből merített, némi bibliatörténet, ókori és francia história meg a négy számtani alapművelet, s az egész egy agg jezsuitán átszűrve! Rajz, zene és tánc tilalmas volt, lévén olyan tudományok, melyek inkább megrontják, semmint megszépítik az életet. A báróné aztán megtanította lányát a falikárpitszövés összes öltésére és a kézimunkákra: varrásra, hímzésre, recézésre. Tizenhét esztendős koráig Rosalie nem olvasott mást, mint az *Épületes levelek*-et és címertani munkákat. Újság sose szennyezte be a tekintetét. Minden áldott reggel misét hallgatott, anyja vitte el a székesegyházba; ebédre tért vissza, ebéd után sétált egy keveset a kertben, kézimunkáival foglalatoskodott, majd anyja mellett ülve, a látogatókat fogadta vacsoráig; este pedig hétfő és péntek kivételével társaságba kísérte az anyját, aki még csevegését is korlátozta. Rosalie most tizennyolc éves volt, törékeny, vékony, satnya teremtés, szőke, fehér bőrű és teljességgel jelentéktelen. Halványkék szeme némileg megszépült az alá-aláereszkedő, orcáira árnyékot vető szemhéjak játékától. Domború homloka márványát itt-ott rőt foltok éktelenítették. Arca Albert Dürer és a Perugino-elődök szentjeire emlékeztetett minden porcikájában; ugyanaz a telt, mégis könnyed forma, ugyanaz a gyöngéd báj, az elragadtatásokban szomorúsággá oldódva, ugyanaz a szigorú egyszerűség. Egész lényével, még tartásával is ezeket a szüzeket idézte, kiknek szépsége csupán a figyelmes műértő előtt tárulkozik fel a maga misztikus teljében. Formás, bár vörös keze volt, és igen csinos lába, hercegnői láb. Általában egyszerű pamutruhát viselt, de vasárnap és ünnepen anyja engedelmével selyembe öltözött. Ruhái valósággal elcsúfították: Besançonban készültek, míg anyja a párizsi divatból iparkodott bájt és szépséget és választékos ízlést meríteni; legapróbb holmiját is Párizsból hozatta, ebben a fiatal Soulas járt kezére. Rosalie sose kapott selyemharisnyát, se cipellőt; pamutharisnyát, bőrlábbelit hordott. Ünnepi alkalmakkor pedig muszlinruhába bújt, álhajat tett, bronzszínű cipőt húzott. Ez a nevelés és a szerény modor azonban acélos jellemet takart. A fiziológusok és az emberi természet mélyre ásó vizsgálói elmagyarázhatják önöknek azt a talán meglepő tényt, hogy a hajlamok, a jellemek, az értelem s a lángelme nagy időközökben éppúgy felbukkan újra meg újra a családokban, mint az *öröklött betegségek*. A tehetség például, a köszvényhez hasonlóan, olykor két nemzedéket is ugrik. Ennek a jelenségnek híres példája George Sand, akiben újraéledt természetes nagyatyjának, Saxe marsallnak ereje, erélye és gondolkodása. Ugyanígy

kísértett hát vissza kései unokahúga egyéniségében a hírhedt Watteville a maga határozottságával és regényes vakmerőségével, amihez még a Ruptök szívóssága és gőgje is hozzájárult. Ám mindezek a tulajdonságok, vagy ha úgy tetszik: hibák, éppúgy lappangtak még csak a fiatal lány lelke mélyén, a puha és erőtlen külső mögött, mint ahogy az izzó láva is lappang jó ideig a domb, a jövendő vulkán méhében. Egyedül Watteville-né gyanította talán a kétféle vérnek ezt az örökségét. Könyörtelenül bánt Rosalie-val, s amikor az érsek a szemére vetette vasszigorát, így felelt:

- Bízza csak rám a dolgot, ismerem én a lányomat! Ezer ördög lakik benne!

A báróné már pusztán anyai kötelességből is - annak érezte - szemmel tartotta Rosalie-t. Meg aztán más tennivalója amúgy sem akadt. Harmincöt éves volt, jóformán özvegy módjára élt férje mellett, aki lágytojás-tartókat esztergált mindenféle fából, lángbuzgalommal hatküllős abroncsokat barkácsolt vasfából, s ellátta a társaságot saját maga fabrikálta dohányszelencékkel Clotilde de Rupt hát Amédée de Soulasszal kacérkodott, ildomosan és tisztességgel persze. Amikor a fiatalembert fogadta, hol kiküldte a lányát, hol meg visszahívta, iparkodván féltékenységet csiholni ebből a zsenge lélekből, hogy aztán elfojthassa. A rendőrség módszere ez a republikánusokkal szemben; de a báróné hasztalan mesterkedett, Rosalie sose lázadt fel. Akkor érzéketlenséggel vádolta - ő, a rideg, ájtatos asszony. Rosalie azonban jól ismerte az anyját, tudta: ha *helyes fiú*-nak találja Soulast, csak azt éri el, hogy letorkolják. Anyja zaklatását jezsuita válaszokkal verte vissza, bár a szó hamis, mert a jezsuiták erősek voltak, az ilyen kertelés pedig *spanyol lovas*-féle, a gyöngék fedezéke. A báróné ekkor rásütötte, hogy színlel. És a lányból olykor kitört az igazi Watteville és Rupt, az anya a szülői tekintély fegyverzetébe öltözött, s térdre kényszerítette Rosalie-t. Ez a titkos küzdelem a családi szentély legbensejében, zárt ajtók mögött folyt. Még a kedves Grancey abbé, érseki helynök, az elhunyt érsek barátja és számottevő személyiség, lévén az egyházmegye főpenitenciáriusa, még ő sem tudta, hogy viaskodásuk vajon gyűlöletet is ébresztett-e mindkettőjükben, hogy az anya már eleve féltékeny volt-e, s hogy Amédée, aki a lánynak az anyán keresztül tette a szépet, nem ragadtatta-e magát máris túlzásokra. A család barátja lévén, az abbé ugyanis nem lehetett gyóntatója sem a bárónénak, sem Rosalie-nak. Rosalie-t viszont kissé túl sokat csépelték, képletesen szólva, az ifjú Soulas miatt, ezért a lány *nem állhatta* a fiatalembert - hogy most meg a köznyelvet használjuk. Amikor Amédée közeledni próbált hozzá, és érzéseit puhatolta, elég hűvös fogadtatásra lelt. A báróné azonban észrevette ezt a vonakodást, és szüntelenül leckéztette miatta Rosalie-t:

- Nem értem, Rosalie, miért olyan hideg ehhez a szegény Amédée-hoz; talán mert a házunkba jár, mert az *édesapja* is, meg én is szívesen látjuk?...

- Ugyan, anyus - felelte a kis boldogtalan -, ha kedves lennék hozzá, még jobban megkeserülném, nem?

- Micsoda? - fortyant fel a báróné. - Mit beszél? Azt állítja, hogy igazságtalan az édesanyja, sőt talán hogy mindig és mindenben igazságtalan?! A szülőanyjának vág a szemébe ilyet? Még egyszer meg ne halljam!... - És így tovább.

Három kerek s háromnegyed óráig folyt a vita, akkor Rosalie az órára mutatott. Anyja elfehéredett dühében, a szobájába parancsolta, ahol a lány aztán megpróbálta elemezni a jelenetüket, de tapasztalatlanságában nem találta sehogy sem a nyitját. Ilyenformán a fiatal Soulas, akiről egész Besançon városa azt hitte, hogy igen közel jár már a céljához, amely felé dagadó nyakkendőkkel úszik, és cipőkencén csúszik, amely annyi bajuszzsírt elnyelt, annyi takaros mellényt emésztett s lópatkót, sőt fűzőt is, mert bőrmellényt hordott, az arszlánok fűzőjét - Amédée messzebb volt a révtől, mint bárki, jóllehet az érdemes és nemes Grancey

abbé is támogatta. Rosalie egyébként történetünk kezdetén még nem sejtette, hogy a fiatal Amédée de Souleyas grófot neki szánják.

- Asszonyom - fordult Amédée a bárónéhoz, várva, hogy a forró leves hűljön egy kissé, s regényesen elbeszélő hangot ütve meg -, egy szép reggelen a postakocsi egy párizsit vetett a Nemzeti Szállóba, aki aztán, hogy lakást keresve szétnézett, a Perron utcában állapodott meg, Galard kisasszony házának első emeletét választotta. Majd az idegen egyenest a városházára ment, s bejelentette, hogy letelepszik Besançonban. Végül pedig hiteles okmányok alapján beíratta magát a törvényszéken az ügyvédek lajstromába, s eljuttatta névjegyét minden új kartársához, a minisztériumi tisztviselőkhöz, törvényszéki tanácsosokhoz és a bíróság valamennyi tagjához; ALBERT SAVARON, ez állt a névjegyén.

- Híres név - jegyezte meg Rosalie, aki igen jártas volt a címertanban. - A Savaron de Savarusök Belgium egyik legősibb, legelőkelőbb, leggazdagabb családja.

- Ez a Savaron francia és trubadúr - folytatta Amédée. - És ha fel is veszi a Savaron de Savarusök címerét, bal harántpólyát fog beletenni. Brabantban már csak egyetlen Savarus kisasszony él, eladó lány szép vagyonnal.

- A bal harántpólya a törvénytelen születés jelvénye, s ebben magának igaza van; de egy Savarus grófnak a fattyúja is nemes - mondta Watteville kisasszony.

- Ebből elég, Rosalie! - szólt rá az anyja.

- Maga szabadította rá a címertanra - jegyezte meg a báró -, az eredmény kiváló!

- Folytassa, Amédée.

- Képzelhetik, hogy az ilyen városban, mint a miénk - regélt tovább az ifjú Soulas -, ahol mindent osztályoznak, körülírnak, kitapogatnak, helyére raknak, felcímkéznek, megszámoznak, Albert Savaront az ügyvédek könnyű szívvel fogadták. Annyit mormogtak csak a bajszuk alatt: „Ez a szegény ördög betévedt Besançonba. Ugyan ki a csuda küldhette ide? Mihez kezd majd itten? Elküldi a névjegyét a bírákhoz ahelyett, hogy személyesen tisztelegne náluk... micsoda baklövés!” Három nap múlva aztán: volt-nincs Savaron! Inasnak az ügyvéd felfogadta a megboldogult Galard úr komornyikját, Jérôme-ot, aki a főzéshez is konyít valamit. A város aztán meg is feledkezett róla, annál is inkább, mert senki se látta, senki se találkozott vele...

- Szóval misére se jár? - érdeklődött Chavoncourt-né.

- De igen, vasárnap elmegy mindig a Szent Péterbe, csakhogy az első misére, a nyolcasra. Éjjel egy és kettő közt kel, nyolcig dolgozik, akkor megebédel, majd újra munkához lát. Sétálni a kertben szokott: ötvenszer, hatvanszor is körüljárja; aztán bemegy, megvacsorál, és hat óra, hét óra tájt aludni tér.

- Maga mindezt honnan tudja? - kérdezte Chavoncourt-né.

- Először is, asszonyom, a Neuve utcában lakom, a Perron utca sarkán, épp odalátok a házra, ahol ez a titokzatos alak lakik; aztán meg tigrisem és Jérôme között diplomáciai kapcsolat áll fenn.

- Maga ezek szerint beszélget is Babylasszal?

- Mi mást tehetnék séta közben?

- És önt mi vitte rá, hogy egy jövevény ügyvédre bízza a perét? - fordult a báróné ekkor az érseki helynökhöz, mintegy visszaadva neki a szót.

- Az első elnök azzal *kedveskedett* ennek az ügyvédnek, hogy hivatalból védőül rendelte ki egy félkegyelmű parasztember mellé, akinek hamisításért kellett felelnie az esküdtszék előtt. Savaronnak sikerült felmentetnie a szerencsétlent: kimutatta, hogy ártatlan, hogy csak eszköz volt az igazi bűnösök kezében. Sőt nemcsak mint védő győzött: két tanú letartóztatását is kieszközölte; a tett rájuk bizonyult, és elnyerték méltó büntetésüket. Savaron beszédeire a bírák is, az esküdtek is felfigyeltek. Másnap az egyik esküdt neki adta kényes perét, és meg is nyerte. Mi kínos helyzetben voltunk, mivelhogy Berryer semmiképp se jöhetett el Besançonba; ekkor Garcenault úr ajánlotta, forduljunk ehhez az Albert Savaronhoz, feltétlen sikert jósolt. És csakugyan, az első pillanattól fogva, hogy megláttam Savaront, hogy a hangját meghallottam, bizalmat éreztem iránta, és nem is csalatkoztam.

- Van talán valami rendkívüli benne? - kérdezte Chavoncourt-né.

- Van - felelte a helynök.

- Micsoda, hadd halljuk? - kérte Watteville-né.

- Első látogatásom alkalmával - kezdte Grancey abbé - az előszobából nyíló helyiségben, a jó Galard egykori szalonjában fogadott, ezt a szalont ő tölgyfaszínűre festette át, és a falakat körös-körül megint csak régi fának álcázott könyvesállványokkal borította, teli jogi munkákkal. Itt azonban, a könyveknél és a festésnél véget is ér a fényűzés, maga a bútorzat egy ódon faragott íróasztalból és hat kárpitozott karosszékből áll, az ablakokon zölddel szegett kármelitaszín függönyök, a padlón zöld szőnyeg. Ez a könyvtár, az előszoba kályhája fűti. Amíg itt várakoztam, magam elé képzeltem az ügyvédet... de nem fiatalembernek képzeltem, az bizonyos. Ám ez a különös keret jól illik a képhez, mert Savaron úr fekete merinó házikötösben, derekán vörös zsinórral nyitott be, vörös papucsot, vörös flanellmellényt, vörös sipkát viselt.

- Az ördög libériája! - kiáltott fel Watteville-né.

- Az - hagyta rá az abbé -, de a fej remek: fekete haj, melybe már ősz szálak vegyülnek imittamott, Szent Péternek és Szent Pálnak van ilyen üstöke a képeken, dús, fényes fürtök és kemények, akár a lószőr; a nyak nőiesen gömbölyű és fehér, a nagyszerű homlokot mély barázda szeli ketté, a nagy tervek, nagy gondolatok, a töprengés barázdája a nagy emberek homlokán; az olajbarna bőrt vöröses foltok márványozzák, szögletes orr, lángoló szem, horpadt orcák a szenvedés hosszú árkaival jobb és bal felől; az ajkakon gúnyos mosoly, az áll kicsiny, keskeny és kurta; a halántékon szarkaláb, a szemek úgy forognak barlangjukban a szemöldök íve alatt, mint két lángoló nap; mégis, bár a vonások mind féktelen szenvedélyességre vallanak, a tekintet nyugodt és mélységesen lemondó, a hang szívhez szólóan szelíd, a törvényszéken elámított a változékonyságával, a született szónok hangja, hol csengő és ravasz, hol behízelgő, aztán szükség szerint mennydörgő is, majd pedig a gúnyolódásnak az eszköze: éles kés. Albert Savaron közepes termetű férfi, se nem kövér, se nem sovány. És végül a keze: akár egy főpapé. Amikor másodízben látogattam meg, az ügyvéd a hálószobájában fogadott, amely a könyvtárral szomszédos; elmosolyodott, amikor a megütközésemet látta: a hitvány fiókos szekrényen ütköztem meg, a silány szőnyegen, diáknak való ágyon és az ablak kalikófüggönyén. Savaron a dolgozójából lépett ki, ahová senkit sem bocsát be; ezt Jérôme-tól tudom: még ő, az inasa is csak kopog az ajtón. Ezt az ajtót Savaron kulcsra zárta az orrom előtt. Harmadik alkalommal pedig éppen ebédelt a könyvtárszobában, igen szerényen; ezúttal azonban, mivel az éjszakáját az iratainknak áldozta, mivel jogtanácsosunk is jelen volt, tehát hosszasabban kellett együtt ülnünk, s mivel a kedves Girardet kissé bőbeszédű, alaposabban szemügyre vehettem ezt az idegent. Hogy Savaron nem mindennapi ember, az kétségtelen.

Titkok sejlenek e félelmes, mégis szelíd, türelmes és türelmetlen, horpadt és telt arc mögött, seregnyi titok. Alakját hajlottnak láttam, mintha teher görnyesztené.

- De ha ilyen remek szónok, mért jött el Párizsból? És mért jött éppen Besançonba? Hát senki sem akadt, aki megmondta volna neki, milyen reménytelen itt egy idegennek a helyzete? Mert ha a szolgálatait fel is használják, neki magának ez ugyan édeskeveset használ! És ha már Besançont választotta, mért restellte a fáradságot, mért kellett megvárnia, míg az első elnök szeszélye szerepet oszt neki? - mindezt a szép Chavoncourt-né vetette fel.

- Miután apróra megszemléltem ezt a szép fejet - folytatta elbeszélését Grancey abbé, hamiskásan pillantva a közbeszólóra, mint aki elhallgat valamit -, és kivált miután ma reggel hallottam, mint vág vissza az egyik legjobb párizsi ügyvédnek, biztosra veszem, hogy ez a férfi, aki most harmincöt éves lehet, egyszer még nagy meglepetéssel szolgál majd nekünk.

- Nem beszéltünk róla máris eleget? A perüket megnyerték, helynök úr, őt meg kifizették - szólt Watteville-né; a lányát figyelte, aki valósággal itta az abbé szavait.

A társalgás más mederbe csapott, Albert Savaront elejtették. A jellemkép azonban, amit az egyházmegye legkitűnőbb érseki helynöke festett az imént, megragadta Rosalie-t - regényesnek látta, aminthogy regény is volt mögötte. Életében először találkozott a *más*-sal, a csodálatossal, fiatal lelkek örök ábrándjával, ifjú, mohó kíváncsiak bálványával. Micsoda eszménnyé nőtt ez az Albert, ha Amédée de Soulas mellé állította - a borús, beteges, ékes szavú, munkás férfit a makkegészséges, pöffedt, hájas gróf, bókocskák bodorítója mellé, aki nem átallt finom ízlésről locsogni itt, a Rupt grófok ősi, patinás fészkében! Amédée miatt épp eleget gyötörték és pirongatták már, túlontúl jól is ismerte őt, míg ez az Albert Savaron bogozni való talányokkal lepte meg.

- Albert Savaron de Savarus - ismételgette a nevet magában.

Ha láthatná, csak éppen hogy megpillanthatná!... Ez már vágyakozás volt, egy fiatal lány első vágya. És szívében, lelkében, agyában Rosalie sorra vette újra Grancey abbé szavait, mert mindegyik elevenbe markolt.

„Szép homloka van - gondolta, és szeme végigfutott az asztalnál ülő férfiakon -, itt meg egyetlen szépet se látok... A Soulasé nagyon is domború, a helynök úré szép ugyan, de ő már hetvenéves, amellett kopasz, az ember nem tudja, hol végződik a homlok."

- Mi lelte magát, Rosalie? Miért nem eszik?

- Nem vagyok éhes, anyus - felelte a lány. - „A keze egy főpapé - fűzte tovább a gondolatait -, már nem emlékszem sajnos, milyen a mi szép érsekünknek a keze, pedig ő bérmált."

Majd tovább bolyongva az ábrándok útvesztőjében, hirtelen felvillant benne egy emlék: egy ablak - álomból riadva látta olykor a fényét, mely a két szomszédos kert lombjain át egészen az ágyáig elszűrődött.

„Ő virrasztott ott - gondolta -, láthatom hát, és látni is fogom!"

- Helynök úr, végérvényesen lezárták már a káptalan perét? - rontott neki Rosalie Grancey abbénak, amikor a társalgás pillanatra megfeneklett.

A báróné gyors pillantást váltott a helynökkel.

- Ugyan miért érdekli ez magát, drága gyermekem? - kérdezte Watteville-né álnok nyájassággal, amiből Rosalie egy életre szóló körültekintést tanult.

- A másik fél még elviheti az ügyet a semmítőszék elé - felelt a lánynak az abbé -, de ezt alighanem kétszer is meggondolják az urak.

- Sose hittem volna, hogy Rosalie-nak egyszer egész vacsora alatt valami peren fog járni az esze - mondta a báróné.

- Én se hittem volna - kottyantotta ki Rosalie kislányos-ábrándosan, derültséget keltve. - De a helynök úr kíváncsivá tett az elbeszélésével. Ez csak nem bűn!

Asztalt bontottak, s a társaság visszaáramlott a szalonba. Rosalie egész este fülelt, nem hall-e még egyet s mást Albert Savaronról; de a később érkezők is csak a helynököt ünnepelték a sikerről értesülve, az ügyvéd részét ebben az eredményben senki se méltatta, őt meg sem említették. Rosalie alig várta az éjszaka jöttét. Eltökélte, hogy kettő és három közt felkel, meglesi Albert dolgozószobája ablakait. Végre elérkezett a kitűzött óra - már-már gyönyörűséggel szemlélte a fényt, amit az ügyvéd gyertyái a csaknem tar fákon keresztül feléje küldtek. A fiatal lányok éles szemével, melyet a kíváncsiság még élesít, Rosalie magát Albert-t is látta íróasztalánál, sőt a bútorok színét is kivette: vörösnek rémlettek. A kémény a tetőn vaskos füstoszlopot emelt.

- Mindenki alszik, ő meg virraszt... mint Isten - gondolta Rosalie.

A leánynevelés oly súlyos kérdéseket vet fel, lévén az anyák a nemzet jövőjének is szülői, hogy a francia iskolák már régóta iparkodnak elhárítani maguktól a gondját. Csak egyetlenegyet húzzunk ki ebből a kérdésnyalábból. Kinyissuk-e a fiatal lányok szemét? Vagy tartsuk őket vakságban? Mondanunk sem kell, hogy a vallás mint eszmerendszer az utóbbit javallja, mivel a felvilágosítással időnek előtte kiszabadítanánk a bennük lakozó gonoszt; ám ha bebörtönözzük is értelmüket, az előbb-utóbb csak kitör a rabságból, mint Agnès, Molière remek alakja, úgyhogy ezt a bilincsbe vert zsenge, szűzi elmét, amely oly fürge és következetes, akár a vademberé, voltaképpen odalökjük az első alkalom prédájául, végzetes válságba sodorjuk, ahogyan Watteville kisasszonyt sodorta az a nem éppen óvatos vázlat, amit az óvatos besançoni káptalan egyik legóvatosabb abbéja az asztalnál megkockáztatott.

Másnap reggel, míg öltözködött, Rosalie természetesen a szomszéd kertben sétáló Albert Savaront figyelte.

„Mi lett volna velem - tűnődött a lány -, ha másutt lakik? Így legalább láthatom. Vajon mire gondol?”

És miután látta, ha távolról is, azt a páratlan férfit, akinek arca annyira kivált a jól ismert besançoni arcok közül, Rosalie-ban nyomban fellobbant a vágy, hogy be is férkőzzék hozzá, felfedje titkait, hallja ékes szavát, elfogja szép szeme pillantását. Sóváran kívánta mindezt, de hogyan érje el?

Kézimunkázott; egész nap a fiatal lányok csacska buzgalmával bökdöste a tűt a hímzésbe - mint a többi Agnès, aki látszólag mélán üldögél, ám valójában oly alaposan megforgat mindent magában, hogy a fortélyai aztán kivédhetetlenek. Elmélyedése eredményeképpen Rosalie azzal állt elő, hogy gyónni kíván. Másnap reggel, mise után rövid eszmecserét folytatott Giroud abbéval a Notre-Dame-ban, s úgy megbabonázta, hogy a pap vasárnap reggelre tűzte ki a gyónást, fél nyolcra kérte őt a templomba, a nyolcórás mise előtt. A lány tucatnyi hazugsággal vívta ki, hogy ott lehessen egyetlenegyszer legalább, amikor az ügyvéd misére jön. Majd szokatlan gyöngédség buzgott fel benne apja iránt; meglátogatta a bárót műhelyében, s ezerfélét kérdezett tőle az esztergálás művészetéről, pusztán hogy rávezesse: esztergáljon most nagy darabokat, például oszlopokat. Éspedig csavart oszlopokat, amelyek ugyancsak próbára teszik az esztergályost - minekutána kellőképpen feltüzelte az apját, Rosalie azt is ajánlotta neki, hogy a kert közepén heverő nagy halom kőből építsen kis barlangot, s a tetejére szellős templomocskát, itt mindjárt alkalmazhatja a csavart oszlopait, és büszkélkedhet velük a társaságban.

Az unatkozó bárót, szegényt, elkapta a vállalkozás láza, sugárzott; ekkor Rosalie megcsókolta, s halkan megkérte:

- De a világért el ne áruld anyámnak, ki adta neked az ötletet, biztosan megszidna érte!

- Nyugodt lehetsz - felelte Watteville úr, aki éppúgy nyögte a félelmes Rupt sarj igáját, mint Rosalie.

Rosalie most hát biztosra vehette, hogy hamarosan megépül ez a bájos kis *megfigyelő állomás*, ahonnan éppen az ügyvéd dolgozójára lehet majd látni. Mert vannak férfiak, akiknek kedvéért a fiatal lányok efféle diplomáciai remeklésre is készek, s akik erről - mint most Albert Savaron - többnyire semmit se tudnak.

Felvirradt aztán a várva várt nap, s Rosalie oly gonddal szépítkezett, hogy Mariette, a méltóságos báróné és a kisasszony komornája, nem állhatta meg mosoly nélkül.

- Sose láttam még, hogy a kisasszony ennyit vesződött volna! - kiáltott fel.

- Emlékeztetnem kell magát - vágott vissza Rosalie, s tekintetétől a lány orcáin pipacsok hajtottak ki -, hogy néha maga is többet *vesződik*, mint rendesen.

Aztán lesietett a tornácról, áthaladt az udvaron, kilépett a kapun, és elindult - ment zakatoló szívvel, remegő várakozással. Úgy rémlett neki, először jár utcán; az utolsó pillanatig rettegett, hogy anyja netán beléje lát, és visszatartja; de most friss vér keringését érezte a lábában, mintha parázson lépkedne, úgy szedte mind a kettőt! Gyóntatójával persze negyed kilencben egyezett meg, bár anyjának nyolcat mondott, hogy negyedórácskát Albert-tel tölthessen. Rosalie még misekezdet előtt a templomba ért, elsóhajtott egy fohászt, s ment megnézni, ott ül-e már gyóntatószékében az abbéja - ez volt az ürügy, hogy kószálhasson a padsorok közt. Sikerült is olyan helyet találnia, ahonnan láthatja majd Albert-t, ha megérkezik.

Visszataszítóan rútnak kellett volna lennie annak a férfinak, akit felajzottságában Rosalie nem talál most szépnek. Márpedig Albert Savaron megkapó jelenség volt, és Rosalie számára annál megkapóbb, mivel egész lényéből járásából, tartásából, még öltözékéből is valamiféle *titokzatosság* áradt - igen, nem nevezhetjük másnak! Belépett. A setétes templomhajót fény öntötte el, legalábbis Rosalie-nak úgy tetszett. Elragadta a férfi járása is - lassan, szinte ünnepélyesen lépkedett, mint azok, akik egy világot hordanak a vállukon, s akiknek örvénylő tekintete és minden mozdulata egy gondolatot hirdet, egy romboló vagy uralkodó eszmét fejez ki. Az érseki helynöknek igaza volt, Rosalie most már tökéletesen értette: ez az arannyal csíkozott sárgásbarna szem tüzes lelket rejteget, mely olykor-olykor elővillan. Rosalie meggondolatlanul - Mariette is észrevette - az ügyvéd útjába állt, hogy egy pillantást válthassanak; és ez az áhított pillantás aztán úgy felkorbácsolta vérét, mintha a hőfoka kétannyira szökött volna fel: forrt, zubogott az ereiben. Mihelyt Albert leült, ő is helyet keresett, ahonnan kedvére nézegetheti, míg Giroud abbé el nem szólítja. És mikor Mariette jelentette: „Megjött a főtisztelendő úr", úgy tűnt neki, alig pár perc telhetett még csak el. Mire Rosalie a gyóntatószékből kilépett, a misének vége és Albert-nek hűlt helye volt.

„Jól mondta a helynök: szenved - gondolkodott el a lány. Vajon ez a sas (mert a szeme olyan, mint a sasé) miért szállt le éppen Besançonban? Mindent meg kell tudnom, mindent! De hogyan?"

Szívében az új vágy lángjával Rosalie csodálatra méltó pontosan vetett öltést öltésre a falikárpitján, s közben nagy ártatlanul, színlelt együgyűséggel nézett a világba, hogy leplezze töprengését, és anyját megtévessze. És az emlékezetes vasárnap óta, amikor azt a tekintetet, vagy ha úgy tetszik: tűzkeresztséget kapta, hogy Napóleon ötletét ezúttal a szerelemre alkalmazzuk - nagy hévvel vetette magát a kerti pihenő ügyébe.

- Anyus - szólította meg a bárónét, amikor két oszlop elkészült már -, apámnak fura gondolata támadt: oszlopokat esztergál egy kerti házhoz, abból a rakás kőből akarja felépíteni, ami ott hever a kert közepén; anyus helyesli ezt? Ami engem illet, én...

- Én mindent helyeslek, amit az édesatyja tesz - felelte Watteville-né szárazon -, a kötelességtudó asszony mindig meghajlik férje akarata előtt, még akkor is, ha netán nem ért vele egyet... Különben nem tudom, mért elleneznék egy ilyen önmagában véve ártatlan dolgot, ha egyszer az édesatyja örömét leli benne?

- Csak azért gondoltam, mert onnan éppen odalátni Soulas úrhoz, és Soulas úr is láthat bennünket, ha ott tartózkodunk. Még azt mondhatnák...

- Talán fölébe akarja tolni magát a szüleinek, Rosalie? Ki akarja oktatni az életről meg az illemről?

- A világért sem, anyus. Apa egyébként azt is mondta, hogy a kis barlangban jó hűs lesz, ott fogunk majd kávézni.

- Kitűnő ötlet - mondta Watteville-né, és felkerekedett, hogy megszemlélje az oszlopokat.

A báróné aztán kegyesen hozzájárult férje tervéhez, s az építkezés helyét is kijelölte mindjárt a kert mélyében, ahová Soulas nem láthatott be, de ahonnan Albert Savaron ablakai annál tisztábban látszottak. Építész is került, aki elvállalta a barlangot - tetejére három láb széles utacska visz fel majd, a műsziklák közt téli zöld, írisz, ostorménfa, repkény, jerikói lonc meg új szőlő burjánzik. A báróné már eltervezte, hogy a barlangocskát nyers fával bélelteti, ez volt a kerti házak divatja akkor, s legbelülre tükröt, fedeles heverőt, kérges rönkfából készült berakott asztalt állít. Amédée fölvetette, hogy a padló aszfalt legyen. Rosalie meg nyersfa csillárról képzelgett, amely a boltívről függjön.

- Watteville-ék valami bájos dolgot építtetnek a kertjükben - beszélték városszerte.

- Telik rá, ezer frankot is kidobhatnak, ha kedvük tartja.

- Ezer frankot? - ütközött meg Chavoncourt-né.

- Akár ezret is - kiáltott fel az ifjú Soulas. - Párizsból hozattak mestert, aki *nyers*-re képezi ki a barlangnak a belsejét; elragadó lesz, azt meg kell hagyni. A báró saját kezűleg készíti el a csillárt, most faragásra adta a fejét...

- Úgy hallom, Berquet pincét is ás - mondta egy abbé.

- Nem pincét - igazította helyre Amédée -, betonalapra állítja az egész építményt, hogy a nedvességet kiküszöbölje.

- Maga aztán apróra tud mindent, ami Watteville-éknél történik - jegyezte meg epésen Chavoncourt-né, s egyik lányára pillantott; egy éve már eladó sorban volt valamennyi.

Rosalie, ha *kilátó*-ja sikerére gondolt, némi büszkeséget érzett; jóval fölötte áll környezetének, állapította meg magáról. Senki sem gyanította, hogy pusztán arról van szó: egy fruska, akit mindenki éretlennek, csacskának tart, közelebbről akarja látni Savaron ügyvéd dolgozószobáját!

Albert Savaron ragyogó perbeszéde a székesegyházi káptalan védelmében gyorsan feledésbe merült, már csak azért is, mert a siker felébresztette az ügyvédek féltékenységét. Másrészt Savaron hű maradt remete-életmódjához, sehol sem mutatkozott. Magasztalója nem akadt, barátokat sem szerzett - megannyi ok rá, hogy eltemessék, ami a Besançonokban általános sorsa az idegeneknek. Mindamellett Savaron háromszor is szerepelt a kereskedelmi bíróság előtt, három bonyolult ügyet védett, melyek azután a törvényszék elé kerültek. Ezek a perek

négy új ügyfelet vezettek hozzá a város legtehetősebb nagykereskedői közül, akik annyi rátermettséget, s ahogy vidéken mondják: *judicium*-ot fedeztek fel benne, hogy megbízták jogi képviseletükkel. Azon a napon pedig, amikor a Watteville ház felavatta kerti lakát, Albert Savaron is maradandót alkotott. Kapcsolatai révén, melyeket a besançoni magas üzleti körökben észrevétlenül kiépített, kéthetenként megjelenő lapot indított, a *Keleti Szemlé*-t, negyven darab ötszáz frankos részvényre alapozva, melyeket első tíz ügyfele vásárolt meg, akikkel sikerült megértetnie, mennyire kívánatos, hogy Besançon felvirágoztatásán munkálkodjanak - annak a városnak, a Rajna és Rhône köze gócának felvirágoztatásán, melyre a kereskedelmi közvetítő hivatása vár Mulhouse és Lyon közt.

De hogy Strasbourg-ral mérkőzhessék, nem kellett-e Besançonnak a kereskedelmen túl szellemi gyújtóponttá is válnia? Márpedig hogy a kelet érdekeit érintő döntő kérdések felderíttessenek, ehhez persze folyóiratra volt szükség. Elragadni Strausbourg-tól és Dijontól irodalmi befolyásukat, művelni, pallérozni Kelet-Franciaországot, küzdeni Párizs egyeduralma ellen - mily dicsőség! Minderre Albert tapintott rá, de a tíz nagykereskedő saját magának tulajdonította, és fennen hirdette eszméit.

Savaron ügyvéd óvakodott saját nevével jegyezni a lapot, a pénzügyi vezetést Boucher úrra, első megbízójára hárította át, aki felesége révén kapcsolatban állt a nagy egyházi munkák egyik legbefolyásosabb kiadójával; a szerkesztést azonban fenntartotta magának, s mint alapító, a jövedelemből is részt kért. A kereskedőtársadalom azután felhívással fordult Dôle-hoz, Dijonhoz, Salinshez, a jurai Neufchâtelhez, Bourg-hoz, Nantuához, Lons-le-Saunier-hez. Közreműködését, támogatását kérték három tartományban - Bugey-ben, Bresse-ben és Comtéban - a tudomány minden szerelmesének és mívesének. Az üzleti és a szakmatársi kapcsolatok révén százötven előfizetés gyűlt össze, mivel a *Szemle* olcsó volt: negyedévre nyolc frankba került. Savaron a vidéki érzékenységre is gondolt, a cikkek visszautasításából kerekedő sértődésekre - okosan megcsillogtatta hát az irodalmi szerkesztő tisztét Boucher úr legidősebb fia előtt, akiben szertelen becsvágy lobogott, s aki a huszonkét évével nem ismerte még az irodalmi vezetés csapdáit és keserveit. Az irányítás persze így is Albert-é maradt, a háttérből mozgatta Alfred Boucher-t, s egészen magához láncolta. Alfréd volt az egyetlen besançoni, akivel ez a prókátor-király összemelegedett. Reggelente a kertben tárgyalták meg a soron következő füzet anyagát. Mondanunk sem kell, hogy a kísérleti számban Alfréd *Elmélkedés*-e is megjelent, melyet az ügyvéd értelmesnek talált. Csevegés közben Albert nagy gondolatokat hullajtott el, értékes ötleteket, ezekből a fiatal Boucher cikkeket kanyarított. És azzal áltatta magát - a kalmárcsemete! -, hogy kizsákmányolja a nagy embert. Mert lángelmének, politikusnak tartotta Albert-t. A kereskedők aztán bólogatva nyugtázták a *Szemle* sikerét, s hogy részvényeik árának csupán háromtizedét kell leróniuk. Még ötszáz új olvasó, s a vállalkozás öt százalék osztalékot hoz, mivel a szerkesztőket nem fizették. Megfizethetetlenek voltak. Harmadik számától kezdve a *Szemle* cserekapcsolatba lépett valamennyi francia lappal, amely Albert-hez eljutott. Ebben a harmadik számban többek közt megjelent egy A. S. aláírású elbeszélés is, hihetőleg a híres ügyvéd műve. És jóllehet Besançon előkelősége nem sok figyelmet szentelt a *Szemlé*-nek - liberalizmussal vádolták -, tél derekán Chavoncourt-nénál mégis szőnyegre került ez az elbeszélés, az első, melyet Comté megérlelt.

- Apám - mondta Rosalie -, a városban valamiféle *Szemlé*-t adnak ki; szeretném, ha te is járatnád, és magadnál tartanád, mert anyus nem engedné meg, hogy elolvassam, tőled viszont kölcsönkapom majd, ugye?

A báró sietett kedvére tenni drága Rosalie-jának, aki öt hónap óta valósággal dédelgette; személyesen rendelte meg a *Szemlé*-t, s a négy addig megjelent számot odaadta a lányának. Éjszaka aztán Rosalie befalhatta a kérdéses elbeszélést, az elsőt életében - de hisz alig két

hónapja él csak, úgy érezte! Épp ezért nem is szabad a közönséges mértékkel mérni a hatást, amit ez az írásmű tett rá. És anélkül, hogy akár kisebbítenénk, akár túloznánk az érdemét ennek az alkotásnak, mellyel egy párizsi az új irodalmi iskola modorát, s ha éppen úgy tetszik: csillogását vidékre átplántálta, el kell ismernünk, hogy az a fiatal lány, akinek ez első efféle olvasmánya volt, aki szűz értelemmel, érintetlen szívvel fogadta, mást, mint remekművet nem is láthatott benne. Másrészt, a hallottakat sejtéseivel kiegészítve-színezve, Rosalie különösen sokat várt ettől az elbeszéléstől. Albert érzelmeinek a képét várta, s hogy talán az életéről is megtud egy keveset. Ebbéli reményében már az első oldalak után megerősödött, s mire a töredék végére ért, a remény bizonyossággá szilárdult. Olvassák el hát ezt a vallomást, mellyel a Chavoncourt szalon véleménye szerint Albert Savaron a mai írók egynémelyikét követte, akik képzelőerő híján tulajdon örömeiket, fájdalmaikat vagy életük titokzatos eseményeit tálalják elibénk:

Szerelem és becsvágy

1823-ban két utazni vágyó fiatalember nekivágott, hogy bejárja Svájcot: egy szép júliusi délelőttön indultak el Luzernből háromevezőssel, s legelsőbben is Flüelen felé hajóztak, azzal kecsegtetve magukat, hogy útjukon sorra felkeresik majd a Quatre-Cantons-tó minden nevezetességét. A tavat kísérő táj Luzerntől Flüelenig a legigényesebb képzeletet is kielégíti, mindennel szolgál, amit hegytől és folyótól, tótól és sziklától, csermelytől és zöld növénytől, fától és hegyi pataktól kívánni csak lehet. Vannak itt komor pusztaságok és bűbájos csúcsok, szép, üde völgyek, erdők bóbitaként a gránitszirtre tűzve, magányos, hűs öblök feltárulkozón és kincses szurdokok távoli álomszépen.

Utasaink festői városkát érintettek, Gersaut, s egyikük tekintete megtapadt egy faházon - nemrég építhették, léckerítés övezte, emelkedésen állt, fél lábbal úgyszólván a vízben. Amikor elhaladtak előtte, felső emeletén női fej bukkant elő, hogy gyönyörködjék a hajócskában, amint tovasiklik a tavon. Az egyik fiatalember elfogta a nő tekintetét: közöny volt benne, semmi más.

- Kössünk ki - szólt oda a barátjának -, amúgy is Luzernt választottuk főhadiszállásul ehhez a Svájc-járáshoz, és remélem, nem haragszol meg érte, Léopold, de meggondoltam a dolgot: itt maradok, őrzöm majd a holminkat. Tégy, amint jónak látod, az én utam mindenesetre véget ért. Matrózok, irány a part: kiszállunk, és ebben a faluban megebédelünk. Én visszafordulok Luzernbe a málhánkért, és mielőtt továbbindulsz, megmondom, hol szálltam meg, hogy jövet megtalálj.

- Luzern vagy ez a fészek, egykutya - felelte Léopold -, én nem rontom el a játékaidat.

Barátok voltak a szó igazi értelmében. Amellett egykorúak is, és egy kollégiumban tanultak; most pedig, a jogot letudva, vakációjukat a hagyományos svájci barangolásra szánták. Léopold sorsa már eldőlt; apja egy párizsi közjegyzőhöz szerezte be. A fiú engedelmesen fogadta a döntést, becsületes szív, jámbor lélek volt, kívül-belül nyugodt. Közjegyző lesz Párizsban, már beleélte magát, élete úgy futott előtte, mint országút a síkság közepén: végiglátott rajta, és bölcs megadással elfogadta.

Társát - nevezzük őt Rodolphe-nak - merőben más fából faragták, és bizonyára éppen ez a jellembeli ellentét fűzte oly szorosra a barátságukat. Rodolphe természetes fia volt egy nagyúrnak, akit virágában és hirtelen ragadott el a halál, mielőtt még drága kedvese és Rodolphe jövőjére gondolhatott volna. Hogy a sors így megcsúfolta, Rodolphe anyja hősies lépésre szánta el magát. Eladott mindent, amit szerelmese bőkezűségének köszönhetett; az összegyűlt száz-egynéhányezer frankot saját nevére életjáradékba fektette, meglehetősen magas kamat-

lábbal, mely mintegy évi tizenötezer frankot biztosított; és elhatározta: fia nevelésének szenteli magát, hogy ellássa a siker személyi kellékeivel, s hogy nagykorúságáig némi tőkét kuporgasson neki. Vakmerő volt a terv, mivel saját életére épített; de épp ez a vakmerőség fűtötte aztán a derék anyát, segítette tisztességgel nevelni a gyermekét - egyetlen reményét, jövőjét és minden boldogságát. Rodolphe, lévén egy bűbájos párizsi nő és egy tehetséges brabanti arisztokrata származéka, kölcsönös szerelemnek a hajtása: végletesen érzékeny volt. Kora gyermekkora óta mindenben a hevesség jellemezte. Nála a kívánság mintegy felsőbb erő volt, egész lényének mozgatója, képzeletének rugója, tettei ösztökéje. Hasztalan küszködött vele az anyja, aki eszes asszony létére megrémült a fiú kiütköző hajlamaitól - Rodolphe úgy *vágyakozott*, ahogyan a költő költ, a tudós számol, ahogyan a festő vázlatot vet oda, a muzsikus dallamot formál. Bár szelíd volt, ebben anyja fia, hallatlan mohósággal, egyetlen elmemarkolással vetette rá magát arra, amit megkívánt, nyelte az időt. És mivel gondolatban már betelve látta terveit, az eszközökkel nem sokat vesződött.

- Ha a fiamnak egyszer gyereke lesz - mondogatta az anyja -, azt kívánja majd, hogy egy perc alatt felnőjön.

Ez a szép belső tűz - ügyesen igába hajtva - előrevitte Rodolphe-ot: kitűnően tanult, s ahogy az angolok mondják: tökéletes úriemberré vált. Szeme fénye volt anyjának, aki mégis örökké remegett miatta - a szenvedélytől féltette, mely egyszer majd hatalmába ejti ezt a gyöngéd és érzékeny, forró és jó szívet. Ezért is pártolta józan előrelátásból a barátságot, mely Rodolphe-ot Léopoldhoz, Léopoldot Rodolphe-hoz fűzte; a megfontolt, áldozatkész jegyzőben gyámot, bizalmast szánt a fiának, sőt tulajdon helyettesét is valamelyest, hogyha - fájdalom! - egy napon válniuk kell. Negyvenhárom éves volt, még mindig szép asszony - felgyújtotta Léopoldot. Ez a körülmény a két fiút még közelebb hajtotta egymáshoz.

Léopold ilyenformán jól ismerte Rodolphe-ot, csöppet se lepte meg, hogy egy pillantás, egy emeleti ablak miatt megtorpan holmi falucskánál, és letesz a saint-gothard-i kirándulásról. Míg a fogadóban, a Hattyúban ebédjüket készítették, a két barát megkerülte a falut; elvetődtek a takaros új ház tájékára is, itt őgyelegtek egy darabig, a falubeliekkel szóba ereszkedve, minek során Rodolphe fölfedezett egy kispolgári otthont, amely kész volt befogadni őt lakásra-ellátásra a Svájcban csaknem általános szokás szerint. A szoba, amit kínáltak neki, a tóra és a hegyekre nézett, s elragadó kilátással szolgált az egyik csodálatos kanyarra - ezek a kanyarok a Quatre-Cantons-tó legfőbb vonzereje. A házat csak egy útkereszteződés és egy kis kapu választotta el attól az új háztól, ahol Rodolphe a szép ismeretlen arcát megpillantotta.

Havi száz frank megszabadította a fiatalembert az élet apró nyűgeitől. Ám tekintettel a várható költségekre, Stopferék előre kérték a harmadik hónapnak a bérét. - Csak kapard meg kicsit a svájcit, rögtön előbukkan az uzsorás. - Ebéd után Rodolphe nyomban be is rendezkedett a szobájában, elrakta holmiját, amit a saint-gothard-i kirándulásra magával hozott, s nézte, mint hajózik tovább Léopold, aki a rend kedvéért mégiscsak elindult, hogy lerója a kirándulást mind a saját, mind a barátja nevében. Rodolphe egy sziklán üldögélt a parton, s miután barátja bárkája elenyészett a távolban, az új házat kezdte el fürkészni, de ezúttal már a földszintet, remélve, hogy talán viszontlátja az ismeretlent. Sajnos a házban semmi se moccant, s ő csalódottan ment be. Vacsorához ült Stopferékkal, akik Neufchatelben kádárkodtak valaha; kérdezgette őket a szomszédok felől, és meg is tudott hölgyéről mindent, amit csak akart, bőszavú házigazdái nógatást nem várva fordították elébe a pletyka zsákját.

A szép ismeretlent Fanny Lovelace-nek hívták. Ezt Lovelessenek kell ejteni, régi angol név; hanem az a híresség, amihez Richardson regényalakja juttatta ezt a nevet, sokat ártott a viselőinek. Miss Lovelace édesatyját gyógyítandó jött ide a tóhoz, az orvosok a luzerni kanton levegőjét ajánlották a betegnek. A két angol - egyetlen cseléddel érkeztek, egy tizennégy éves

lánykával, aki igen ragaszkodott Miss Fannyhoz, és néma létére is kifogástalanul szolgálta - még ősszel megegyezett Bergmannékkal, akik Borromeo gróf hajdani főkertészei voltak a Lago Maggiore-i *Isola Bellá*-n és *Isola Madré*-n. Bergmannék most mintegy ezer frank évjáradékot húztak, s házuk felső emeletét évi kétszáz frankért bérbe adták Lovelace-éknek. Lovelace úr kilencvenes aggastyán volt, igen roskadt már, és sokkal szegényebb, semhogy bizonyos dolgokra áldozhasson, ezért ritkán hagyta el a házat; lánya tartotta el, aki mint hírlett, angol könyveket fordít, s maga is ír. Érthető, ha Lovelace-ék óvakodtak csónakot bérelni, hogy kievezzenek a tóra; lovakat és vezetőket sem bérelhettek, hogy a környéket megtekintsék. Aki annyira szegény, hogy még ezt a keveset is meg kell tagadnia magától, azt a svájciak megszánják; és szánják magukat is persze a kereset miatt, melytől elesnek. A ház szakácsnéja táplálta a három angolt is havi száz frankért mindenestül. Ám Gersauban széltében úgy vélekedtek, hogy a szakácsné neve a volt kertészéket fedezi, akik - bár polgáremberekneк képzelik magukat - nem átallják ezt az alkut is lefölözni. Bergmannék dús kertekkel és nagyszerű melegággyal vették körül a házukat. Épp a virágok, gyümölcsök, a ritka növények miatt esett rá a fiatal Miss választása, amikor Gersauba érkezve szétnézett. Miss Fannyt tizenkilenc évesnek mondták, utolsó gyermeke volt az aggastyánnak, aki nyilvánvalóan bálványozta. Alig két hónappal azelőtt Fanny Luzernben zongorát bérelt, s idehozatta, mert mint mondják, bolondja a zenének.

„Szereti a virágokat és a muzsikát - gondolta Rodolphe -, és eladó lány? Micsoda szerencse!”

Másnap átüzent, hogy ha lehetséges, szívesen megtekintené a melegágyakat és a kerteket, melyek kezdtek hírre kapni a környéken. Az engedéllyel azonban megvárathatták. A volt kertészék - különös! - Rodolphe útlevelét kérték, amit ő tüstént át is küldött. Csak másnap kapta vissza a szakácsné által, aki közölte vele, hogy gazdái örömmel megmutatják neki létesítményeiket. Rodolphe némi remegéssel kopogtatott Bergmannéknál, ezt az izgalmat csak a hevülékeny emberek ismerik, akikben egy pillanat alatt annyi szenvedély lobban el, mint másokban egy egész élet során. A fiatalember gondosan volt öltözve, hogy tessék a Borromeo-szigetek hajdani kertészeinek, kincse sárkányainak - végigjárt a kerteken, időnként a ház felé pillantva, de óvatosan, mert két idős házigazdája látható gyanakvással kezelte. Figyelmét azonban csakhamar a néma angol lányka vonta magára, akiben fiatal korát meghazudtoló eszességgel nyomban felismerte az afrikait, vagy legalábbis a szicíliait. A kicsinek aranyfüstös bőre volt (akár egy havanna szivar), tüzes szeme, örmény szemhéja hosszú, éppen nem angolos pillákkal, hollófekete haja és a csaknem olajbarna bőr alatt szokatlanul erős, lázasan rángó idegei. Kutatóan méregette Rodolphe-ot, hihetetlen arcátlansággal; minden mozdulatát figyelte.

- Kié ez a kis szerecsen lány? - kérdezte Rodolphe a tiszteletre méltó Bergmann-né asszonyt.

- Az angoloké - volt a válasz.

- De ő maga csak nem Angliában született?

- Talán Indiából hozták.

- Úgy hallom, a fiatal Miss Lovelace szereti a zenét; örömömre szolgálna, hogy amíg itt tartózkodom a tónál, amire orvosi rendelet kárhoztat, elfogadna társul a muzsikálásban...

- Lovelace-ék senkivel sem érintkeznek, senkire se kíváncsiak - recsegte a vén kertész.

Rodolphe az ajkába harapott, s haza kellett mennie anélkül, hogy a házba behívták vagy akár csak a kertnek abba a részébe kalauzolták volna, amely a homlokzat és a domb széle közé esik. Az első emelet fölött itt fából ácsolt folyosó futott, maga a tető födte be széles kiugrásával - igazi svájci villatető, abban is svájci, hogy körbefut az épület négy oldalán. Rodolphe

az égig magasztalta az építők ízlését, s feldicsérte a folyosót, mint ékét a háznak - ám hasztalan. Elköszönt Bergmannéktól, és restelkedett ostobaságáért önmaga előtt, mint minden szellemes és színes képzeletű ember, amikor dédelgetett tervével kudarcot vall.

Este természetesen sétahajókázott a tavon, a dombot megkerülve egészen Brünnenig, Schwitzig elkalandozott, s csak éjszálltával tért vissza. A távolból látta a nyitott ablak fénylő négyszögét, hallotta a zongoraszót és a szárnyaló énekhangot. Meg is állította az evezősöket, hogy átengedje magát az olasz ária varázsának - mennyeien énekelték! Amikor vége volt, Rodolphe kikötött, elküldte a csónakot és a két csónakost. Majd kockáztatva, hogy benedvesíti a lábát, megkereste azt a víz alámosta gránitpadot, amelyet sűrű sövény koronázott tövises akácból, s amelyet a Bergmann kertben fiatal nyárfák szegélyezte út kísért végig; itt a gránitpad alatt leült. Egy óra múltán hangokat és lépéseket hallott a feje fölött; de csupa olasz szó volt, ami a füléhez ért, ejtőik pedig nők - két fiatal nő. Kivárta, amíg a beszélgetők a legtávolabbra kerülnek tőle, s akkor a másik irányba vetette magát nesztelenül. Félórai fáradozás árán sikerült elérnie a fasor végét, itt aztán - ügyelve, hogy ne mutassa magát, és zajt se üssön - elhelyezkedett úgy, hogy látatlan láthassa a két nőt, amikor feléje tartanak. Alig hitt a szemének: egyikük a kis néma lány volt! Olaszul csevegett Miss Lovelace-szel. Tizenegyre járt az idő. Olyan csendesség ült a tavon és a ház körül, hogy a két nő biztonságban érezhette magát: egész Gersauban csupán az ő szemüket kímélte az álom. Rodolphe rájött hát, hogy a kislány némasága puszta fortély, a kénytelenség parancsolja rá. A két nő beszédéből megállapította azt is, hogy az olasz anyanyelvük; angol voltuk eszerint szintén nem egyéb cselfogásnál.

„Olasz menekültek - következtetett Rodolphe -, száműzöttek, akik nyilván okkal tartanak az osztrák vagy a szárd rendőrségtől. A lány csak este merészkedik ki, ilyenkor teljes biztonságban sétálhat és beszélgethet."

Azzal Rodolphe lekushadt a sövény mellett, kígyó módjára csúszva keresett rést az akácgyökerek közt. Nem bánta, hogy otthagyja talán a kabátját, vagy akár hogy mély sebeket ejt a hátán - átnyomakodott a sövényen, s éppen akkor kászálódott ki az ágak közül, amikor Miss Fanny és az álnéma a fasor másik végében jártak; majd amint közeledve, húsz lépésnyire értek anélkül, hogy észrevették volna őt, mert az akácbozót árnyékában lapult, s a bozótot a hold bő fénnyel öntözte - hirtelen fölegyenesedett.

- Ne ijedjenek meg - mondta franciául az olasz nőnek -, nem vagyok kém. Maguk menekültek, ha nem tévedek. Én pedig francia vagyok, akit maga egyetlen pillantásával Gersauban marasztott.

Rodolphe ekkor nyilalló fájdalmat érzett; acélszerszám hasította fel az oldalát - összeesett.

- *Nel lago con pietra!*[3] - szólt a rettenetes néma.

- Ah, *Gina*! - kiáltott fel úrnője.

- Elvétett - mondta Rodolphe, kihúzva sebéből a tőrt, amely egy álbordába ütközött -, de ha egy gondolattal feljebb döf, a szívem közepébe talál. Én vagyok a hibás, Francesca - folytatta aztán, eszébe ötlött a név, amit a kis Ginától többször is hallott -, nem haragszom rá, ne is szidja meg: beszélhetek magával, s ez a boldogság megér egy tőrdöfést! Annyit kérek csak, igazítsanak útba a Stopfer házhoz. Nyugodtak lehetnek, hallgatni fogok.

---

[3] *Nel lago con pietra* - a tóba vele egy kővel (olasz).

Megdöbbenése múltán Francesca fölsegítette Rodolphe-ot, s pár szót vetett oda Ginának, amitől a kislány szeme megtelt könnyel. Kényszerítették a fiatalembert, hogy üljön le egy padra; le kellett vetnie a kabátját, mellényét, nyakkendőjét. Gina kigombolta az ingét, erősen kiszívta a sebet. Francesca pedig, aki egy pillanatra magukra hagyta őket, nagy darab angol-tapasszal jött vissza, ráillesztette...

- Így most már hazamehet - mondta.

Kétfelől belekarolva egy kis kapuhoz támogatták Rodolphe-ot; a kapu kulcsát Francesca őrizte köténye zsebében.

- Tud Gina franciául? - kérdezte a fiatalember Francescától.

- Nem tud. De maradjon nyugodtan - szólt rá a lány enyhe szigorral.

- Szeretném látni magát - mondta Rodolphe elérzékenyülve -, mert lehet, hogy jó ideig nem jöhetek most...

És a kis kapu félfájának dőlve, ráfüggesztette szemét a szép olasz lányra, aki egy percig eltűrte, hogy nézi - a legszebb csend borult rájuk, a legszebb csillagfény záporlott rájuk, amit ez a tó, a svájci tavak királya valaha is látott. Francesca a klasszikus olasz nő volt, amilyennek a képzelet kívánja, festi, vagy ha úgy tetszik: megálmodja a fajtáját. Rodolphe-ot legelőbb a termet könnyed bája fogta meg, s az ereje, mely a törékeny vázon túl a hajlékonyságából sejlett. Az arcon ámbrás sápadtság ömlött el, a fel-felvillanó érdeklődést jelezve, de nem oltva ki a sóvár lángot a nedves, bársonyos fekete szemekben. Soha görög szobrász szebb kezet nem illesztett szobra sima karjához, mint az a kettő volt, amely Rodolphe-ot támogatta - két világló fehérség a posztó sötét foltján. A féktelen francia a kissé nyúlt, tojásdad arcnak csak a körvonalát vehette ki s a fogak ragyogó sorát a megnyílt, szomorú szájban a telt, üde, piros ajkak közt. Szépen formált arc volt, kései hervadás ígéretével; Rodolphe-ot mégis az az elragadó természetesség, olasz őszinteség bűvölte meg leginkább, ahogyan Francesca teljesen felolvadt a szánakozásban.

A lány valamit mondott Ginának, aki aztán egészen a Stopfer házig karolta-segítette Rodolphe-ot, s miután becsöngetett, elröppent, akár a fecske.

„Ezek a hazafiak ugyan nem sokat kukoricáznak - gondolta a fiatalember, amikor végre el-nyúlhatott az ágyban a már sajgó sebével. - *Nel lago!* Ha Ginán múlik, követ köt a nyakamba, a tóba dob!”

Reggel elküldött Luzernbe a legjobb sebészért; és amikor megjött, a legszigorúbb titoktartásra kérte az orvost, a *becsület*-re hivatkozott. Léopold épp azon a napon ért vissza a kirándulásról, amikor barátja először fölkelt a betegágyból. Rodolphe valamit füllentett neki, s megbízta, menjen be a városba a málhájukért és a postájukért. Léopold szörnyű újságot hozott: Rodolphe anyja meghalt. A gyászhírt az ő apja tudatta; amikor írt nekik, a két barát még úton volt Baselből Luzernbe, s amikor a levél Luzernbe érkezett, ők már elhajóztak Flüelen felé. Léopold minden elővigyázata ellenére Rodolphe ideglázba esett. Mihelyt aztán a jövendő közjegyző úgy vélte, hogy barátja túl van a veszélyen, meghatalmazással felszerelkezve Franciaországba indult. Rodolphe így Gersauban maradhatott - a világon sehol másutt nem talált írt a fájdalmára. Hamarosan az egész falu tudomást szerzett a fiatal francia helyzetéről, kétségbeeséséről és arról, hogy bizonyos körülmények folytán ez a veszteség őt súlyosabban érinti, mint bárkit is érinthet - részvéttel és érdeklődéssel fordultak feléje. Az álnéma minden reggel meglátogatta, hogy gyógyulásáról beszámolhasson úrnőjének.

Amikor felépült, Rodolphe átment Bergmannékhoz, megköszönni Fanny Lovelace-nek és édesapjának érdeklődésüket. Mióta ebbe a házba költözött, az idős olasz először bocsátott be idegent a lakásába; Rodolphe-ot szívesen fogadták, részben mert szenvedő volt, részben pedig mert francia, s ekképp fölötte állt minden gyanúnak. Francesca úgy tündökölt a gyertyafényben ezen az első estén, hogy szépsége e lesújtott szívbe is vigaszt lopott. Mosolya a remény rózsáit hintette Rodolphe gyászára. Énekelt is, de most nem vidám dalokat, hanem komoly, nemes dallamokat választott Rodolphe bánatához illőn, akit meghatott ez a figyelem. Nyolc óra tájt az aggastyán visszavonult szobájába, minden aggály nélkül együtt hagyta a két fiatalt. Francesca aztán belefáradt az éneklésbe, kivezette Rodolphe-ot a fedett folyosóra, ahonnan fölséges kilátás nyílt a tóra, s intett: foglaljon helyet mellette a parasztos fapadon.

- Tapintatlannak tartana, *cara*[4] Francesca, ha megkérdezném, hány éves? - szólt a fiatalember.

- Tizenkilenc - felelte Francesca -, de már elmúltam.

- Ha bármi a világon: annak a reménye enyhítené egyedül fájdalmamat, hogy édesatyjától elnyerhetem a kezét - mondta Rodolphe. - És legyen bármilyen anyagi helyzetben, szépségével hercegnőnél is gazdagabb. Ezért remegek, látja, amikor most megvallom érzéseimet, bár ezek az érzések mélyek, örökkévalók.

- *Zitt!*[5] - Francesca jobb keze egyik ujját ajkához illesztette. - Ne folytassa: nem vagyok szabad, három éve férjnél vagyok...

Süket csönd hullott pár percre közéjük. Akkor Francesca közelebb hajolt Rodolphe-hoz, mert megijesztette a férfi tartása - eszméletlen volt.

- *Povero!*[6] - mondta magában a lány. - És én még ridegnek hittem...

Sókat hozott, illatukkal felélesztette Rodolphe-ot.

- Férjnél van! - lehelte a francia, amikor rányitotta a szemét.

- Gyermek - mondta az asszony -, azért van remény. A férjem...

- Nyolcvanéves?...

- Nem - mosolygott Francesca -, csak hatvanöt. Aggastyánnak álcázta magát, hogy a rendőrséget megtévessze.

- Drágám - mondta Rodolphe -, még egy-két ilyen felindulás, és eltemetnek... Csak ha húsz éve ismer már, akkor mérheti fel majd a szívem hevét és erejét és boldogságszomját. Ez a virág itt - és a könyöklőt befonó virginiai jázminra mutatott - nem keresi sóvárabban a csókoló napot, mint amilyen sóváran én keresem magát egy hónapja már. Szeretem, ahogyan még senki sem szeretett. Ez a szerelem lesz életem titkos értelme, s talán bele is pusztulok!

- Ó, a francia, a francia! - A fiatalasszony hitetlenül az ajkát biggyesztette.

- Nem kell-e majd várnom magára, míg az idő nekem adja? - felelte a férfi komoly hangon. - De higgye meg, ha őszinte volt a szó, ami kicsúszott a száján, hűséggel várok, és semmiféle más érzést nem tűrök meg a szívemben.

Francesca ráemelte a szemét kutatóan.

---

[4] *Cara* - kedves (olasz).

[5] *Zitto* - csitt (olasz).

[6] *Povero* - szegény (olasz).

- Semmifélét - ismételte Rodolphe -, még futó érdeklődést sem. Vagyont, hírnevet kell szereznem, fényeset, magához illőt, akit a természet hercegnőnek teremtett.

Erre a szóra Francesca önkéntelenül is elmosolyodott, azzal a halvány, elragadó finomsággal, amit a nagy Leonardo oly jól eltalált a *Giocondá*-n. A mosoly megállította Rodolphe-ot.

- ...Igen - folytatta aztán -, tudom, hogy szükséget lát itt a száműzetésben. Ó, ha akarná, boldoggá tehetne, a legboldogabbá minden halandók között, s szentesíthetné szerelmemet: fogadja el a barátságomat! Mert hisz jó barátoknak is kell lennünk, igaz? Szegény anyám hatvanezer frankot takarított meg, ez most rám maradt... vegye el a felét!

Francesca merőn Rodolphe szemébe nézett. Átható tekintete a fiatalember lelkébe fúrt.

- Nincs szükségünk semmire, a munkámból kitelik a fényűzésünk - felelte határozottan.

- És én elnézzem, hogy egy Francesca robotol? - kiáltott fel Rodolphe. - Egyszer majd visszatér a hazájába, visszakapja, amit otthagyott... - a fiatal olasz nő itt megint ránézett. - És akkor visszaadja nekem, amit most kegyesen kölcsönvesz - tette hozzá Rodolphe, s a szeme tele volt gyöngédséggel.

- Hagyjuk ezt - mondta Francesca páratlanul nemes mozdulattal, tekintettel és tartással. - Törjön fel magasra, hazája kiválóságai közé, parancsolom. A hírnév áthidalja a szakadékokat. Legyen becsvágyó, ez fontos. Nagy tehetséget, sok erőt látok magában, de inkább az emberiség javát szolgálja, semmint az én kegyemet keresse vele: ezért többre becsülöm majd.

A beszélgetés két óra hosszat tartott, s Rodolphe leszűrte belőle, hogy Francesca a liberális eszmékért lelkesedik, az a szabadságszeretet lángol benne, amely a hármas forradalmat - a nápolyit, a piemonteit és a spanyolországit - kirobbantotta. Elmenet Gina vezette a kapuig, az álnéma. Tizenegyre járt, Gersauban ilyenkor senki sem kószál már az utcán, nem kellett kíváncsiaktól tartania - Rodolphe egy sarokba vonta Ginát, és tört olaszsággal halkan megkérdezte:

- Kik a gazdáid, gyermekem? Ha megmondod, tiéd ez az arany, vadonatúj!

- Uram - felelte a kislány, a pénzt elvéve -, gazdám a híres Lamporani könyvkereskedő Milánóból, a forradalom egyik vezére, az az összeesküvő, akit Ausztria leginkább szeretne a Spielbergre küldeni.

„Egy könyvárus felesége!... Eh, annál jobb - gondolta Rodolphe -, legalább egyenrangúak vagyunk.” - Úrnőd milyen családból való? - kérdezte a kislányt. - Királynői a tartása.

- Minden olasz nőé ilyen - felelte büszkén Gina. - Az apját Colonnának hívják.

Francesca szerény társadalmi helyzetén nekibátorodva, Rodolphe kis sátort húzatott fel a bárkája farában, s a sátor alá vánkosokat rakatott. Miután ezt így elrendezte, szerelmesünk sétahajókázásra hívta meg Francescát. Az asszony elfogadta, nyilvánvalóan a fiatal Misst akarta játszani a falu előtt; de Ginát is magával vitte. Francesca Colonna minden mozdulata kitűnő nevelésről és előkelőségről vallott. Már a mód is, ahogyan helyet foglalt a bárka végében, korlátot vetett kettejük közé; és igazi nemesi fensőbbsége láttán a fiúban benn szorult a bizalmasabb hang, amit megütni készült. Egyetlen pillantással Francesca hercegnővé változott, középkori kiváltságokkal felruházva. És mintha olvasott volna jobbágya titkos gondolataiban, aki vakmerőn, íme, védnökéül tolta fel magát. Rodolphe már a szalon bútorzatán, ahol Francesca fogadta, az asszony ruháján és a használati tárgyakon felfedezte a lelki finomság és a magas rang jeleit. Ezek az észrevételek most mind emlékezetébe tolultak, s miután Francesca méltóságteli viselkedése, hogy úgy mondjuk: meghátrálásra kényszerítette, magába zárkózott. Még Ginát, imádottja csitri bizalmasát is csúfondárosnak látta - a lány

oldalról vagy alulról egyre az arcába kémlelt. A szembeszökő ellentét Francesca társadalmi helyzete és modora közt új talány elé állította Rodolphe-ot, cselt gyanított ebben is. Gina „némaságá”-hoz hasonlót.

- Hová parancsolja, *signora* Lamporani? - kérdezte.

- Luzern felé - felelte Francesca franciául.

„No jó - gondolta Rodolphe -, nem látszott meglepettnek, amikor a nevén szólítottam, biztosan számított rá, hogy kifaggatom Ginát, a kis csalafinta!”

- Talán neheztel rám? - kérdezte aztán melléje telepedve, s a kezéért nyúlt, de Francesca visszahúzta. - Jeges és szertartásos velem, társasági nyelven: kimért.

- Igaza van - felelte az asszony mosolyogva. - Megérdemlem a szemrehányást. Helytelenül viselkedtem. Polgárian. Maguk franciák úgy mondanák: szatócs módra. Pedig okosabb, ha az ember inkább tisztázza a dolgokat, mint hogyha ellenségesen vagy éppen közönnyel gondol némelyik barátjára, és maga már bebizonyította, hogy barátom. Talán túl messzire is mentem magával. Nem lepne meg, ha egészen hétköznapi nőnek tartana...

Rodolphe hevesen rázta a fejét.

- ...Igen, igen - folytatta a könyvárus-feleség, mintha nem látná ezt a némajátékot, holott nagyon is jól látta. - Már rájöttem erre, s persze megbántam. Most szeretném lezárni az ügyet néhány nagyon őszinte szóval. Hadd mondjam meg magának, Rodolphe: van elég erőm hozzá, hogy elfojtsak magamban minden olyan érzelmet, amelyet nem látok igaz szerelemnek, olyannak, amilyennek elgondoltam, megálmodtam az igaz szerelmet. Olasz nő vagyok, tudok szeretni, de tudom a kötelességemet is, és semmiféle szédületben sem feledkezem meg róla. Megkérdezésem nélkül adtak hozzá ehhez a szegény öregemberhez, ilyenformán bízvást élhetnék a szabadsággal, amit nagylelkűen tetszésemre bíz; de már három éve élek mellette, ami annyit jelent, hogy alávetem magam a házasság törvényének. Épp ezért nincs az az őrült szenvedély, amely kicsikarhatná vagy akár kicsalhatná tőlem a szót, hogy: szeretnék szabad lenni! Emilio jól ismer engem. Tudja, hogy a szívemmel magam rendelkezem, s azt odaadhatom, de még a kezemet sem foghatja meg senki; magától is megtagadtam ezt, ugye? Szeretném, ha szeretne valaki, ha várna rám hűséggel, lélekkel, lángolón, jóllehet cserébe csupán végtelen gyöngédséget kínálhatok, s a szívem benső körét, utolsó mentsváramat. Ezt kell megértenie, alaposan és... ó - sóhajtott fel Francesca kislányos mozdulattal -, megint kacér leszek, kacagó, bohó gyermek, aki nem ismeri a bizalmassággal járó veszélyeket.

Világos, nyílt beszéd volt, a beszélő hangján, hangsúlyán s a tekintetén is érzett, mennyire őszinte.

- Egy Colonna hercegnő se mondhatná el jobban - mosolygott rá Rodolphe.

- Szememre veti szerény származásomat? - szegte fel fejét a fiatalasszony. - Címerre vágyik a szerelme? Milánóban a legszebb neveket olvashatja a cégtáblákon, Sforzát, Canovát, Viscontit, Trivulziót, Ursinit, a patikákban Archintókat talál; de biztosíthatom, hogy bár csak boltosné vagyok, hercegnőként érzek.

- Szemére vetem? Dehogyis, asszonyom, elismerésemet akartam...

- Kifejezni egy hasonlattal?... - vágott közbe Francesca éllel.

- Ó, hallgasson meg végre - tört ki ekkor a férfi -, hogy ne gyötrődjem tovább a csetlő-botló szavam, érzelmeim suta tolmácsa miatt: szerelmem feltétlen; tökéletes odaadást és tiszteletet ígér.

Francesca elégedetten lehajtotta a fejét:

- Tehát áll az alku, uram? - kérdezte.

- Igen - felelte Rodolphe. - Minden mély és gazdag női szív szerelemre érik, örökké arra vár; de maga finom tapintatból kordába fogta a szívét, ezt most már megértem. Ó, Francesca, szeretni és viszonzásra lelni, s hozzá ilyen nagyszerű, gyönyörű asszonynál, királynőnél, mint maga: korombeli fiatalember kívánhat-e többet? Az, aki úgy szereti magát, ahogyan az imént kiszabta, nem menekül-e meg minden ifjonti ballépéstől? Nem köti-e le erőit egy nemes szenvedélyben, amelyre később büszkeséggel tekinthet vissza, s amely csupa szép emléket hagy?... Ha tudná, mennyi színt, mennyi költészetet adott a Pilátus-láncnak, a Rhiginek és ennek az egész csodálatos völgynek...

- Szeretném tudni - mondta Francesca azzal az olasz gyermekdedséggel, amelybe azért mindig vegyül némi dévajság.

- Nos, ez az óra úgy tündököl majd egész életemen át, mint gyémánt egy királyné homlokán.

Francesca rátette kezét a Rodolphe-éra, ennyivel felelt.

- Ó, drága, drágám örökre, még sohasem szeretett? - kiáltott fel a férfi,

- Soha!

- És megengedné nekem, hogy szeressem, tiszta szívvel, mindent az égtől várva?

Az asszony szelíden lehajtotta a fejét. Rodolphe orcáit két kövér könnycsepp szántotta végig.

- Mi baj; mi lelte? - hajolt hozzá Francesca, császárnői szerepét sutba vágva.

- Nincsen már anyám, akinek a boldogságomról beszélhetnék; elköltözött ebből a világból, nem érte meg, ami a végóráját könnyítette volna...

- Mit?

- Hogy szeretetét szeretet váltotta fel, az övével egyenlő.

- *Povero mio!*[7] - kiáltott fel Francesca megindultan. - Higgye meg - folytatta kis csend után -, egy nő számára van abban valami melengető, és a hűsége is beléfogózhat, hogy tudja: kedvesének ő jelenti az egész világot, egyedül áll árván, szívében semmi más, mint a szerelme, egyszóval, hogy mindenestül az övé.

Az ilyen szerelmi egyezség után a szív boldogan elnyugszik, felséges békét élvez. Az emberi érzés a bizonyosságot keresi, még a vallás is erre épít: bizakodunk mindvégig, hogy Isten majd megfizet. A szerelem is abból merít csak erőt, hogy az isteni szerelemnek a mása. E pillanat gyönyörűségét tehát meg se értheti más, mint aki maga is megízlelte már, óvatlanul el nem szalasztva; mert vissza nem tér többé, elillan, akár a fogékony ifjúság. Hinni egy nőben, emberi hitvallásunkká avatni őt, megtenni életünk értelmévé, legparányibb gondolatunk titkos ihletőjévé... nem jelent ez valóságos újjászületést? Innen van, hogy egy fiatalember a kedvesét mindig úgy szereti kissé, ahogyan anyját szerette. Rodolphe és Francesca elnémult, így ültek egy ideig, csak a szemük felelgetett gondolattal telve és barátian. Majd ráeszméltek a gyönyörű természeti képre körös-körül, amelynek csodáira a szívük csodáiban láttak választ, s amely segített emlékezetükbe vésni e kivételes óra minden kis mozzanatát. Francesca viselkedésében árnyéka sem volt a kacérságnak. Nyugodt volt, magabiztos, hátsó gondolatok híján. Ez a lelki nagyság megragadta Rodolphe-ot, ebben találta meg a különbséget az olasz és a

[7] *Povero mio* - szegénykém (olasz).

francia nő közt. És minden nagyszerű volt és édes: a tó, a táj, a mennybolt és ez az asszony, édes volt maga a szerelmük is ennek az egészében hatalmas, részleteiben gazdag festménynek a közepén, mely fehérlő csúcsai szigorával, ahogy élesen, tisztán kirajzolódtak az azúron, a boldogságról jósolt Rodolphe-nak: dús ország lesz havasok gyűrűjében.

Ez az édes révület azonban hamarosan szétfoszlott. Luzern felől bárka tűnt fel; és Gina, aki már javában figyelte, most örömteli mozdulatot tett, de hű maradt néma szerepéhez. A bárka egyre közeledett, s amikor az alakok már kivehetővé váltak, Francesca egy fiatalember láttán felkiáltott:

- Tito!

Felugrott, kis híján a vízbe fordulva, és egyre csak kiabált: „Tito! Tito!", a zsebkendőjét lengetve.

Tito parancsára a csónakosok evezni kezdtek, s a két bárka csakhamar egy vonalba ért. Tito és Francesca azonban oly sebesen beszélt, és csekély olasztudását könyvekből merített ember számára annyira ismeretlen nyelvjárásban, hogy Rodolphe semmit sem értett, még csak nem is sejtett az eszmecseréjükből. Tito szépsége, Francesca kedvessége, Gina sugárzó arca, minden csak keserítette. Különben melyik szerelmes nem veszi zokon, ha faképnél hagyják, bármi legyen is ennek az oka? Tito most hirtelen mozdulattal bőrzacskót dobott át Ginának, alkalmasint arannyal tele, Francesca pedig egy köteg levelet kapott, amit rögtön olvasni is kezdett, búcsút intve a fiatalembernek.

- Vissza azonnal Gersauba - utasította az evezősöket. - Szegény Emilióm tíz perccel se sínylődjék tovább a kelleténél.

- Mi történt? - kérdezte Rodolphe, amikor látta, hogy Francesca az utolsó levélnek is végére ért.

- *La libertá!*[8] - felelte az asszony egy művész tüzével.

- *E denaro!*[9] - visszhangozta Gina, aki most végre megszólalhatott.

- Igen - mondta Francesca -, vége a nyomorúságnak! Idestova tizenegy hónapja dolgozom, kezdtem már megelégelni. Nem kenyerem az irodalom, annyi bizonyos.

- Ki ez a Tito? - kérdezte Rodolphe.

- Pénzügyi államtitkára a Colonnák szegény kis butikjának, másképpen a *ragioneré*-nk[10] fia. Szegény nem jöhetett sem a Saint-Gothard-on, sem a Mont Cenisen, sem a Simplonon keresztül: tengeren jött Marseille-en, Franciaországon át. Nos, három héten belül Genfben leszünk, gond nélkül élünk. Ugyan már, Rodolphe - tette hozzá, felhősödni látva a párizsi arcát -, a Genfi-tó nem ér tán annyit, mint a Quatre-Cantons-tó?

- Engedje meg, hogy sajnáljam egy kicsit ezt a kedves Bergmann házat - mutatott Rodolphe a dombra.

---

[8] *La libéria* - a szabadság (olasz).

[9] *E dénáro* - és pénz (olasz).

[10] *Ragionere* - intéző (olasz).

- Jöjjön át, vacsorázzék velünk, hogy több emléke maradjon, *povero mio* - mondta Francesca. - Ünnepnap a mai, elmúlt a veszély. Anyám azt írja, talán egy évbe se telik, és közkegyelmet adnak. Ó, *la cara patria!*...[11]

Ez a három szó könnyeket csalt Gina szemébe:

- Még egy telet nem bírtam volna itt ki! - mondta.

- Szegény szicíliai kisgida, te! - És Francesca megsimogatta a lányka fejét, olyan mozdulattal és annyi gyöngédséggel, hogy Rodolphe megirigyelte a cirógatást, bár nem is szerelemmel adták.

A bárka partot ért, Rodolphe kiugrott a homokra, kisegítette Francescát is, és miután elkísérte a Bergmann ház kapujáig, hazasietett átöltözni, hogy minél előbb visszatérhessen.

Amikor később átjött, a könyvkereskedő a külső folyosón üldögélt, s Rodolphe alig tudta elnyomni megdöbbenését, a jó hír oly varázslatosan átformálta a kilencvenéves aggastyánt. Hatvan körüli férfi fogadta most, szikár olasz, sudár, akár az I betű - még mindig fekete haj, bár ritkulóban, felfedve itt-ott a koponya fehérét, eleven szem, vakító, híjatlan fogsor, cézári vonások és a diplomata-szájon gunyoros mosoly, a társasági ember már-már hazug mosolya, érzéseinek függönye.

- Íme, a férjem igazi arca - mondta Francesca komolyan.

- Egy ismeretlen ismerős - ámult Rodolphe.

- Ismeretlen, csakugyan - bólintott a könyvkereskedő. - Valaha színészkedtem is, tökéletesen tudom kendőzni magamat. Ó, a Császárság alatt Párizsban játszottam Bourrienne-nel, Murat-néval, d'Abrantèsnéval *e tutti quanti*...[12] Az ember hasznát veszi mindennek, amivel fiatal korában nem restellt vesződni, még az ilyen haszontalanságoknak is. Ha a feleségemet nem nevelik férfi módra, ami Itáliában hallatlan dolog, favágással kellett volna itt kenyeret keresnem. *Povere* Francesca! Ki gondolta volna, hogy egyszer még ő fog eltartani?

A derék könyvkereskedőt hallgatva, aki most oly könnyednek, barátságosnak és fiatalosnak mutatkozott, Rodolphe-nak az az érzése támadt, hogy megint bolonddá tartják - az egyszer már rászedett ember gyanakvásával némán figyelt.

- *Che avete, signore?*[13] - kérdezte tőle Francesca ártatlanul. - Rosszul esik magának, hogy mi boldogok vagyunk?

- A férje fiatal ember - súgta neki Rodolphe.

Az asszony felkacagott - annyi őszinteség, közvetlenség csengett a hangjában, hogy Rodolphe zavara ettől is csak nőtt.

- Alig hatvanöt évvel szolgálhat magának, az igaz - mondta Francesca -, de megnyugtathatom, hogy ebben is van... valami megnyugtató.

- Nem szeretem, amikor így tréfára veszi a mi szent szerelmünket, éppen maga, aki megszabta a feltételeit.

---

[11] *La cara patria* - a drága haza (olasz).

[12] *E tutti quanti* - itt: és valamennyi hírességgel (olasz).

[13] *Che avete, signore?* - Mi baja, uram? (olasz).

- *Zitto!* - toppantott az asszony, és férjére pillantott, odahallgat-e. - Nem engedem, hogy megzavarja ennek a drága embernek a lelki békéjét, aki olyan nyíltszívű, mint egy gyerek, és akit az ujjam köré csavarok. Emilio az én védelmem alatt áll - tette még hozzá. - Ha tudná, milyen nagylelkűen kockáztatta életét és vagyonát az én liberális voltom miatt! Mert ő maga nem osztozik az én politikai nézeteimben. Szerelem ez vajon, francia uraság? De mindannyian ilyenek az ő családjában. Öccsét otthagyta a kedvese egy fiatalember szép szeméért. Erre ő így szólt komornyikjához: „Nagy kedvem lenne hozzá, hogy vetélytársamat a túlvilágra küldjem, de ez túlságosan elszomorítaná a *divá*-t", és tíz perccel később szíven szúrta magát a kardjával.

Igéző volt Francesca, a legelragadóbb teremtés a világon, ahogyan a nemességet csúfolódással, a nagyságot gyermekességgel vegyítette. A vacsora és az este vidám hangulatban telt el, amit a két menekült szabadulása eléggé megmagyarázott, de ami Rodolphe-ot elkedvetlenítette.

„Felszínes volna? - gondolkozott Francescáról a visszaúton. - De ő együttérzett velem a gyászomban, én meg nem tartok vele az örömében!"

Megrótta magát, igazságot szolgáltatott ennek a leányasszonynak.

„Semmi hamisság sincs benne, egyedül a benyomásait követi - állapította meg. - Én pedig párizsi nőt faragnék belőle!"

Másnap és a következő napokon is, vagy három hétig, Rodolphe egyre a Bergmann házban lebzselt, önkéntelenül figyelve Francescát. Vannak, akiknek a csodálat afféle léleklátást hoz. Rodolphe is lassan körvonalazni tudta már Francescában a szeles fiatal lányt, a még be nem tört asszony igazi valóját, aki hol tusakszik a szerelmével, hol meg belefeledkezik. Az öregúr valóban atyaian kezelte Francescát, amit az asszony mély hálával, sok ösztönös nemességgel viszonzott. Ez a helyzet és az asszony maga megfejthetetlen, egyre izgatóbb és csábítóbb rejtvényt jelentett Rodolphe-nak.

Az utolsó napok teli voltak titkos ünnepekkel, melyet bánkódások, felcsattanások, perpatvarok szőttek át a megértés óráinál is kedvesebben. És Rodolphe-ot lassan befonta ez a mesterkéletlen gyöngédség, amely híján volt minden fontolgatásnak s mindig hű volt önmagához - rabul ejtette ez a máris semmiségekért féltékeny gyöngédség...

- Maga túlságosan szereti a fényűzést - mondta egy este Francescának, amikor a fiatalasszony arról beszélt, milyen szívesen itthagyná már ezt a Gersaut, ahol annyi mindenben hiányt lát.

- Én? - felelte Francesca. - Szeretem a fényűzést, de csak ahogyan a művészetet szeretem, egy Raffael-képet, egy szép lovat, egy szép napot vagy a nápolyi öblöt. - Emilio - fordult férjéhez -, nyomorúságunk napjaiban panaszkodtam-e itt?

- Nem lett volna Francesca Colonna, ha panaszkodik - felelte komolyan az öreg könyvárus.

- Különben csoda-e, ha a polgárokat vonzza a nagyság? - folytatta Francesca, szinte ingerkedve a két férfival. - A lábam vajon... - és megmutatta kecses lábacskáját - fáradságra termett-e? És a kezem - egyik kezét odanyújtotta Rodolphe-nak -, hát dolgos kéz ez? Hagyjon magunkra, kérem - mondta aztán a férjének -, beszélni szeretnék vele.

Az öregúr nemes egyszerűséggel visszavonult a szalonba: megbízott a feleségében.

- Nem akarom, hogy elkísérjen bennünket Genfbe - mondta akkor Francesca Rodolphe-nak. - Genf pletykafészek. És bár én fölötte állok a társasági élet badarságainak, szeretném elkerülni a rágalmat, nem magam miatt, *őmiatta*. Úgy érzem, díszére kell válnom ennek az öregembernek, aki végtére is egyedüli támaszom. Mi most elmegyünk, maga pedig pár napig még itt

marad. Ha Genfbe érkezik, keresse fel először a férjemet, kérje meg őt, mutassa be nekem. Rejtsük el a világ szeme elől a kettőnk változhatatlan, mély vonzalmát. Szeretem magát, hisz tudja, és ezt a viselkedésemmel fogom bebizonyítani: nem lesz oka féltékenységre.

Azzal behúzta Rodolphe-ot a folyosó egyik sarkába, megfogta fejét, és homlokon csókolta; aztán elszaladt, otthagyta a férfit felkavartan.

Másnap Rodolphe megtudta, hogy a Bergmann ház vendégei elhagyták Gersaut. Neki sem volt maradása többé a városban, elindult Vevey felé jókora kerülővel, mégis szaporábban a kelleténél; hiába, ellenállhatatlanul vonzotta a tó, ahol szép olasz kedvese várta, s október utolján megérkezett Genfbe. Hogy az alkalmatlankodók útjából már eleve kitérjen, Eaux-Vives-ben szállt meg a falakon kívül. Miután berendezkedett, első dolga volt, hogy megkérdezze házigazdáját, egy hajdani ékszerészt, nem telepedtek-e le a városban olasz menekültek - nemrég kellett érkezniük.

- Tudtommal nem - felelte házigazdája. - A római Colonna herceg meg hercegné három évre kibérelték a tópart egyik legszebb nyaralóját, a Jeanrenaud úrét; a Diodati villa és Lafin-de-Dieu úr nyaralója között áll, melyet meg Beauséant vicomtné vett bérbe. Colonna herceg a lánya és veje kedvéért jött ide; veje Gandolphini herceg Nápolyból, vagy ha úgy tetszik, Szicíliából, Murát király egykori híve és a legutóbbi forradalom áldozata. Hát ezek a legfrissebb jövevények: nem milánóiak! Eget-földet meg kellett mozgatni, még a pápa, a Colonnák pártfogója is közbenjárt, míg végül a nápolyi király és az idegen hatalmak hozzájárultak, hogy befogadjuk Gandolphini herceget és nejét. Genf óvakodik ujjat húzni a Szent Szövetséggel, melynek függetlenségét köszönheti. *Nekünk* nem az a szerepünk, hogy szembeszálljunk az idegen udvarokkal. Van itt elég idegen: oroszok, angolok.

- Genfi is akad elég.

- Akad, uram. Olyan szép a tavunk! Vagy hét évvel ezelőtt itt lakott lord Byron is a Diodati villában, ahová most mindenki éppúgy elzarándokol, mint Coppet-be vagy Ferney-be.

- Megtudhatná mégis nekem, hogy körülbelül egy héttel ezelőtt egy milánói könyvkereskedő, bizonyos Lamporani, a legutóbbi forradalom egyik vezére, ideérkezett-e a feleségével?

- Megtudhatom, csak el kell mennem az idegenek körébe - mondta a volt ékszerész.

Rodolphe első sétája természetesen a Diodati villához vezetett, lord Byron egykori szállásához, melyet a nagy költő nemrég bekövetkezett halála még több varázzsal gazdagított: a halál megkoronázza a lángelmét. Az út, mely az Eaux-Vives-től elindulót a Genfi-tó mentén viszi egyre, meglehetősen szűk, mint Svájcban minden út; és némelyütt a hegyvidék talajviszonyai folytán alig hagy a kocsiknak kitérőnyi helyet. Pár lépésre a Jeanrenaud háztól nem is tudta, hogy itt jár -, Rodolphe kocsizörgést hallott a háta mögül; és mivel éppen egy szorosfélében haladt, felkapaszkodott az egyik szikla tetejére, hogy utat engedjen. Megnézte persze a közeledő kocsit: divatos hintó volt, két remek angol paripa vonta. És Rodolphe azt hitte, káprázik a szeme: a hintó mélyén Francesca ült csodás ruhában, mellette élemedett, merev tartású hölgy, valóságos kámea. A hintón hátul aranyhímes, tündöklő egyenruhás inas kapaszkodott. Francesca is megismerte Rodolphe-ot, elmosolyodott a fiatalember szobordermedtségén. A kocsi, amelyet az emelkedőn fölfelé kaptatva szerelmesünk szemmel követett, befordult, és behajtott egy nyaraló kapuján; Rodolphe is oda tartott.

- Ki lakik itt? - kérdezte a kertészt.

- Colonna herceg és hercegné meg Gandolphini herceg és hercegné.

- A két hercegné épp most jött meg, ugye?

- Igen, uram.

Rodolphe szeméről lehullott a hályog: a múlt megvilágosodott előtte.

„Remélem - gondolta végül a leforrázott szerelmes -, hogy több meglepetést nem tartogat."

Attól reszketett, hogy puszta játékszere volt holmi szeszélyeknek, mert hallott már róla, mennyire tartják az olasz nők a *capricció*-ikat.[14] És női szemmel nézve mekkora bűn polgárasszonyszámba venni egy hercegnét, aki mellesleg született hercegnő; könyvkereskedő feleségének hinni az egyik leghíresebb középkori család sarját! Baklövését beismerve, Rodolphe csak annál nagyobb kíváncsiságot érzett: vajon megtagadják, elutasítják-e? Gandolphini herceget kereste, beküldte névjegyét, s az ál-Lamporani azonnal fogadta, elébe sietett, tökéletes udvariassággal, nápolyi nyájassággal üdvözölte, s egy teraszra vitte, ahonnan Genfet lehetett látni, s a Jurát villákkal teleszórt dombjaival és a tó hosszan elnyújtózó partjait.

- Mint látja, feleségem hű maradt a tavakhoz - mondta a herceg, miután sorra megmutatta vendégének a táj szépségeit. - Ma este kis hangverseny lesz nálunk - tette hozzá, már visszatérőben a pompás Jeanrenaud házhoz -, reméljük, megtisztel bennünket, a hercegnét és engem, s eljön. Két hónap, amit az ember együtt töltött a nyomorúságban, több éves barátsággal ér fel.

Bár gyötörte a kíváncsiság, Rodolphe-nak nem volt annyi mersze, hogy engedélyt kérjen a hercegné meglátogatására; lassan visszasétált Eaux-Vives-be, az estély járt az eszében. Szerelme, mely eddig is mérhetetlen volt, a szorongásban és várakozásban pár óra alatt még inkább megnőtt. Most átlátta hát: hírnevet kell szereznie, hogy - a társasági fogalmak szerint - fölemelkedhessek imádottjához. És igen megnőtt a szemében Francesca, aki oly közvetlenül és egyszerűen viselkedett Gersauban. De amikor Colonna hercegné kevély tekintetére gondolt s arra, hogy Francesca apjával és anyjával nyilván mint ellenségekkel kell számolnia: Rodolphe megrémült; s a titoktartást, amit Gandolphini hercegné annyira a lelkére kötött, csodálatos szerelmi zálognak érezte. Mert, noha a jövőt óvakodik kockára tenni, nem megmondta-e Francesca, hogy szereti őt?

Végre elverte az óra a kilencet, Rodolphe kocsiba szállhatott, s érthető izgatottsággal odavethette:

- A Jeanrenaud házhoz, Gandolphini herceghez!

Majd belépett a szalonba, mely tele volt előkelőségekkel és méltóságokkal, de az ajtó mellett megrekedt, s elvegyült egy csoportban, mert éppen egy Rossini-kettőst adtak elő. És ekkor végre megpillantotta Francescát anélkül, hogy az asszony észrevette volna őt! A hercegné két lépésre állt a zongorától. Gyönyörű haját, ezt a dús, hosszan leomló zuhatagot aranyabroncs fogta össze. Arca a gyertyák fényében az olasz nők sajátos fehérségével tündökölt, amit csak a mesterséges fény juttat teljesen érvényre. Báli ruhát viselt, amely megmutatta csodálatos vállát, lányos alakját és antik szobrokat idéző karját. Nemes szépségével senki sem vetélkedhetett, bár voltak itt csinos angol és orosz nők, eljöttek Genf szépei, és akadt olasz asszony is nem egy, köztük a ragyogó Varese hercegné és egy másik híresség: Tinti, az énekesnő, aki éppen énekelt. Az ajtófélfának támaszkodva, Rodolphe most a hercegnére szegezte szemét, azt a merő, nem engedő, hívogató pillantást lövellte feléje, amelybe mintegy belesűrűsödik az egész emberi akarat - a *vágy*, ahogy nevezzük, holott ebben az esetben inkább erélyes parancsnak mondhatnánk.

---

[14] *Capriccio* - szeszély (olasz).

Vajon megperzselte Francescát ennek a nézésnek a lángja? Vagy várta már Rodolphe-ot, a perceket számolva? Hamarosan az ajtó felé pillantott, mintha vonzaná ez a szerelemáram, és a szeme tétovázás nélkül a Rodolphe szemébe mélyedt. A gyönyörű arcon, a szép testen könnyű remegés futott végig: lélek a lélekkel összeütközött! Francesca elpirult. Rodolphe meg mintha újjászületett volna, bár tekintetváltásuk oly gyors volt, akár a villám. Ha ugyan akad valami, amihez a boldogsága fogható! Szerették! A kegyelmes hercegné, a társaság központja, a szép Jeanrenaud ház úrnője állta a szegény földönfutó, a Bergmann ház kis szeleverdijének a szavát! Az ilyen bódult pillanat örökre rabszolgává tesz. A hercegné ajkára halvány mosoly suhant, finom és ravaszkás, nyílt és diadalmas mosoly: és Francesca egy alkalmas, óvatlan pillanatban Rodolphe-ra pillantott, mintha megkövetné, amiért megtévesztette a rangját illetőleg. A zeneszám végeztével a fiatalembernek sikerült eljutnia a herceghez, aki előzékenyen feleségéhez vezette; hivatalos, szertartásos bemutatás a Colonna párnak és Francescának. Majd a hercegnének a híres *Mi manca la voce* négyesben kellett énekelnie; a többi szólamokat Tinti, továbbá Genovese, a neves tenorista és egy száműzött, híres olasz herceg énekelte, akit - ha nem herceg amúgy is - hangja a művészet hercegévé avatott volna.

- Üljön le itt addig - mondta Francesca Rodolphe-nak, és saját székével kínálta meg. - *Ohimè!*[15] Azt hiszem, összezavarták a neveket: már egy egész pillanat óta Rodolphini hercegné vagyok!

Tréfába burkolt vallomás volt - a kedvessége, az egyszerűsége, a bája a gersaui boldog napokat idézte.

Rodolphe gyönyörűséggel hallgatta az imádott nőt, élvezte szoros közelségét: Francesca ruhájának kelméje és a könnyű nyakbavető fátyolszövete szinte súrolta egyik orcáját. És zengett a *Mi manca la voce*, és a négyest Itália négy legszebb hangja tolmácsolta - megértik, ugye, miért lepték el könnyek Rodolphe szemét!

Szerelemben csakúgy, mint minden másban talán, vannak bizonyos tények, melyek, ha önmagukban véve apróságok is, ezer régi kis körülménynek az eredői, s a múlt örökségével a jövőbe hidalva, roppant jelentőssé nőnek. Érezhettük akár ezerszer, mit ér szerelmesünk; egy semmiség, mégis, a lelkek eggyé olvadása séta közben, egyetlen szó nyomán, vagy holmi szerelmi *bizonyság*, váratlan ajándékképpen: az egekbe repít. És végül, hogy ezt a lelki tényt azzal a képpel érzékeltessük, mely az őskortól mindmáig tagadhatatlanul hatásos maradt: a hosszú láncoknál az összetartó erő mindig nagyobb a kapcsolódás pontjain, mint végig a láncszemek egész füzérén. Ilyen erős kapoccsá vált Rodolphe és Francesca közt is ez az estély, egymás elismerése a társaság színe előtt kulcsponttá vált, mely egybefűzi a múltat a jövővel, s az igaz vonzalmat mélyebbre szegzi a szívben. Talán épp ezekről az elszórt szögekről beszélt Bossuet, boldog pillanataink ritka voltához hasonlítva őket - Bossuet, akiben oly heves és titkos szerelmek égtek.

Csodálni az imádott asszonyt, s tapasztalni a mások csodálatát: ez a két gyönyörűség rendesen egymás nyomában jár, de Rodolphe-nak ezúttal egyszerre volt mindkettőben része. A szerelem: az emlékek kincsesháza, s jóllehet a Rodolphe-é teli volt már, a legdrágább gyöngyökkel tömte mégis: őt kereső, csak neki szóló mosolyokkal, titkos pillantásokkal, csillogó énekhangokkal, melyeket Francesca egyedül neki szánt, de a közönség annyira megtapsolt, hogy Tinti asszony belesárgult. És Rodolphe lelke, e sóvár, különös lélek egész hevével rávetette magát a szép római nőre, minden gondolata és tette örök értelmévé s céljává választotta. Eszményi szerelmes volt, annyi erővel, állhatatossággal, oly feltétlenül szeretett, hogy

[15] *Ohimè!* - Jaj nekem! (olasz).

Francesca hovatovább hús lett a húsából; a vérében érezte, mint tisztább vért, a lelkében tapasztalta, mint tökéletesebb lelket; ott derengett ezután minden törekvése mélyén, akár a Földközi-tenger arany fövénye a hullámok alatt. És végül: bármibe vágott bele Rodolphe, eleven remény lendítette.

Pár napba telt, míg Francesca ráeszmélt erre a véghetetlen szerelemre, de oly természetesnek és oly kölcsönösnek találta, hogy meg sem lepődött: méltó volt rá.

- Ugyan mi különös vagy éppen csodálatos van abban - mondta Rodolphe-nak, amikor kertje teraszán sétáltak, s némi önteltséget vett észre benne, ami franciáknál oly természetesen vegyül érzelmeik megnyilvánulásába -, hogy szeret egy szép és fiatal nőt, aki mellesleg eléggé tehetséges is, éppúgy megkereshetné a kenyerét, mint Tinti, s aki a hiúságának is hízeleg? Melyik tuskó nem válik Amadisszá, ha csupán ennyit kívánnak tőle? Köztünk azonban nem erről van szó. Szeretnünk kell egymást kitartással, türelemmel és a távolból is, s be kell érnünk a viszonzott érzés puszta tudatával.

- De vajon nem mondja-e majd, hogy a hűségem érdem nélkül való, ha testestül-lelkestül a munkába vetem magam? Mert remélem, nem gondolja, hogy oly fényes név helyébe, mint a Gandolphini hercegé, egy semmitmondó névvel akarom megkínálni? Hazám legkiválóbbjai közé kell kerülnöm, vagyont, rangot szereznem, hogy épp annyi büszkeséggel viselhesse majd a nevemet, mint a Colonnákét viselte.

- Nagyon elszomorítana, ha más érzéseket látnék a szívében - felelte Francesca bájos mosollyal. - De vigyázzon, fel ne eméssze a becsvágy, ne dobja oda az ifjúságát... A politika, mint hallom, rohamosan vénít.

Nőknél nagy ritkaságnak számít, ha a szerelem nem sínyli meg a jókedvet. Francescát azonban épp ez a kettősség: a mély érzelmekhez járuló fiatalos szertelenség ruházta fel most még több varázzsal. Jellemének is ez a kulcsa: hol kacag, hol meg ellágyul, fennen lobog, majd finom gúnyolódásba bágyad, s mindezt könnyedén, fesztelenül, ami vonzóvá és igézővé teszi, s Itálián túl is elviszi a hírét. De nemcsak bájos - alaposan művelt asszony is, ezt az ősi Colonna kastély sivár unalmának, s szinte kolostori fegyelmének köszönheti. Kezdetben apácának szánták, negyedik gyermek lévén a családban; két bátyja és nővére halála azonban hirtelen kihozta a zárdából, gazdag örökösnő, a római államok egyik legszebb házassági ígérete lett. Mivel nővérét Gandolphini herceg, az egyik leggazdagabb szicíliai nagybirtokos kérte meg, most őt adták oda helyette, hogy a családi szálak ne lazuljanak. A Colonnák és a Gandolphinik ugyanis mindig egymás közt házasodtak. Francesca kilenctől tizenhat éves koráig a ház egyik monsignoréjának[16] irányításával a családi könyvtárt búvta; a tudományokkal, művészetekkel és irodalommal foglalkozott, hogy csapongó képzeletét lekösse. Ám tanulmányai elvezették a függetlenség és a liberalizmus eszméjéhez, s férjével együtt a forradalomba vetette magát. Rodolphe még nem tudta, hogy Francesca öt élő nyelven kívül görögül, latinul és héberül is ért. Ez az elbűvölő teremtés azonban egyúttal azt az alapvető elvet is megértette, mely szerint a nőnek mélyre kell elrejtenie tanultságát.

Rodolphe az egész telet Genfben töltötte. Úgy elfutott, mint egyetlen nap. Aztán megjött a tavasz, és a kifinomult gyönyörűségek ellenére, melyekkel e szellemes, ragyogóan művelt, ifjú és szertelen asszony társasága elhalmozta, szerelmesünk olykor kegyetlenül szenvedett; s bár derekasan állta a kínokat, néha mégis az arcára tolakodtak, nyomot hagytak viselkedésén, beszédén is, talán csak azért, mert azt hitte, kedvese nem osztozik bennük. Francesca nyugalma is ingerelte, úgy látta, hogy angolos szenvtelenségre törekszik, s derűjével megtagadja

[16] *Monsignore* - főpapok megszólítása (olasz).

szerelmüket; zaklatottnak kívánta inkább, ridegséget vetett szemére híven az előítélethez, mely az olasz nőktől lázas kedélyhullámzást vár.

- Én római nő vagyok! - felelte neki egyszer Francesca komolyan, komolyra véve Rodolphe tréfás célzásait.

Ennek a válasznak mély csengése volt, s mintha vad gúny sziszegne belőle - megborzongatta Rodolphe-ot. Körülöttük tobzódott a zöld, ifjú május; a nap egyszer-egyszer már java nyári hévvel tűzött. A terasz kőkorlátján könyököltek, mely itt, ahol a kert függélyesen emelkedik a tó fölé, egy lépcsőnek a falát érinti - ez a lépcső kissé lejjebb indul, s levisz a veszteglő csónakig. A szomszéd villától, amelyhez hasonló kikötőféle szolgál, egy jolle siklott ki hattyúként a vízre lángoló lobogóval és bíbor sátortetővel: utasa bájos asszony volt, lankadtan ült a vörös vánkosokon, élő virágokkal a hajában, evezőse meg hajósgúnyás fiatalember, aki már azért is ügyeskedve forgatta a lapátokat, mert magán érezte az asszony tekintetét.

- Azok, látja, boldogok - sóhajtotta Rodolphe keserűen. - Claire de Bourgogne, utolsó sarja annak a családnak, mely egyedül merte összemérni magát a királyi házzal...

- Ó!... Fattyú-ági, sőt nő-ági sarj...

- Vagyis Beauséant vicomtné, aki nem habozott...

- Nem habozott, ugye, eltemetkezni Gaston de Nueil úrral? - vágott közbe a Colonnák ivadéka. - Hja, ő csak egy francia nő, én viszont olasz vagyok, drága uram!

Azzal hátat fordított a könyöklőjüknek, otthagyta Rodolphe-ot, s a terasz végébe ment, ahonnan messze belátni a tó roppant tükrét; lassan távolodó alakjának utánapillantva, Rodolphe rádöbbent, hogy alighanem megsértette ezt a még hamvas s máris annyira tapasztalt, kevély és mégis oly alázatos lelket. Fázott; követte az asszonyt, de az intett, hogy egyedül kíván maradni; ám Rodolphe nem tágított, s amikor beérte kedvesét, látta, hogy a könnyeit szárogatja. Igen, ez az erős asszony - könnyezett!

- Francesca - lépett oda hozzá, s megragadta a kezét -, mondd meg, ha csak gondolatnyit is megbántottalak...

Francesca hallgatott, s kiszabadította a hímzett zsebkendőt szorongató kezét, hogy a szemét törölje megint.

- Bocsáss meg! - kérlelte a férfi.

És hirtelen lendülettel hozzáhajolt, hogy csókkal szívja fel a könnyeit.

Francesca észre sem vette a szenvedélyes közeledést, annyira feldúlt volt. Rodolphe meg azt hitte, nem bánja, s vérszemet kapott: átfonta kedvese derekát, szívére szorította és megcsókolta; Francesca azonban a megsértett szemérem nagyszerű mozdulatával kibontakozott, két lépést hátrált, és harag nélkül, de határozottan mondta:

- Még ma este utazzék el; most már csak Nápolyban találkozunk.

A parancsot szigorúsága ellenére áhítattal teljesítették - Francesca akarata szent volt.

A Párizsba visszaérkező Rodolphe-ot már ott várta Gandolphini hercegné arcképe, Schinner műve, jellegzetes Schinner-portré. A festő ugyanis Itáliába tartva, Genfen is áthaladt. Mivel Schinner kereken elutasította több hölgynek is a kérését, Rodolphe nem hitte, hogy a herceg, aki igen szeretett volna egy képet a feleségéről, le tudta volna győzni a híres festő vonakodását; bizonyára Francesca bűvölte el, ő vette rá, hogy lefesse, s az eredeti portrét aztán Rodolphe-nak, a másolatot Emiliónak adta. Ez derült ki abból a bűbájos, drága levélből is, melynek tartózkodó, illemfélő sorait a képzelet bőven kikerekítette. Az imádó aztán válaszolt,

így indult meg a véget nem érő levélváltás Rodolphe és Francesca közt, egyetlen örömük, egyetlen gyengeségük.

Rodolphe nyomban munkához látott, sarkalló becsvágyát a szerelem szentesítette. Legelőbb is meggazdagodni akart - erőt és pénzt nem kímélve egy üzletbe vágott; de az álnokság, mellyel mint tapasztalatlan újonc szembekerült, végül is legyőzte. Három év vált semmivé a roppant vállalkozással, három törekvő, bátor esztendő.

Amikor a vállalat megbukott, épp megbukott a Villéle-kormány is. A rettenthetetlen szerelmes ekkor rögtön a politika felé fordult, hogy ettől csikarja ki, amit az üzlet megtagadott tőle; de még mielőtt a közélet forgatagába vetette volna magát, Nápolyba ment, ahová a visszatérő király Gandolphini hercegéket is visszahívta, és újra javaikba iktatta - hozzájuk menekült Rodolphe sebesülten, összetörten, gyógyulást, ösztönzést keresve. Édes pihenő volt ez küzdelmei közepette; három hónapot töltött a Gandolphini villában, elzsongító bizakodásban.

Majd nekilendült ismét a jövőjét építeni. Tehetsége feltűnt, becsvágyó tervei már-már valósággá értek, odaadása és munkája jutalmául, s hogy képességeit kifejthesse, fontos hivatallal biztatták - s ekkor, 1830 júliusában kitört a vihar, és Rodolphe bárkája megint elmerült.

A kedves és Isten - ők kísérik szemmel azokat a hallatlanul bátor, hallatlanul merész vállalkozásokat, melyekkel egy fiatalember a Szerencsét kísérti, a tökfilkók istenét, aki őt, a tehetségest még sohasem segítette. Ez a törhetetlen bajnok most új csatákra száll - támasza a szerelem, vezércsillaga egy állhatatos baráti tekintet, egy hűséges szív. Szerelmesek, könyörögjetek érette!

Rosalie habzsolta a történetet, s mire a végére ért, arca parázslott, erei lázasan lüktettek; sírt, de dühében. Ez az elbeszélés az új irodalomnak a hajtása - ebből a műfajból az első olvasmány volt, amelyhez hozzájuthatott. A szerelmet festette, s írója, bár nem volt éppen remekíró, tulajdon élményeit mondta el; márpedig az igazság, a bárdolatlan is, mindig utat talál a még érintetlen lélekbe. És ezzel fel is fedtük Rosalie szörnyű nyugtalanságának, lázának és könnyeinek titkát: féltékeny volt Francesca Colonnára. A költemény őszinteségében nem kételkedett: Albert látható élvezettel ecsetelte szerelme fogantatását, megmásítva persze a neveket, sőt talán a helyneveket is. Rosalie-ban pokoli kíváncsiság gyulladt. Ősi női kíváncsiság: vetélytársnője igazi neve érdekelte, mert szeretett, igen! Miközben a mételyes lapokat olvasta, kimondta magában az ünnepélyes szót: „Szeretek!" Szerette Albert-t, és mardosó vágyat érzett, hogy elhódítsa, elszakítsa az ismeretlen ellenféltől. De aztán eszébe jutott, hogy botfülű, és hogy nem szép.

„Sose fog szeretni" - gondolta.

Hanem ez a gondolat is csak növelte a kíváncsiságát: nem tévedett-e vajon, csakugyan szeret-e Albert valamilyen olasz hercegnét, és viszontszeretik-e. A nagy Watteville-re annyira jellemző gyors elhatározóképesség ezen az éjszakán tökéletesen kibontakozott a kései örökösben. A tervek egyre-másra születtek Rosalie agyában, csupa szörnyszülött, amilyenek körül a fiatal lányok képzelete kóválygog nagy magányukban, ahová oktalan anyjuk börtönzi be őket, s ahová aztán berobban a nagy esemény, amellyel a zsarnokság sohasem számol, és ennélfogva elhárítani sem tudja. Ha átmászna - létrán, a kerti házikón keresztül - annak a háznak a kertjébe, ahol Albert lakik, s míg a férfi alszik, ő az ablakon belesne a dolgozószobájába?... Ha írna neki, és a besançoni társadalmi kötöttségek ellenére bevezetné Albert-t a Rupt palota szalonjába?... Ez az ötlet, melyet még Grancey abbé is elvetett volna, mint remekbe szabott képtelenséget, Rosalie-nak egyetlen gondolatába került.

- Ó, apámnak birtokvitái vannak Rouxey-ben - jutott eszébe -, elmegyek oda! Ha nincs még per, majd csinálok én, elhozom *őt* a szalonunkba! - Ezt már kiáltotta, és az ágyból kiugorva az ablakhoz rohant, hogy lássa a varázsos fényt, mely bevilágítja Albert éjszakáját. Az éjjeli egyet ütötte el az óra, az ügyvéd még aludt. - Meglátom, ha felkel, talán kinéz az ablakon!

A következő pillanat, a következő jelenet kezébe adta Rosalie-nak az eszközt, mellyel felfeszíthette Albert titkát. A holdvilágban két kart pillantott meg, a kerti házból nyúltak ki, hogy átsegítsék Jérôme-ot, Albert inasát a falon, s behúzzák a tető alá. A lány Jérôme bűntársát is rögtön megismerte: Mariette volt, a komorna.

„Mariette és Jérôme - hűlt el Rosalie. - Mariette, ez a csúfság! Hogy nem szégyenli magát mind a kettő!"

Mariette ugyan iszonyú rút volt és harminchat éves, de - örökség folytán - jókora darab földnek a birtokosa. Tizenhét esztendeje szolgálta Watteville-nét, aki szerfölött becsülte jámborsága, tisztasága és régi bútor volta miatt - bizonyára élére rakta a tallért, és gyümölcsöztette a bérét meg a másféle keresményeit. Mármost az éveket tíz aranyával számítva s a kamatos kamatot és az örökségeket is figyelembe véve, Mariette-nek ekkoriban tizenötezer frankja lehetett. Tizenötezer frank pedig Jérôme számára megváltoztatta az optika törvényeit: jó alakúnak látta Mariette-et, nem törődött a lyukakkal és hegekkel, melyekkel a szörnyű himlő elektelenítette ezt a lapos, csontos ábrázatot, a görbe szájat egyenesnek találta, és mióta Savaron ügyvédhez elszegődve, a Rupt palota közelébe került, annak rendje-módja szerint ostrom alá fogta az ájtatos komornát, aki éppoly merev és szemforgatóan erkölcsös volt, mint az úrnője, és mint a csúnya aggszüzek általában, rátartibb a legszebb lányoknál. Nos, ha ez a kerti jelenet világos fejű embereknél nem is szorult magyarázatra, Rosalie édeskeveset értett meg, és igen veszedelmes okulást szűrt le belőle: a rossz példa nyújtotta okulást. Az anya szigorúan neveli a lányát, tizenhét évig szárnya alatt melengeti, s a szolgáló egyetlen óra alatt szétrombolja ezt a hosszan érő, fáradságos művet - néha elég egy szó, másszor egy mozdulat! Rosalie visszafeküdt ágyába, s persze azon kezdte törni a fejét, hogyan hasznosíthatná ezt a felfedezést. Másnap reggel, misére menet Mariette kíséretében (a báróné gyöngélkedett), belekarolt komornájába, ami egészen megzavarta a comtéi lányt.

- Mondja, Mariette, megbízik Jérôme-ban a gazdája? - kérdezte tőle.

- Nem tudom, kisasszony.

- Ugyan, ne adja itt az ártatlant - vetette oda Rosalie szárazon. - Magát ma éjjel megcsókolták a kerti házban, és maga eltűrte ezt. Persze most már csöppet sem csodálkozom, hogy olyan buzgón helyeselte anyám kertszépítő terveit.

Mariette-et elfogta a remegés. Rosalie jól érezte a karján.

- Nem akarok rosszat magának - folytatta Rosalie -, ne féljen, anyám nem fogja megtudni tőlem a dolgot, felőlem összejöhet Jérôme-mal, ahányszor csak jólesik.

- De hisz nem vétünk mi a tisztesség ellen, kisasszony; Jérôme elvesz engem, nincsen más szándéka neki - felelte a komorna.

- Akkor miért találkoznak éjjel?

Mariette megsemmisülten hallgatott.

- Figyeljen ide, Mariette: magam is szerelmes vagyok! Titokban és viszonzatlanul szeretek. Különben egyetlen gyermek vagyok, tehát tőlem többet remélhet, mint bárkitől a világon.

- Már hogyne, kisasszony, számíthat is ránk életre-halálra! - tört ki Mariette boldogan, hogy így fordult a dolog.

- Először is hallgatásért hallgatás jár - mondta Rosalie. - Nem akarok Soulas úr felesége lenni; egészen mást akarok, és mindenképpen meg kell kapnom: ez az ára, érti, hogy pártolom magát.

- És mi legyen az?

- Látni akarom a leveleket, amiket Savaron úr Jérôme-mal a postára küld.

- De minek? - riadt meg Mariette.

- Ó, csak elolvasom őket, aztán maga saját kezűleg dobja be a postán. Késnek egy kicsit, ennyi az egész.

Beléptek a templomba, de a misekönyvük helyett mindketten a gondolataikba merültek.

„Istenem, mennyi bűn lehet mindebben?" - tépelődött Mariette.

Rosalie pedig, akinek szívét, lelkét, fejét egészen felbolygatta az elbeszélés, melyet olvasott, odáig ment, hogy föltételezte: Albert egyenesen vetélytársnője számára írta a történetet. És addig rágódott gyermek módra a dolgon, míg azt is kisütötte, hogy a *Szemlé*-t bizonyára elküldik Albert kedvesének.

- Ó - sóhajtotta térden állva, fejét a tenyerébe temetve, mint aki önfeledten ájtatoskodik -, ó, hogyan vegyem rá apámat, hogy nézze meg a listát, kiknek jár a *Szemle*?

Ebéd után körülsétált apjával a kertben, törleszkedve a házikóba vitte.

- Hinnéd-e, drága apuskám, hogy a mi *Szemlé*-nk külföldre is jár?

- De hisz csak most indult meg...

- Pedig fogadni mernék, hogy jár.

- Szinte hihetetlen.

- Akkor nézz utána, kérlek, és jegyezd fel a külföldi előfizetők nevét.

Két óra múlva a báró ezzel tért vissza:

- Nekem volt igazam, egyetlen külföldi előfizetőjük sincs még. Neufchatelből, Genfből, Bernből várnak érdeklődést. Egy példányt ugyan elküldenek Itáliába, egy milánói hölgy nyaralójába, Belgiratéba, a Lago Maggiore partján, de ezt ingyenesen küldik.

- Kicsoda a hölgy? - csapott le Rosalie.

- Argaiolo hercegné.

- Ismeri őt, apám?

- Hallottam róla, persze. Firenzei, a Soderini hercegek véréből való, igen előkelő dáma, és a vagyona vetekszik a férje vagyonával, pedig a herceg Lombardia egyik leggazdagabb embere. Lago Maggiore-i villájuk látványosságszámba megy.

Két nap múlva Mariette egy levelet adott át Rosalie-nak ezt olvashatta benne:

Albert Savaron Léopold Hannequinnek

Hát igen, kedvesem, Te azt hiszed, hogy utazgatok, holott itt ülök Besançonban. Erről nem akartam beszélni Neked, míg a siker bontakozni nem kezd - de most már hajnallik. Igen, drága Léopoldom, annyi elvetélt kísérlet után, melyekbe vérem legjavát öntöttem, melyek annyi erőmet fölemésztették, annyi nekibuzdulásomat letörték, a Te nyomodba szegődöm: járt útra térek, országútra, a leghosszabbra és legbiztosabbra. Mekkorát ugrasz erre, jegyzői székedben - elképzellek! De ne hidd, hogy ez bármit is változtat benső életemen, a titkon, melyet egyedül Te ismersz, és Te is csak hézagosan - ő kérte így. Még nem is mondtam el Neked, milyen szörnyen kivesézett Párizs. Első vállalkozásom, amelyhez annyi reményt fűztem, s amely kudarcba fulladt két társam feneketlen aljassága miatt, akik összefogtak, hogy megtévesszenek és megkopasszanak, holott az én munkám teremtett meg mindent - első bukásom után letettem a meggazdagodásról, miután három évet elvesztegettem, ebből egyet pusztán a pereskedéssel! Talán jobban is megütöm a bokám, ha húszéves koromban nem tanulok - kénytelen-kelletlen - jogot. Ezután politikus akartam lenni, csupán azért, hogy egy napon megjelenjen főrendi kinevezésem, s mint Albert Savaron de Savarus gróf Franciaországba menekítsek át egy Belgiumban már kihunyó szép nevet, noha nem vagyok se törvényes, se törvényesített sarj...

- Ó, biztos voltam benne, hogy nemes! - ujjongott fel Rosalie, leeresztve a levelet.

Te tudod, milyen lelkiismeretesen képeztem magamat, kezdő létemre is milyen lelkes és használható újságíró voltam, s milyen ügyes titkára annak az államférfinak, aki egyébként 1829-ben sem hagyott cserben. A júliusi forradalom aztán visszarúgott a semmibe, épp mikor a nevem már fényleni kezdett, amikor végre bekerülhettem volna a politikai gépezetbe, mint államtanácsi előadó, fontos kerék; és én botor fejjel hű maradtam a legyőzöttekhez, harcoltam értük - nélkülük! Ó, hogy csak harminchárom éves voltam, hogy nem kértelek meg Téged, tégy választhatóvá! De hát eltitkoltam előtted, milyen áldozatokat, mekkora veszélyeket vállalok. Ugyan mi mást is tehettem volna? Nekem hitem volt; nem értettük volna meg egymást. Tíz hónapja, amikor oly vidámnak és elégedettnek láttál a politikai cikkeim műhelyében, belül merő keserűség voltam: elképzeltem magamat harminchét évesen, rongyos kétezer frank „vagyon"-nal, babérlevélnyi dicsőség nélkül, amint megfeneklem egy jótét vállalkozásnál, valamiféle napilapnál, amely már a holnapot orvosolja ahelyett, hogy a forrongó mához szólna. Nem tudtam, mitévő legyek. Csüggedt voltam, csupa seb, a magányos helyeket kerestem Párizsban, abban a Párizsban, mely kisiklott a kezem közül: siránkoztam a csalódásaimon, de még váltig bizakodtam. És micsoda leveleket írtam ekkoriban neki, lelkemből lelkedzett második énemnek! Sistergett bennük a düh. Néha így beszéltem magamnak:

- Miért szabtam magam elé ilyen roppant élettervet? Miért kell mindent akarnom? Miért nem keresem a boldogságot valami szinte gépies foglalkozás útján?

Egy szerény helyre vetettem a szemem, ahol élni tudnék. Úgy volt, hogy egy újság szerkesztője leszek, gazdám nagyravágyó pénzember, aki alig konyít a dologhoz - de ekkor megrémültem.

- Vajon elfogadja-e ő férjül a szerelmesét, ha ilyen mélyre süllyed? - kérdeztem magamtól.

És ez a kérdés visszarepített a huszonkettedik évembe! Ó Léopold, hogy felőrli a lelket az efféle önemésztés! A kalickába dugott sas, a ketrecbe zárt oroszlán - ők vajon mit állnak ki? Kínlódnak, mint Napóleon kínlódott, de nem Szent Ilonán, hanem a Tuileriák rakpartján augusztus 10-én, XVI. Lajos suta védekezését figyelve - ő letiporta volna a zendülést, ahogyan később, vendémiaire-ben, ugyanott meg is tette! Nos, az én életemben ez az egy napra való gyötrelem négy évre terpedt széjjel. Hányszor képzeltem, a Bois de Boulogne néptelen útjain kószálva, hogy a Képviselőházban vagyok, felszólalok! Bár ezek a meddő rögtönzések leg-

alább köszörülték a nyelvemet, pallérozták az elmémet: megtanítottak az ötletet szóba öltöztetni. És míg én így titkon sínylődtem, Te megházasodtál, letörlesztetted az irodád árát, s miután saint-merryi sebesüléseddel megszolgáltad a keresztet, kerületed helyettes elöljárója lettél.

Hallgass ide! Amikor pöttöm gyerek koromban a cserebogarakat kínoztam, szinte lázba ejtett a szegény jószágok egy mozdulata: ahogy újra meg újra megpróbálkoztak a levegőbe emelkedni, de hasztalan, bár a szárnyuk csapkodott. Mi, lurkók, azt mondtuk erre: „Számolnak!" Velük éreztem tán? Tulajdon jövőmbe láttam? Ó, kibontott szárnnyal a földhöz ragadni! Mert ez a jussom, amióta megutáltatták velem azt a szép vállalkozást, melyen azóta négy család megszedte magát.

Végre aztán - ennek hét hónapja - látva, mennyi ügyvéd emelkedett magas polcra, s mennyi hely, tér támadt ezzel, elhatároztam, hogy mint párizsi ügyvéd szerzek nevet. De még eszemben volt a sok vetélkedés, amit sajtóberkekben tapasztaltam, tudtam, milyen nehéz a fővárosban bármire is jutni, hisz Párizs porondján annyi bajnok ront egymásnak - keserves, de hatásos, és talán mindennél gyorsabb módszert választottam. Beszélgetéseink során hű képet adtál annak idején Besançon társadalmi alkatáról, elmagyaráztad, hogy idegen képtelen ott a lábát megvetni, figyelmet kelteni, házasságot kötni, a társaságba bejutni, egyszóval valamiképpen érvényesülni. Hát én eltökéltem: Besançonban tűzöm ki a zászlómat, itt legalább nem kell mással vetélkednem, egymagam kapaszkodom a képviselőségért. A comtéiak nem kíváncsiak az idegenre, az idegen nem is teszi be hozzájuk a lábát! Nem fogadják, és ő nem is kopogtat náluk. Nem mutatkozik sehol, még az utcára se megy ki! Hanem van egy osztály, mely a képviselőt állítja: a kereskedő osztály. Nos, különös figyelmet szentelek majd a kereskedelmi kérdéseknek, némileg ismerem is már őket: pöröket nyerek, egyezségeket szerzek, Besançon legkeresettebb ügyvédje leszek. Később folyóiratot alapítok, amelyben megvédem, felszínre hozom, felszínen tartom vagy újra előhalászom Comté érdekeit. Egyenként szerzem meg a szavazatokat, s ha már eleget gyűjtöttem össze, az én nevem kerül ki az urnából. Sokáig tudomást sem vesznek a névtelen ügyvédről, de majd csak lesz egy alkalom, amely a város szájára adja - holmi ingyenes védelem, vagy olyan ügy, amit más ügyvéd nem vállal. És ha egyszer szóhoz jutok, biztos a siker, így aztán, kedves Léopoldom, becsomagoltattam a könyveimet - tizenegy ládát töltöttek meg -, megvásároltam azokat a jogi munkákat, amikről úgy véltem, hasznomra lesznek, és az egészet a bútoraimmal együtt kocsira rakattam, elindítottam Besançon felé. Aztán hónom alá csaptam az okleveleimet, összeszedtem ezer frankot, és elmentem Hozzád búcsúzni. A postakocsi szépen partra is tett Besançonban, s alig három napomba került, már találtam egy kis lakást kertekre nyíló kilátással; pompásan berendeztem titokzatos szentélyemet, itt tartózkodom éjjel-nappal, s itt függ imádottam képe, aki egész életemet magához emeli és betölti, lévén törekvéseimnek célja, bátorságomnak titka, tehetségemnek oka. Később, hogy a bútorok és könyvek is megérkeztek, felfogadtam egy értelmes inast, s öt hónapig úgy bevackolódtam, mint télen a mormota. Mellesleg felvettek az ügyvédek lajstromába. Aztán - végre - hivatalból védőül rendeltek ki egy szerencsétlen mellé, akinek az esküdtszék előtt kellett felelnie; egyszer legalább hallani akartak! Az esküdtszéknek tagja volt a város egyik legtekintélyesebb nagykereskedője is, egy kényes ügy nyomasztotta éppen - mindent latba vetettem a védencemért, és teljes, tüneményes sikert arattam. Ügyfelem ártatlan volt, s én hatásos fordulattal lefogattam az igazi bűnösöket, akik a tanúk sorában szerepeltek. A bíróság ámult, a hallgatóság bámult. Hogy a vizsgálóbíró önérzetét se sértsem meg, kimutattam, mennyire nehéz, szinte lehetetlen volt kibogozni a cselszövésnek ezt a remekművét. Az én zsíros nagykereskedőm ezek után engem fogadott meg, s én megnyertem neki a pörét. Majd a székesegyházi káptalan bízta rám a várossal való nagy vitáját, mely már négy éve vonszolódott: megnyertem ezt a pört is. Három ügy elég volt hozzá, hogy Franche-Comté legnagyobb ügyvédje legyek. Életemet azonban mély titokzatosságba burkolom, szándékaimat

senki sem ismeri. Napirendem már eleve megóv minden meghívástól. Reggel hat és nyolc között fogadok, soha máskor, vacsora után lefekszem, éjjel dolgozom. Az érseki helynök - különben eszes és igen befolyásos ember -, amikor hozzámjött a káptalan ügyével, amelyet első fokon már elvesztettek, persze hálát emlegetett.

- Főtisztelendő úr - feleltem neki -, sikerre viszem a pörüket, de nem pénzt: annál többet kérek érte... (az abbé felkapta a fejét). Meg kell mondanom, felmérhetetlen veszteség ér, ha szembeszállok a várossal; azért jöttem ide, hogy képviselőként távozzam, kizárólag kereskedelmi ügyekkel akarok foglalkozni, mert a képviselőséget a kereskedők osztják, s éppen ők bizalmatlanul kezelnek majd, ha a papok-ért szállok síkra, mert önöket persze csak a papok-nak címzik. Ha mégis vállalom ezt az ügyet, azért teszem, mert 1828-ban magántitkára voltam X. miniszternek (újabb meghökkenés), majd államtanácsi előadó Albert de Savarus néven (harmadszori meghökkenés). Ami engem illet, én ma is a monarchia híve vagyok, de mivel Besançonban nem önöké a többség, a polgárságot sem hanyagolhatom el. Mármost fizetségképpen szavazatokat kérek öntől, alkalmas pillanatban titkos támogatást. Ez a megállapodás is maradjon a kettőnk titka, s én ingyen eljárok az egyházmegye összes papjának minden ügyében. A múltamról egy szót se, és - összetartás!

Amikor eljött, hogy köszönetet mondjon, az érseki helynök egy ötszáz frankos bankjegyet nyújtott át, és a fülembe súgta:

- Rendelkezhet a szavazatokkal bármikor.

Öt ízben tárgyaltunk, s azt hiszem, jó barátok lettünk az abbéval. Az ügyfelek most egymásnak adják nálam a kilincset, de csak üzletemberek pörét vállalom, kereskedelmi szakértőnek neveztem ki magamat. Ezzel a módszerrel megnyerem a kereskedőket, s kegyébe férkőzöm a hatalmasságoknak. Szépecskén haladok. Pár hónap múlva találok a városban egy eladó házat, és mint háztulajdonos már választható leszek. A vételárral, remélem, kölcsönképp kisegítesz. Ha meghalnék, vagy megbuknék aztán, a veszteségedet barátságunkkal mérd. Kamatul a házbért ajánlom fel, és ígérem, vadászok majd valami jó alkalomra, hogy ezzel a kényszerű jelzáloggal meg ne rövidülj.

Ó, kedves Léopoldom, soha játékos, aki vagyona morzsáival zsebében az Idegenek Köre zöld asztalához ült a döntő éjszakán, mely majd dúsként vagy kolduskénti ereszti el, nem észlelte fülében azt az örökös zúgást, nem érezte tenyerén azt a könnyű izzadást, fejében azt a lázas kavargást, testében azt a benső remegést, amit én érzek nap nap után, amikor lám, utolsót kockázom a becsvággyal! Hja, bizony, drága, egyetlen barátom, idestova tíz éve küszködöm. És ez a harc emberekkel és dolgokkal, - melybe annyi erőt és ideget öltem, mely egészen elnyűtte a vágy rugóit bennem, hogy úgy mondjam: felőrölt belsőleg. Látszatra erős, egészséges vagyok, érzésre meg a végét járom. Minden új nap a lelkem új porcikáját viszi el. Minden újabb erőfeszítés a végsőnek tűnik. Egyedül a boldogsághoz van még erőm és akaratom, s ha nem jön el, hogy rózsakoszorúját fejemre helyezze, akkor az én, aki vagyok, megpattan itt belül, egy roncs marad csupán belőlem, többé semmit sem kívánok, semmire sem törekszem. A hatalom és a dicsőség, ez a mérhetetlen erkölcsi vagyon, nálam - mint tudod - mellékes dolog: eszköze csak a boldogságnak, szobortalpa a szív bálványának.

Mint az ókori futó, utolsó sóhajjal a célba érni! Szerencsének és halálnak egyszerre ajtót tárni! Kilobbanó szerelemmel a kedvest elnyerni! Halott szívvel végre boldogul élhetni!... Ó, hány meg hány embernek volt már ez a sorsa!

Bizonyára eljön a pillanat, amikor Tantalosz megáll, összefonja karját, és sutba vágva örökös szerepét, dacol az alvilággal, így teszek majd én is, ha valami meghiúsítja a tervemet; ha, miután megalázkodtam a vidéki porban, miután éhes tigrisként kuncsorogtam ezek körül a

kalmárok, választók körül, a voksaikra fenve a fogamat; ha miután tyúkpörökkel bíbelődtem, miután odadobtam az időmet, azt az időt, melyet a Maggiore partján tölthettem volna, látva a hullámokat, amiket ő lát, az ő födele alatt nyugovóra térve, a hangját hallva - ha mindezek után nem törhetek fel a szónoki emelvényhez, hogy megszerezzem ott a dicsfényt, melynek azt a nevet kell öveznie, amely az Argaiolo hercegét felváltani vágyik. Mi több, Léopold, olykor ködös bágyadtság fog el; lelkem mélyéről halálos undorok kelnek, kivált ha álmaimba feledkezve már előre szürcsöltem a beteljesülés kéjét! A vágyat is porciózva kapjuk talán, elfogy az is, ha óvatlanul tékozoljuk? És mégis, életem most is szép, hit, munka és szerelem ragyogja be. Isten áldjon, barátom. Gyermekeidet csókoltatom, és feleségednek, ennek a nagyszerű asszonynak juttasd eszébe néha

a Ti Albert-eteket

Rosalie kétszer olvasta el a levelet, értelme a szívébe ivódott. Mintha Albert múltjába csöppenne hirtelen: fürge eszével minden részletében és teljes egészében felfogta. Majd egybevetette ezt a vallomást a *Szemle* elbeszélésével, és akkor mindent megértett. Menthetetlenül eltúlozta persze e szép lélek, e vasakarat amúgy is kivételes arányait; és kirobbanó fiatalsága, szomorú magánya, a jellemében dolgozó titkos erők szenvedéllyé fűtötték Albert iránti szerelmét. Minden fiatal lány szeret, ez a természet parancsa; de ha szeretetéhségével nagy ember felé fordul, érzéseibe az ifjú szívet dagasztó lelkesedés is beleszól. Rosalie ilyenformán pár nap alatt szerelmi rajongásba esett, ami már-már beteges és igen veszedelmes állapot.

A báróné szerfölött elégedett volt a lányával, aki, mély töprengéseibe merülve, nem ellenkezett többé, szorgosan végezte a sokféle női munkát, és anyja szép eszményét végre megvalósítva, *engedelmes leány*-nyá vált.

Az ügyvéd ekkoriban hetenként háromszor tárgyalt. Annak ellenére, hogy temérdek pert vitt, győzte a törvényszéket, a kereskedelmi bíróságot és a *Szemlé*-t, és továbbra is megközelíthetetlen maradt, mert jól tudta, hogy minél burkoltabb, titkosabb a befolyása, annál hatásosabb. És semmit el nem mulasztott a célja érdekében; tanulmányozta a választók lajstromát, elemezte az érdekeket és a jellemeket, kutatta a barátságokat és az ellentéteket. A pápai trónra törő bíborosok fáradnak-e valaha is ennyit?

Egyik este, mikor társaságba készülő úrnőjét öltöztetni jött, Mariette átadott Rosalie-nak, némi sóhajtozással ennyi visszaélés miatt, egy levelet, amelynek puszta címzésétől is megrezzent, elsápadt, majd meg elpirult a lány:

ARGAIOLO HERCEGNÉNEK, SZÜLETETT SODERINI
HERCEGNŐ
BELGIRATE, LAGO MAGGIORE, ITÁLIA

A betűk úgy káprázta tták Rosalie szemét, mint a *mene*, *tekel*, *ufarszin* a Belsazárét. Eldugta a levelet, s lement, hogy anyjával Chavoncourt-néhoz hajtasson. Egész este gyötörte a lelkifurdalás, kétségek szállták meg. Már akkor szégyenkezett, amikor Albert-nek Léopoldhoz írt levelét feltörte. Most meg azt kérdezte magától: vajon becsülné-e őt a nemes lelkű Albert, ha megtudná a vétkét? - alávaló, mert szükségképpen büntetlen vétkét? És a lelkiismerete határozottan felelte: „Nem!” Akkor engesztelésül vezeklést vállalt: böjtölt, sanyargatta magát, keresztbe tett karral, imákat mormolva órák hosszat térdelt. Sőt Mariette-et is bevonta a vezeklésbe. Szenvedélye így őszinte aszkézissel keveredett, s még veszélyesebbé vált.

„Elolvassam, ne olvassam el a levelet?” - tanakodott magában Rosalie, míg a két Chavoncourt lányt hallgatta. Az egyik tizenhat, a másik tizenhét és fél éves volt. Rosalie barátnői - de hozzá képest kislányok most már, nem, lévén titkos szerelmük.

„Ha el is olvasom - állapodott meg, miután egy órát ingadozott igen és nem között -, mindenesetre utoljára teszem. De ha már annyit fáradtam, hogy megtudjam, mit ír a barátjának, miért ne tudnám meg, mit mond neki, *őneki*? Lehet, hogy ez iszonyú vétek, de hát nem a szerelem sugallja-e? Ó, Albert, nem vagyok talán a feleséged?"

Amikor ágyba került, Rosalie felnyitotta a levelet - napról napra írták, hogy a hercegné hű képet nyerjen Albert életéről és érzéseiről.

25.

Drága lelkem, minden jól halad. Eddigi hódításaimat újjal és értékessel szaporítottam: szolgálatot tettem a besançoni választások egyik nagymesterének. A kritikusok módján, akik annyi mást híressé tesznek, de saját magukat soha, ez az úr is sorra választatja a képviselőket, míg ő maga mindig megbukik. A derék fickó jó szóval akart kifizetni, jóformán ki se nyitva a bugyellárist - azt mondta nekem:

- Nem kívánkozik a Házba? Ha akarja, képviselőt csinálok önből.

- Pusztán azért kívánok politikai síkra lépni - hazudtam szemrebbenés nélkül -, hogy Comté javát szolgáljam: szeretem ezt a vidéket, és itt megbecsülnek.

- Rendben van, meg fogjuk választani, így legalább végre lesz valami szavunk a Házban, mert ön ott sokra viszi.

Lásd, szerelmes angyalom, mondhatsz akármit: a kitartás elnyeri jutalmát. Hamarosan a francia szónoki emelvényről fordulhatok hazámhoz és Európához. Nevemet száz hangon kürtöli majd feléd a francia sajtó!

Jól mondod, igen, öregen jöttem Besançonba, és ez a város csak vénített rajtam; de ha megválasztanak, megfiatalodom, mint V. Sixtus. Végre igazi életembe, körömbe léphetek majd! És akkor már egyenrangúak leszünk, ugye? Savaron de Savarus gróf, nagykövet, nem tudom, melyik országban, bízvást feleségül vehet egy Soderini hercegnőt, Argaiolo herceg özvegyét! A diadal mindig újjászüli a szüntelen harcok edzette férfiakat. Ó, az én életem! Milyen örömmel rohantam át könyvtárszobámból a dolgozómba, a Te drága arcmásod elé, hogy mielőtt tollat fognék, neki mondjam el ezt az eredményt! Igen, a rám adott szavazatok, aztán az érseki helynök, lekötelezettjeim és új ügyfeleim szavazatai alapján már biztosra vehetem, hogy megválasztanak.

26.

A tizenkettedik esztendőbe lépünk az óta a boldog este óta, amikor a szép hercegné egy pillantással elismerte a száműzött Francesca ígéretét. Ó, drágám, Te harminckét éves vagy, én harmincöt; a kedves herceg hetvenhét, vagyis tíz évvel idősebb, mint mi ketten együttvéve, s még mindig jól tartja magát. Tolmácsold neki nagyrabecsülésemet. Bennem a türelem épp annyi, mint a szerelem. Másrészt néhány évbe beletelik még, amíg pályámon a neved magasságába érek. Látod, ma vidám vagyok, nevetek: mit nem tesz egy sugárnyi remény! Öröm vagy bánat - Te vagy mindkettőnek a forrása. A siker ígérete azt a napot idézi mindig vissza, amikor először megláttalak, amikor életem egybefolyt a Tiéddel, mint föld a fénnyel! Qual pianto[17] *ez a tizenegy év, mert december 26-a van, Constance-tavi villádba érkezésem évfordulója. Tizenegy esztendeje kiáltok a boldogságért, és Te csak tündökölsz magasságos csillagképpen, halandónak elérhetetlen!*

[17] *Qualpianto* - micsoda siralom (olasz).

27.

Ne, drágám, ne menj Milánóba, maradj Belgiratéban. Milánótól félek. Milánótól undorodom: minden este tucatnyi emberrel csevegni a Scalában - egy közülük feltétlenül hódoló. A magányt én ámbradarabnak képzelem, méhében egy rovarral, mely ott él örökké, romolhatatlan szépen, így marad tiszta a nő lelke és teste is - tiszta és ifjonti friss. Vagy talán ezekért a tedesco-kért[18] *fáj a szíved?*

28.

Hát már sose készül el a szobrod? Szeretném, ha legalább márványban, olajban, miniatűrben: akárhogy, de itt lennél, ez csillapítaná türelmetlenségemet. Egyre várom Belgirate Látképé-t dél felől meg a fedett folyosóét, más nem is hiányzik. Annyi ma a dolgom, hogy csak egy semmiséget mondhatok Neked, de ez a semmiség: minden. Mert hisz nem a semmiből teremtette-e meg Isten a világot? Egy szó ez a semmiség, Isten szava: „Szeretlek!"

29.

Megkaptam a naplódat! Köszönet a pontosságodért! Örültél hát, amikor megismerkedésünk körülményeit így átformálva láttad?... Reszkettem, hidd el, hogy még ennyire burkoltan is sérteni fognak. Nem volt novellánk, s egy folyóirat novella nélkül olyan, akár egy szép asszony - kopaszon. Nem lévén leleményes természet, szorultságomban az egyetlen költeményért nyúltam, mely a lelkemben él, az egyetlen kalandért, melyet emlékezetem őriz: átgyúrtam, hogy elmondható legyen, és mindegyre Rád gondoltam, amíg írtam így született az egyetlen irodalmi mű, mely a szívemből (ha nem is a tollamból) fakadt. Nem nevettél, hogy a vad Sormanóból Ginát faragtam?

Kérdezed, hogy szolgál egészségem. Nos, sokkal jobban, mint Párizsban. Irgalmatlan sokat dolgozom, de a környezet nyugalma mindig hatással van a lélekre. A csalódott hiúság önmarcangolása, a párizsi élet örökös idegborzolása, a vetélkedő becsvágyak viaskodása - ez csigázza el az embert, ez véníti meg, drága angyalom. A nyugalom: balzsam. Ha tudnád, milyen örömet szereztél a leveleddel, kedves, hosszú leveleddel, amelyben majd minden percedről beszámolsz nekem! Nem, ti nők már sose értitek meg, hogy az igazi szerelmest ezek az apróságok is mennyire érdeklik. Kimondhatatlanul jólesett, hogy láthattam az új ruhád mintáját. Gondolod, nem törődöm vele, hogyan öltözöl? Nem bánom, ha fenséges homlokod redőkbe gyűrődik? Nem vagyok kíváncsi, hogy íróink mulattatnak-e? Hogy Canalis dalai feltüzelnek-e? Ugyanazokat a könyveket olvasom, amiket Te olvasol. Még sétahajózásod is a tavon: megindított. Leveled oly szép és oly édes, akár a lelked! Ó, égi virág, imádott szüntelen! Mi lett volna belőlem drága leveleid nélkül, melyek immár tizenegy éve támogatnak göröngyös utamon, mint fényesség, illat, mint mértékes dallam, isteni eledel - minden, ami az életet megenyhíti, földeríti! Ne maradj el! Ha tudnád, milyen szorongás fog el érkezésük előestéjén, mekkora fájdalmat jelent egyetlen nap késedelem! Beteg talán? Vagy a férje beteg? Menny és pokol közt lebegek, a téboly környékez! O cara mia diva,[19] *muzsikálj csak sokat, csiszold a hangodat, tanulj. Nagyszerű, hogy munkánk és napirendünk így megegyezik, hogy bár az Alpok választanak el, életünk hajszálra egyforma. Ez a gondolat elbűvöl és bátorságot önt belém. Amikor először beszéltem a törvényszéken - ezt még nem is mondtam el*

---

[18] *Tedesco* - német (olasz).

[19] *O cara mia diva* - ó, drága istennőm (olasz).

Neked -, úgy rémlett, Te is hallgatsz, és felbuzgott bennem az ihlet, ami a költőt fölébe emeli a többi embernek. Ha bejutok a Házba, eljössz Párizsba, ugye, ott leszel a bemutatkozásomon!

30. Este.
Istenem, hogy szeretlek! Sajnos túl sok mindent vegyítettem a szerelmembe és a reményeimbe. Ha egy ostoba véletlen felborítja túlterhelt bárkámat, végem! Három éve nem láttalak, s a puszta gondolatra, hogy Belgiratéba mennék; a szívem oly hevesen ver, hogy meg kell állanom... Látni Téged, hallani gyermeki, simogató hangodat! Végigcsókolni szemmel elefántcsont bőrödet, mely úgy tündököl a gyertyafényben, s melyen átsejlik nemes gondolkodásod! Csodálni a billentyűk felett röpdöső ujjaidat, elfogadni egész lelkedet egy pillantásban, szívedet egy Ohimè! vagy Alberto! hangsúlyában, andalogni együtt virágban álló narancsfáid közt, pár hónapot e fölséges táj ölén tölteni!... Hát ez az élet. Hatalmat, hírt, vagyont kergetni - micsoda balgaság! Hisz mindent megtalálnék Belgiratéban: ott van a költészet, ott a dicsőség. Lettem volna ispánod inkább, élnék Veletek mint szolgáló lovagod, amit kedves zsarnokod ajánlott fel, kit nem tudunk gyűlölni, s amit lángoló szerelmünk nem fogadhatott el. Ég áldjon, angyalom; és ha olykor szomorúnak érzel, bocsásd meg ezt, kérlek, vidámságomért, a remény fáklyájának kipattanó szikrájáért, amit eddig lidércfénynek hittem.

- Hogy szereti! - kiáltott fel Rosalie, kiejtve kezéből a levelet, mintha ólomsúlyú volna. - Tizenegy év után is így ír még!...

- Mariette - mondta komornájának másnap reggel -, dobja be ezt a levelet a postán, és mondja meg Jérôme-nak, hogy mindent megtudtam, amit tudni akartam, s hogy szolgálja hűségesen Albert urat. Ezeket a bűnöket pedig meggyónjuk, mindenesetre nevek és címek nélkül. Helytelenül cselekedtem, egyedül én vagyok hibás.

- A kisasszony sírt!

- Igen, és nem szeretném, ha anyám észrevenné; adjon jó hideg vizet.

Rosalie szenvedélyének tombolása közepette is gyakran meghallotta a lelkiismeret szavát. E két szív csodálatos hűsége megrendítette, imáit elvégezvén belátta, hogy számára már csupán a lemondás marad, hogy tisztelnie kell ennek a két embernek a boldogságát, akik méltók egymásra, sorsukat elfogadják, s mindent Istentől várnak bűnös gondolattól, tettől menten. Miután így - az ifjúkorban még természetes egyeneslelkűség sugallatára - döntött, Rosalie jobbnak, s némileg elégedettnek érezte magát. Egy lányos gondolatból erőt is merített: *őérte* hozza meg ezt az áldozatot!

„Ez az asszony nem tud szeretni - gondolta. - A helyében én mindent odadobnék, ha valaki így szeretne. Ha szeretne valaki... Ki és mikor szeret majd engem? Ez a kis Soulas csak a vagyonomat szereti, ha szegény lennék, észre se venne."

- Rosalie, kicsikém, mire gondolsz? Túlmész a soron! - szólt rá a báróné, mert Rosalie éppen papucsot hímzett az apjának.

Rosalie az egész 1834-35-ös telet titkos, benső forrongásban töltötte, de tavasszal, áprilisban, amikor tizennyolc éves lett, felbukkant benne, és csábítani kezdte a gondolat: fölébe kerekedni egy Argaiolo hercegnének! E küzdelem reménye a csöndben és magányban ismét felgyújtotta a szenvedélyét és bűnös képzeletét. Kibontakoztatta regényes vakmerőségét is, Rosalie tervet tervre szőtt. Jóllehet az efféle jellem kivételes, fájdalom, mégis túl sok a Rosalie: történetünk tanulsága szolgáljon számukra intelmül! Ezen a télen Albert de Savarus észrevétlenül igen nagyot haladt Besançonban. Sikere felől biztosan, türelmetlenül várta, hogy feloszlassák a Házat. Az *arany középút* hívei közt toborozva, megnyerte a város egyik üzletemberének, egy gazdag és befolyásos vállalkozónak a jóindulatát is.

A rómaiak mindenütt temérdeket fáradtak, rengeteget költöttek, hogy egész birodalmukban ellássák a városokat bőséges, kitűnő vízzel. Besançonban az Arcier vizét itták, ez a hegy meglehetős távol esik innen. Mármost helyreállítani a rómaiak vízvezetékét, elhozni azt a vizet, melyet ők ittak, abba a városba, melyet a Doubs öntöz: efféle badarság is csak ezen a példásan körülményes vidéken teremhet. Ha ez a hóbortos ötlet befészkeli magát a besançoniak szívébe, rengeteg pénzüket kicsalja, és ez a pénz a befolyásos emberek zsebébe folyik. Albert Savaron de Savarus azonban megállapította: a Doubs csupán arra jó, hogy függőhidak alatt folyjék, és ivóvízzel csakis az Arcier szolgálhat. Cikkek jelentek meg erről a *Keleti Szemlé*ben, a besançoni kereskedők vélekedését tolmácsolták. Nemesek és polgárok, középutasok és legitimisták, kormánypártiak és ellenzékiek, egyszóval mindenki megegyezett abban, hogy jó lenne a rómaiak vizét inni, s egy függőhíd áldásait élvezni. Az arcier-i víz kérdése napirendre került Besançonban. És itt éppúgy, akár a két versailles-i vasútvonal vagy a máig is burjánzó visszaélések esetében, titkos érdekek hatottak, roppant életerőt adva az ötletnek. A maroknyi józan embert, aki ellenezte a tervet, *letökfilkózták*. Mindenki Savaron ügyvéd két tervéről beszélt. Másfél évi vakondmunka után történetünk végre odáig jutott, hogy felbolydította ezt a várost, Franciaország legrenyhébb és az idegenektől leginkább húzódozó városát, hogy - népies kifejezéssel élve - Besançon az ő füttyére táncolt, s hogy jelentős befolyást szerzett, noha ki se mozdult hazulról. Savaron megoldotta a különös kérdést: hatalmas lett anélkül, hogy népszerű lett volna. A tél folyamán hét pörét nyerte meg a városbeli egyháziaknak. Olykor-olykor már előre a Ház levegőjét szítta. A diadal reménye dagasztotta a szívét. Ám ez a mérhetetlen sóvárgás, amelynek szolgálatában annyi érdeket kellett összebogoznia, annyi csalétket feltálalnia, felemésztette végsőkig megfeszült lelke maradék erőit. Magasztalták önzetlenségéért, mert bármilyen tiszteletdíjat szó nélkül elfogadott ügyfeleitől. Ez az önzetlenség azonban valójában lelki uzsora volt, a fizetség, amit várt, számára többet ért a világ minden aranyánál. 1834 októberében, állítólag egy megszorult kereskedő kisegítésére, Savarus házat vett Léopold Hannequin pénzén, s ez megadta neki a választhatósági cenzust. Emellett még azt a látszatot is sikerült elkerülnie, hogy kereste vagy kívánta volna ezt az előnyös befektetést.

- Ön csakugyan ritka kiváló férfiú - mondta Albert-nek Grancey abbé, aki természetesen szemmel tartotta őt, és beléje látott.

Most egy kanonokot hozott el Savaronhoz, akinek az ügyvéd tanácsaira volt szüksége.

- Ön tulajdonképp útját tévesztett pap - mondta még a helynök Albert-nek.

Ez a megjegyzés meghökkentette Savarust.

Rosalie viszont, ez a törékeny testű, de kemény fejű lány eltökélte, hogy Albert-t mégiscsak idecsalja a Rupt szalonba, s bevezeti a Rupt társaságba. Egyelőre nem kívánt mást, mint hogy láthassa, hallhassa Albert-t. Megalkudott, hogy úgy mondjuk, a megalkuvás gyakran nem több fegyverszünetnél.

Rouxey, a Watteville-ek családi birtoka tisztán évi tízezer frankot ért; más kezekben azonban jóval többet is hozott volna. A báró, kinek felesége negyvenezer frank járadék várományosa, majd tulajdonosa volt, a maga nemtörődömségével egy afféle Jakab mester, a Watteville ház régi szolgája: Modinier gondjaira hagyta Rouxey-t. Mindamellett, ha a báró és a báróné falura kívánkozott, Rouxey-be ment, mely igen festői környezetben fekszik. Különben a kastély, a park és minden egyéb a híres Watteville műve, aki aggkorára is tevékeny maradt, s akit rabul ejtett a hely szépsége.

Watteville-nek az az ötlete támadt, hogy két kis havasi legelő, két kopár csúcsú hegyszál, a Kis- és Nagy-Rouxey közt, egy völgykatlan közepében, ahol a hegyekből, melyeknek sorát a Vilard-csúcs rekeszti be, lefut a víz, s a Doubs bűbájos forrásaiba ömlik: ezen a ponton hatalmas gátat emel, két túlfolyót is hagyva a vízfölöslegnek. Gátja fölött kedves tavacskát kapott, alatta meg két zuhatagot, melyek pár lépésre onnan, ahol vízsugaruk földet ért, egyesültek, és egy elragadó folyócskát tápláltak: így Watteville a szikkadt, meddő völgyet is öntözte, melyet a Rouxey-kből leszakadó áradat korábban minduntalan feldúlt. A báró aztán körülkerítette a tavat, völgyet és a két hegyet, s nyári lakot emelt magának a gáton, amelyet három arpent-ra kiszélesített, odahordatva mind a folyóágyból és az öntözőcsatornák ásásakor kiemelt földet. Amikor a gátja feletti tavat megszerezte, a két Rouxey ugyan az övé volt, de nem volt az övé a felső völgy, amelyet ilyen módon víz alá merített, amelyen mindig át kellett haladni, s amely patkó formában végződik a Vilard-csúcs lábánál. A zordon aggastyánt azonban olyan rettegés vette körül, hogy míg élt, senki sem lépett fel követeléssel Riceys, a Vilard-hegy túloldalán kuporgó falucska lakói részéről. Mire pedig a báró meghalt, már állt az erős fal, amellyel a Vilard-csúcs tövében összekötötte a két Rouxey lejtőit, nehogy elárassza a két völgyet is, melyek a Vilard-hegycsúcstól jobb és bal felől a rouxey-i szurdokba torkollanak. Watteville meghódította a Vilard-csúcsot, így halt meg. Örökösei aztán, hogy megtarthassák a bitorolt területet, pártfogásukba vették Riceys-t. A vén gyilkos, a vén hitehagyott, a vén Watteville abbé fásítással, útépítéssel végezte be pályáját; az út az egyik Rouxey oldalában haladt, s az országútra vitt. A parkhoz, kastélyhoz elhanyagolt földek tartoztak, továbbá faházak, szerteszórva a két hegyen, és kitermeletlen erdők. Vad és elhagyatott volt ez a tájék, a természet oltalmára bízva, a burjánzó növényzet kénye-kedvére hagyva, ám teli fölséges részekkel. Ennyi elég is, hogy fogalmat alkothassanak maguknak Rouxey-ről.

Teljesen fölösleges, hogy történetünket azoknak a bámulatra méltó és lángészre valló fortélyoknak az elbeszélésével bonyolítsuk, melyek Rosalie-t titkos céljához segítették; elég, ha annyit mondunk, hogy anyai parancsnak engedelmeskedett, amikor 1835 májusában két derék, kövér bérelt ló vonta ódon hintón elhagyta Besançont, s apjával Rouxey-be utazott.

A szerelem mindent megmagyaráz a fiatal lányoknak. Amikor Rouxey-be érkezése másnapján fölkelt, s szobája ablakából megpillantotta a szép víztükröt, amelyről füstként szállott fel a pára, és a két hegy oldala mentén, a csúcsok felé gomolyogva itt-ott fennakadt a jegenyefenyők és vörösfenyők közt: Rosalie-ból kitört az elragadtatás.

- *Ők* is tavak partján szerették egymást! *Az asszony* most is tó mellett él! Hát igen, a tó teli van szerelemmel.

A hólé táplálta tó opálszínű és áttetsző, mint valami óriás gyémánt; de ha fenyőkbe öltözött két gránittömb fogja közre, ha a szavannák és sztyeppék csendje üli meg, mindenkiből kicsalja Rosalie iménti kiáltását.

- Ezt a híres Watteville-nek köszönhetjük - mondta neki az apja.

- Alighanem engesztelésül szánta a vétkeiért - felelte a lány.

- Szálljunk be a csónakba, és evezzünk végig - tette hozzá -, jobb étvágyunk lesz az ebédhez.

A báró odaszólított két evezni tudó kertészlegényt, és magukkal hívta főminiszterét, Modinier-t is. A tó általában hat, helyenként azonban tíz-tizenkét arpent széles volt, hossza pedig négyszáz arpent. Rosalie-ék csakhamar elértek a végére, ahol a Vilard-csúcs, e kicsiny Svájc Jungfrauja meredezik.

- Itt volnánk hát, báró úr - mondta Modinier, s intett a két kertészlegénynek, kössék ki a ladikot. - Méltóztatik megnézni?...

- Mit? - figyelt fel Rosalie.

- Ó, semmit - mondta a báró. - De te nem szoktál locsogni, vannak közös titkaink, elmondhatom hát neked, min rágódom mostanában: 1830 óta nézeteltérések vannak Riceys község és énközöttem, éppen a Vilard-csúcs miatt, s szeretném ezeket anyád tudta nélkül elsimítani, mert hisz ismered, milyen hajthatatlan, szétvetné a méreg, kivált ha fülébe jutna, hogy a riceys-i elöljáró, egy republikánus, pusztán azért kavarta fel az egész vitát, hogy kedvébe járjon a falujának.

Rosalie nagy lelkierővel leplezte örömét, hogy majd jobban hathasson az apjára.

- Miféle vitáról van szó? - kérdezte.

- Megmondom én, kisasszony - szólt Modinier. - A riceys-ieknek régi joguk a legeltetés és takarmánygyűjtés a Vilard-nak feléjük eső oldalán. Mármost Chantonnit, aki 1830-ban lett az elöljárójuk, azt állítja, hogy az egész Vilard az övék, és erősködik, hogy száz-egynéhány évvel ezelőtt a mi földjeinkre is átjártak... Érti, ugye, a kisasszony, hogy ha ezt elismerjük, sose lesz többé nyugtunk. Mert aztán ez a vadember vérszemet kap, és előáll azzal, amiről az öregek pusmognak a faluban: hogy a tó területét Watteville abbé tőlük vette el. És akkor oda Rouxey, befellegzett!

- Sajnos, gyermekem, köztünk maradjon, de igazat beszélnek - bökte ki Watteville úr. - Mi bitoroljuk azt a földet, és csak az idő pecsétjére hivatkozhatunk. Épp ezért, hogy a zaklatásnak egyszer s mindenkorra elejét vegyem, felajánlanám nekik, egyezzünk meg egy határvonalban a Vilard-csúcsnak ezen az oldalán, és én ott falat huzatok közénk.

- Ha meghátrál, a köztársaság felfalja, apám. Magának kellene fellépnie Riceys ellen.

- Ugyanezt mondtam tegnap este én is a báró úrnak - bólogatott Modinier. - De hogy egészen tisztán lássunk, kértem, jöjjünk ki ide, hátha nyomát leljük valamiféle sövénynek akár ideát, akár odatúl, akár lentebb vagy föntebb a hegyen.

A Vilard-csúcsot, amely afféle válaszfal volt Riceys és Rouxey között, egy évszázada immár mind a két fél használta anélkül, hogy kenyértörésre került volna sor. Maga a vita tárgya is, mivel az év felében hó födi, már természeténél fogva *lehűtötte a kedélyeket*. Az 1830-as forradalom kellett hozzá, a nép bajnokainak fellobbanó buzgósága, hogy újraéledjen ez az ügy, mellyel Chantonnit úr, Riceys elöljárója mozgalmassá akarta tenni napjait a békés svájci határszélen, és emlékezetessé kormányzását. Chantonnit, amint neve is mutatja, Neufchatelből származott.

- Drága apám - mondta Rosalie a bárkába visszatelepedve -, Modinier-nek szerintem igaza van. Ha azt akarja, apám, hogy a Vilard legyen a határ, a sarkára kell állnia, és olyan ítéletet kell kieszközölnie, amely megvédi ennek a Chantonnit-nak a mesterkedései ellen. Ugyan mitől fél? Fogadja meg a híres Savaron ügyvédet, méghozzá tüstént, nehogy Chantonnit rábízza a községe képviseletét. Aki megnyerte a káptalan pörét a várossal szemben, játszva megnyerheti Watteville-ék keresetét Riceys-vel szemben! Különben is - folytatta Rosalie -, Rouxey valamikor az enyém lesz (remélem, még nagyon sokára), hát ne hagyjon rám pöröket, apám! Én szeretem ezt a birtokot, gyakran fogok itt lakni, gyarapítom is majd, ahogy telik tőlem. Ott a hegyek szélén - a két Rouxey tövét mutatta - virágágyakat vágatok, remek angolkerteket létesítek... Menjünk vissza Besançonba, és Grancey abbéval meg Savaronnal jöjjünk ki megint, meg anyámmal, ha ugyan kapható erre. Akkor aztán majd határozhat, apám; bár a maga helyében én máris határoztam volna. A Watteville nevet viseli, és húzódozik egy kis marakodástól! Ha elveszti a pert... egy szóval sem fogom hibáztatni, ígérem.

- Hát, ha te így gondolod - mondta a báró -, nem bánom, elmegyek ehhez az ügyvédhez.

- Aztán meg egy per roppant mulatságos valami. Elűzi az unalmat, az ember jön, megy, a haját tépi. Mert hisz nem kell-e majd ezer módját is megpróbálnia, hogy a bírákhoz férkőzhessek? Az abbénak három hétig színét se láttuk, annyi dolga volt!

- Már hogyne, mikor a káptalannak a léte forgott kockán mondta Watteville úr. - És az érsek hiúságát, lelkiismeretét is érintette a dolog, mindent, ami papnak az életet jelenti! Ez a Savaron nem is tudja, mit tett a káptalanért: megmentette!

- Hallgasson rám, apám - súgta neki Rosalie. - Ha megnyeri magának Savaront, megnyeri a pert is, igaz? Nos, fogadjon el tőlem egy jó tanácsot: Savaront csak Grancey abbé közbenjárásával kaphatja meg. Ha hisz nekem, beszélhetünk együtt is a kedves abbéval, de anyámat ne vonjuk be ebbe a tanácskozásba, mert én tudok egy eszközt, amellyel rábírhatjuk a helynököt, hogy megszerezze nekünk Savaront.

- Csak azt tudnám, hogyan titkoljuk el a dolgot anyád előtt!

- Az abbé majd beszámol neki később, ez az ő feladata lesz; szánja rá magát, apám, ígérje oda a szavazatát Savaronnak a legközelebbi választáson, és majd meglátja az eredményt!

- Még hogy én szavazni menjek! Esküt tegyek! - horkant fel a báró.

- Ugyan!

- És mit szól majd anyád?

- Talán éppen küldeni fogja magát, apám, a szavazásra - felelte Rosalie, aki Albert-nek Léopoldhoz írt leveléből tudott az érseki helynök kötelezettségeiről.

Négy nappal később, szinte még hajnalban, Grancey abbé besurrant Albert de Savarushöz; előző nap már bejelentette magát. Az idős pap azért jött, hogy megnyerje a nagy ügyvédet a Watteville ház számára, s ez a lépés ismét a háttérben rejtőző Rosalie tapintatáról és fortélyosságáról tanúskodik.

- Mit tehetek önért, helynök úr? - kérdezte Savaron.

De aztán hideg arccal hallgatta végig az abbét, aki bámulatos könnyedén, szapora szóval tárta elébe az ügyet.

- Abbé úr - felelte végül -, semmiképpen sem vállalhatom a Watteville ház képviseletét, mindjárt megérti, miért nem. A szerep, melyet Besançonban játszom, a legteljesebb semlegességet rója rám. Nem akarok színt vallani, talánynak kell maradnom megválasztásom előestéjéig. Márpedig a Watteville-ek perét vinni Párizsban semmiség volna - de itt!... Itt, ahol mindent a nyelvükre vesznek, hamarosan az egész város csak az önök Saint-Germain negyedének az emberét látná bennem.

- Csak nem képzeli, hogy még a választás napján is rejtelmeskedhet, amikor a jelöltek egymásnak esnek! Akkorra már rendre kiderült, hogy Albert Savaron de Savarus-nek hívják, hogy előadó volt az államtanácsnál, hogy a Restaurációt szolgálta!

- A választás napján - felelte Savarus - már nyugodtan leszek mindaz, aminek lennem kell. Arra gondoltam, felszólalok az előkészítő gyűlésen...

- Ha Watteville báró és a pártja támogatja, ez száz szavazatot hoz önnek, nyomós és valamivel megbízhatóbb szavazatokat, mint amikre egyébként számít. Különböző érdekek közt mindig el lehet hinteni a viszály konkolyát, az egy elvűek azonban összefognak.

- Eh, az ördögbe is, szeretem önt, és sok mindent meg tudnék tenni a kedvéért, atyám. Talán meg lehet alkudni az ördöggel. Bármilyen legyen is Watteville pere, ha az ember fogja és irányítja Girardet-t, elhúzhatjuk az eljárást a választások utánig. Mert perbeszédet csak a megválasztásom után mondok, addig semmi szín alatt.

- Valamit mindenesetre megtehetne - mondta az abbé -, jöjjön el a Rupt palotába; van ott egy tizennyolc éves lányka, akire egy szép napon százezer frank járadék száll majd; azt a látszatot keltené, hogy udvarol neki...

- Ó, az a fiatal lány, akit gyakran látok ott a kerti házikóban...

- Igen, Rosalie kisasszony - felelte Grancey abbé. - Ön becsvágyó ember. Ha tetszeni tud neki, elérheti minden becsvágyó legfőbb célját: a miniszterséget. A bársonyszék mindig készen várja azokat, akik egy százezer frankot hozó vagyonnal olyan megdöbbentő tehetséget párosítanak, mint az öné.

- Abbé úr - tört ki Albert -, ha Watteville kisasszonynak háromszor akkora vagyona volna, ha imádna engem, akkor se vehetném feleségül, semmiképpen.

- Nős talán?

- Házasságomat nem a templomban, nem is a városházán: lélekben kötöttem - mondta Savaron.

- Ami még rosszabb, ha valaki olyan szigorúan veszi, mint (ha nem tévedek) ön. De akik nincsenek egymáshoz kötve, el is válhatnak egymástól. Sose építse jövőjét, terveit egy nő akaratára: okos ember nem vár halottól cipőt... elindul.

- Hagyjuk Watteville kisasszonyt - mondta Albert komoly arccal -, állapodjunk meg inkább az ügyünkben. Az ön kedvéért, akit szeretek és tisztelek, elvállalom Watteville úr perét, de tárgyalást csak a választások után tartunk. Addig Girardet intézkedik az én utasításaim szerint. Ez minden, amit tehetek.

- De vannak olyan kérdések, amikben csak helyszíni szemle alapján lehet dönteni - mondta az érseki helynök.

- Girardet majd kiszáll a helyszínre - felelte Savaron. - Ismerem már ezt a várost: óvakodom minden olyan lépéstől, mely veszélyeztetné a megválasztásomhoz fűződő roppant érdekeket.

Grancey abbé akkor elbúcsúzott Savarus-től ravasz és csúfondáros pillantással, mintha magában mulatna az ifjú bajnok sziklaszilárd politikáján, ám csodálná is állhatatosságáért.

„Belehajszoltam apámat egy pörbe! És mit meg nem tettem, hogy idehozzam őt! - sóhajtotta Rosalie, amint a kerti ház magasából a dolgozószobájában foglalatoskodó Albert-t figyelte az ügyvéd és Grancey abbé megbeszélésének a másnapján, melynek eredményét apjától tudta meg. - Halálos bűnök terhelnek, és te mégse jössz el a Rupt szalonba, nem hallhatom meg zengő hangodat! Feltételeket szabsz, amikor a Watteville-ek és Ruptök a közreműködésedet kérik! Nos, Isten a tanúm, beértem volna apró örömökkel, hogy láthatlak, hallgathatlak, hogy veled mehetek Rouxey-be, melyet jelenléted megszentelt volna. Most azonban: most már a feleséged leszek!... Úgy, úgy, gyönyörködj csak az *ő* képeiben, nézegesd az *ő* szalonjait, az *ő* szobáját, az *ő* villája négy oldalát, az *ő* kertje festői részleteit. A szobrát várod! No, majd gondoskodom róla, hogy ő maga is márvánnyá váljék a számodra! Ez az asszony nem ismeri a szerelmet. A művészet, a tudomány, az irodalom, az ének, a muzsika elvette a felét a szívének, eszének. Aztán öreg is, elmúlt harmincéves, az én Albert-em boldogtalan lenne mellette!”

- Mit csinál itt, Rosalie? - lépett hozzá az anyja, felrezzentve a lányt tűnődéséből. - Soulas ott ül a szalonban, és a maga mélázása feltűnt neki, egyébként teljes joggal, mert több gondolatról árulkodik, mint a maga korában kívánatos volna.

- Soulas úr ellensége talán a gondolatoknak?

- Maga tehát gondolkodott? - kérdezte Watteville-né.

- Persze, anyus.

- Dehogy fiam, maga nem gondolkodott. Maga ennek az ügyvédnek az ablakát nézte, sőt bámulta, ami sem nem helyes, sem nem ildomos, és amit legkevésbé Soulasnak szabadna észrevennie.

- Ugyan! És miért? - hökkent meg Rosalie.

- Ideje, hogy megtudja a szándékunkat: Amédée kedveli magát, és maga is jól jár egy Soulas gróffal.

Rosalie halvány lett, mint a liliom, s nem felelt semmit az anyjának, belekábult megcsúfolt érzelmei viharába. De mikor szembekerült a fiatalemberrel, akit egyszerre hevesen meggyűlölt, már megint mosolygott, a színpadra lejtő táncosnők mosolyával. Sőt végül még nevetni is tudott, volt elég ereje, hogy leplezze dühét, mely lassacskán elült, mert elhatározta: eszközül használja fel ezt a pufók, oktondi uracskát.

- Amédée úr - mondta neki a kertben, amikor a báróné tapintatosan előrement, hogy „magukra hagyja a fiatalokat" -, maga nem tudta, ugye, hogy Albert Savaron de Savarus legitimista?

- Legitimista?

- 1830 előtt államtanácsi előadó volt, a minisztertanács elnökségéhez tartozott, a trónörökös és a trónörökösné kegyét élvezte. Már az is szép lett volna magától, Amédée, ha nem mond rosszat felőle; de még szebb lenne, ha idén maga is elmenne szavazni, támogatná őt, és meggátolná, hogy szegény Chavoncourt képviselje Besançont.

- De miért érdekli egyszerre ez a Savaron?

- Albert de Savarus, Savarus gróf természetes fia (hanem nagyon kérem, őrizze meg ezt a titkot, el ne áruljon) elvállalja a Rouxey-ügyet, feltéve, hogy kinevezik képviselőnek. Apám azt mondta, Rouxey az enyém lesz, és én ott akarok lakni, csodálatos hely! Vigasztalan lennék, ha a nagy Watteville-nek ez a remekműve szétzüllene...

„Ördögbe is - morfondírozott Amédée távozóban a Rupt palotából -, van esze ennek a lánynak!"

Chavoncourt úr a híres *Kétszázhuszonegyek*-kel tartó royalista volt. A júliusi forradalom lezajlása után tehát nyomban hirdetni kezdte az eskütétel és az uralkodó rendszer ellen való angolos - *whig-tory?* - küzdelem üdvös tanát. A legitimisták azonban nem hallgattak rá, vereségük után nagy bölcsen vitákba merültek, s a passzív ellenállásban és a gondviselésben bizakodtak. Miután pártja megvonta bizalmát Chavoncourt-tól, az *arany középút* hívei legokosabbnak tartották, ha rá szavaznak; inkább az ő mérsékelt elvei diadalmaskodjanak, semmint hogy valami republikánust éljenezzen a nép, aki egyesíti a forrófejűek és a hazafiak voksait. Chavoncourt igen nagy tiszteletnek örvendett Besançonban, régi parlament-párti családból származott, s mintegy tizenötezer frank járadékot hozó vagyona senkit sem sértett, annál is kevésbé, mert fia és három lánya volt. Tizenötezer frank semmiség ekkora teherrel. Mármost nehéz a választóknak nem tisztelni azt a családapát, aki ilyen körülmények között is tiszta kezű marad. A választók éppúgy lelkesednek a parlamenti erény szép eszményéért, mint

ahogyan a karzat rajong a nemes érzésekért, melyek tőle meglehetősen idegenek. Chavoncourt-né negyvenéves volt ekkortájt, s a város szépei közé számított. Ülések idején egyik birtokán élt, szűkösködve, hogy takarékosságával ellensúlyozza férje költséges párizsi életét. Télen tisztességgel fogadott, bár hetenként csupán egyszer, keddi napon; ám kiválóan értette háziasszonyi tisztjét. Az ifjabbik, huszonkét esztendős Chavoncourt-nak egy Vauchelles nevű fiatal nemes volt a kebelbarátja, Amédée-nál semmivel sem gazdagabb, és ezenfelül iskolatársa. A három fiatalember együtt kószált Granville-ben, együtt vadászgatott; elválhatatlanságuk annyira köztudott volt, hogy falusi portákra is együtt hívták meg őket. Rosalie hasonló meghittségben élt a Chavoncourt lányokkal, tudta hát, hogy a három barát közt nincsen titok. Ha Soulas kikottyant valamit - gondolta -, bizalmasai előtt kottyantja ki. Nos, Vauchelles éppúgy kitervelte már a házasságát, mint Amédée az övét: Victoire-t szemelte ki, a legidősebb Chavoncourt lányt, akire egy idős nagynéni jóvoltából hétezer frank járadékot hozó birtok várt, valamint százezer frank készpénz a házassági szerződés megkötésekor. Victoire keresztlánya és kedvence volt ennek a nagynéninek. Mindebből nyilvánvaló, hogy a fiatal Chavoncourt és Vauchelles tüstént figyelmeztetné Chavoncourt utat a veszedelemre, mely a nagyratörő Albert részéről fenyegeti. Rosalie azonban ezt is kevesellte: bal kézzel névtelen levelet írt a megyefőnöknek (*Lajos Fülöp őszinte híve*, így írta alá), ebben beszámolt Albert de Savarus titkos jelöltségéről, rámutatva a nem kívánatos támogatásra, melyet egy royalista szónok Berryer-nek nyújthatna, s leleplezve az ügyvéd fondorlatos viselkedését, amellyel immár két esztendeje ámítja Besançont. A megyefőnök ügyes ember volt, személy szerint is ellensége a royalistáknak és meggyőződéses híve a júliusi kormányzatnak, egyszóval az a fajta ember, akiről így nyilatkoznak a Grenelle utcában a belügyminisztérium urai: „Besançonban jó prefektusunk van." A prefektus elolvasta a levelet, majd - a küldő meghagyása szerint - elégette.

A választás ekkoriban a különböző pártok összecsapása volt: hogy fölébük kerekedjék, a kormány megvárta az alkalmas pillanatot a küzdelem során, akkor foglalt állást. Annak a számára, aki magát az életet várja egy választástól, a választó testületek összehívása és tevékenységük megkezdése közé eső időben megáll a mindennapok malma. Rosalie csakhamar rájött, hogy Albert-nek ez a bénultsága mekkora cselekvési szabadságot enged neki. Rávette Mariette-et (későbbi vallomása szerint azzal kecsegtette, hogy szolgálatába fogadja Jérômemal együtt), adja át neki valamennyi levelet, amelyet Albert Itáliába küld, és amely onnan az ő címére érkezik. És miközben terveit főzte, ez a megdöbbentő leány a világ legártatlanabb ábrázatával papucsokat készített atyjaurának. Sőt megértve, hogy az ártatlanság és nyíltság álarcában könnyebben boldogul, még ártatlanabb és nyíltabb képet öltött.

- Rosalie kezd egész helyes lenni - mondogatta a báróné.

Két hónappal a választások előtt idősb Boucher-nál összejövetelt tartottak, amelyen megjelent a híddal és az arcier-i vízzel kapcsolatos építkezésekre számító vállalkozó, továbbá Boucher úr apósa és Granet úr, az a befolyásos férfiú, akinek Savaron szolgálatot tett, s aki majd jelölni fogja őt; ott volt Girardet ügyvéd, valamint annak a nyomdának a tulajdonosa, ahol a *Keleti Szemlé*-t nyomták és a kereskedelmi törvényszék elnöke. Összesen huszonheten voltak, huszonhét *nagyfejű*, ahogy mondják. Mindegyikük átlag hat szavazatot képviselt, de az összeszámláláskor tízet mondtak, mert az ember eleinte önmaga előtt is szívesen túlozza a befolyását. A huszonhét személyiség közül egyvalaki a prefektus embere volt. Júdás, aki titokban valamilyen kedvezést várt a kormánytól övéi vagy saját maga számára. Ezen az első tanácskozáson, Besançonban hallatlan lelkesedéssel megállapodtak, hogy jelöltjükké Savaron ügyvédet választják. Albert otthon volt, várta, hogy Alfred Boucher érte jöjjön; Grancey abbéval beszélgetett, akit érdekelt ez a fékezhetetlen becsvágy. Albert már régen felismerte a pap kivételes politikai képességeit, s az abbé - a fiatalember kérlelésén megindulva - vállalta, hogy

kalauza és tanácsadója lesz e végső küzdelemben. A káptalan nem szívlelte Chavoncourt urat, mivel feleségének sógora, a törvényszék elnöke első fokon elmarasztalta a híres pörben.

- Kedves gyermekem, önt elárulták - mondta Albert-nek az okos és tiszteletre méltó abbé az idős papok kedves, nyugodt hangján.

- És fogalmam sincs, ki lehetett - folytatta a pap. - A megyefőnök tudomást szerzett a terveiről, a kártyáiba lát. Egyelőre nem is tudom, mit tanácsolhatnék önnek. Az efféle ügyeket elemezni kell. Mindenesetre a ma esti gyűlésen igyekezzék előre elhárítani a csapásokat, amiket majd önre mérnek. Fedje fel a múltját, így enyhíti a megütközést, amit ez a felfedezés a besançoniakban kelt.

- Ó, előre tudtam, hogy így lesz - mondta Albert elfúló hangon.

- Mégse hallgatott rám, pedig módja lett volna, hogy bemutatkozzék a Rupt palotában, nem is tudja, mit nyert volna ezzel...

- Éspedig?

- A royalisták összefogását, pillanatnyi egységet a választás alkalmára... vagyis több mint száz voksot! Csapja hozzá az *egyházi szavazatok*-at, ahogy magunk közt mondjuk: ha a kinevezéshez ennyi nem is elég, mindenesetre nyeregben van már, és a pótválasztás önnek kedvez. Ilyenkor az ember egyezkedik, és eléri...

A berontó Alfred Boucher, aki lelkendezve hozta hírül az előkészítő gyűlés határozatát, higgadt, nyugodt, komoly arccal találta az érseki helynököt és az ügyvédet.

- Isten áldja, abbé úr - búcsúzott Albert -, a választás után apróra megtárgyaljuk majd az ügyét.

És jelentősen kezet szorítva Grancey úrral, az ügyvéd belekarolt a fiatalemberbe. A pap rápillantott: ennek a törtetőnek az arcán ugyanaz a fenséges kifejezés lángolt, mely a generálisokén gyullad ki az ütközetet kezdő ágyúlövés hallatára. Az abbé az égre vetette szemét, és távozott, ezt mormogva magában:

- Milyen szép pap lenne belőle!

Az ékesszólás nem a törvényszék lakója. Az ügyvéd elvétve pendít csak meg igazi szívhangokat; különben pár év alatt belepusztulna. Kikopott az ékesszólás a szószékekről is; de a képviselőház némely ülésén még találkozhatunk vele, amikor valamelyik törtető mindent egy lapra vet; amikor irhájában ezer nyílvesszővel végül is kitör. De a legbizonyosabban kivételes egyéniségeknél leljük meg életük sorsdöntő negyedórájában, amely magasba lendíti vagy alámeríti, és szóra bírja őket. Albert Savarus is, szükségét érezve, hogy odaadó híveket gyűjtsön, lelkének egész hevét, értelmének minden erejét latba vetette ezen a gyűlésen. A kellő módon lépett be a szalonba, félszegség vagy kihívás, gyöngeség vagy meghunyászkodás nélkül, arcán komolysággal, és meg sem lepődött, hogy harminc-egynéhány embert talál együtt. Az összejövetel és a döntés hírére ugyanis néhány engedelmes, a kolompszóra hajtó bárányka is idefutott még. Elhárítva a *speech*-et,[20] amelyet Boucher úr a Boucher-bizottság döntése alkalmából rázúdítani készült, Albert egy intéssel csendet kért, s megszorította Boucher úr kezét, mintha váratlan veszélyre figyelmeztetné.

[20] *Speech* - beszéd (angol).

- Ifjú barátom, Alfred Boucher tudomásomra hozta, milyen megtiszteltetésben részesültem. Mielőtt azonban megerősítenék döntésüket - mondotta az ügyvéd -, úgy érzem, kötelességem elmondani, ki is valójában a jelöltjük, és ezzel módot nyújtani önöknek, hogy ha bejelentéseimben kifogásolnivalót találnak, szavukat visszavonhassák.

Ez a bevezetés mély csöndet teremtett. Néhányan igen nemesnek ítélték Savaron elhatározását.

Albert akkor feltárta múltját, megmondta nevét s hogy mit művelt a Restauráció idején, állította, hogy Besançonba érkezésekor új életet kezdett, és kötelezettségeket vállalt a jövőt illetően. Rögtönzését, mint mondják, az egész gyülekezet lélegzetfojtva hallgatta. Varázslatos ékesszólása, ahogy izzón-lángolón feltört nagyravágyó szívéből, lelkéből, lenyűgözte ezt a sokféle érdekű sokféle embert. A csodálat megölt minden bírálatot. Egyetlen gondolat talált utat a fejekbe: az, amit Albert beléjük akart lopni.

Nem hasznosabb-e egy városnak, ha olyan ember szolgálja, aki az egész társadalom vezetésére hivatott, és nem afféle szavazógép? Egy államférfi magát a hatalmat hozza; a középszerű, bár feddhetetlen képviselő csak a lelkiismeretnek ad hangot. Milyen dicsőségére válik majd Provence-nak, hogy új Mirabeau-t fedezett fel, hogy az első államférfi, akit 1830, a júliusi forradalom szült, az ő küldötte!

Olyan bűvöletes volt ez az ékesszólás, hogy a jelenlevők mind arra gondoltak, milyen nagyszerű politikai eszközzé válhat majd jelöltjük kezében. Mind Savarus minisztert látták már Albert Savaronban. Jelöltjük pedig, kitalálva titkos számításaikat, sietett is értésükre adni, hogy befolyása elsősorban az ő rendelkezésükre áll majd.

Ez a hitvallás - egy történő bemutatkozása, élettörténete és önjellemzése - valóságos remekmű volt, állítja az a valaki, aki egyedül volt méltó Savaront megítélni, s aki azóta Besançon vezető köreibe emelkedett: remekmű volt ügyességből, érzésből, hévből, érdekességből és igézetből összeszőve. Förgeteg, amely magával ragadta a választókat. Páratlan diadal. Ám a szónak, lévén afféle rohamfegyver, sajnos múlékony a hatása. A gondolkodás megöli a szót, ha a szónak nem sikerült elbánnia a gondolkodással. Hogyha most szavaznak, feltétlenül Albert neve került volna ki az urnából. A pillanat neki kedvezett, győzött. De hasonlóképpen kellett győznie napról napra két álló hónapon át! Albert felhevülten távozott. Ezek a besançoniak megtapsolták, ami nagy siker volt, mert előre élét vette a múltját hánytorgató rágalmaknak. A besançoni kereskedőkörök Albert Savaron ügyvédet választották meg jelöltjüknek. Hanem az Alfred Boucher-féle rajongás, amely kezdetben ragadós volt, utóbb ügyefogyottnak bizonyult.

Savaron sikerén elrémülve, a megyefőnök összeszámlálta a kormánypárti voksokat, és titkos találkozót kért Chavoncourt-ral, hogy - érdekük közös lévén - szövetkezzenek. A Boucher-bizottság szavazataiból minden nap elvitt egyet-kettőt, Albert nem is sejtette, miként. A választások előtt egy hónappal már alig hatvan szavazata volt. A megyefőnökség szívós munkája minden ellenállást felőrölt. Három-négy ügyes ember így beszélt Savaron ügyfeleinek:

- Vajon a képviselő úr eljár-e majd az ügyeikben, megnyeri-e majd a pöreiket? Szolgál-e továbbra is tanácsaival? Kidolgozza-e szerződéseiket, lebonyolítja-e ügyleteiket? További öt évig rabszolgájuk lesz, ha ahelyett, hogy felküldenék a Házba, éppen csak megcsillogtatják előtte a reményt, hogy öt év múlva felküldik.

E meggondolások már azért is sokat ártottak Savarusnek, mert néhány kalmár-feleség magától fölvetette őket. A híd és az arcier-i víz ügyében érdekelteket egy megbeszélés hódította el, ahol sima hivatalos szóval rávilágítottak: okosabb, ha a megyefőnökségen keresnek támogatást, mint egy történőnél. Minden egyes nap új vereséget hozott Albert-nek, noha csata volt

mindegyik, benne ő a fővezér s az alvezérek: árulók - csata, melyet szóval, szónoklattal, különféle fortélyokkal vívtak. Nem merte fölkeresni az érseki helynököt, és az sem mutatkozott. Albert lázzal kelt, lázzal feküdt, agya izzott. És végre elérkezett az első összecsapás napja, az úgynevezett előkészítő gyűlés, melyen összeszámlálják a szavazatokat, a jelöltek felmérik esélyeiket, s az ebben járatosak kinek sikert, kinek bukást jósolnak. Emberibb *hustings*-jelenet ez, csőcselék nélkül, mégis félelmetes: az indulatok, jóllehet nem fajulnak tettlegességig, mint Angliában, azért éppoly elemi erejűek. Az angolok ököllel intézik dolgaikat, a franciák szóval. Szomszédaink ölre mennek, mi higgadtan latolgatva döntünk sorsunk felől. Ez a politikai ténykedés a két nemzet jellemével ellentétes módon zajlik le. A radikális párt bemutatta jelöltjét, majd Chavoncourt állt elő, végül Albert következett, akit a radikálisok és a Chavoncourt-bizottság nyomban merev jobboldalisággal vádoltak meg, és második Berryer-nek bélyegeztek. Felvonult aztán a kormány jelöltje, azaz bábja is, akinek az volt a feladata, hogy összeszedje a tiszta kormánypárti szavazatokat. Mivel a szavazatok ennyire megoszlottak, nem sikerült dűlőre jutni. A republikánus jelöltnek húsz szavazat jutott, a kormánypárti ötvenet gyűjtött össze, Albert hetvenet kapott, míg Chavoncourt hatvanhéttel végezte. Hanem a prefektus harminc megbízható emberét álnokul Albert-re szavaztatta, hogy megtévessze ellenfelét, így aztán Chavoncourt voksai, a valójában nyolcvanra rúgó prefektusi szavazatokkal egyesítve, eldönthették a választást, feltéve, hogy a megyefőnök el tud csípni a radikálisokéból néhányat. Százhatvan szavazat hiányzott, Grancey és a legitimisták tábora. Az előkészítő gyűlés ugyanazt a szerepet játssza a választásoknál, mint színházban a főpróba: a legcsalókább dolog a világon. Albert Savarus hazament, nyugalmat színlelve, de összetörten. Hála eszének, lángelméjének vagy szerencséjének, az utolsó két hét során két áldozatos hívet szerzett Girardet apósa és egy igen értelmes öreg nagykereskedő személyében, akihez Grancey küldte el. Ez a két derék úr lett Albert kéme a másik táborban, ahol az ügyvéd legádázabb ellenségeinek mutatkoztak. Az előkészítő gyűlés vége felé Boucher úr közvetítésével jelentették neki, hogy ellenfelei megbízásából harminc ismeretlen választó ugyanazt a szerepet tölti be az ő pártjában, mint amit ők Savarus érdekében odatúl betöltenek. A vesztőhely felé lépdelő elítélt nem gyötrődik úgy, ahogyan Albert gyötrődött hazafelé menet a teremből, ahol sorsa megpecsételődött. Kétségbeesett szerelmesünk elhárította a kísérőnek ajánlkozókat. Magányosan csatangolt az utcákon tizenegytől egészen éjfélig.

Éji egy órakor Albert, kit az álom már három napja elkerült, könyvtárában ült egy Voltaire-karosszékben, vértelen arccal kuporgott ott, mint akiből tüstént kiszáll a lélek, lecsüngő kézzel, magába roskadtan, akár Mária Magdolna. Hosszú pillái könnyeket görgettek, ám az ilyen könnyek csak a szemet nedvezik meg, nem peregnek le az orcákon: a gondolat felissza, a lélek tüze felszippantja őket! Egyedül volt, nem kellett türtőztetnie magát. Ekkor a kerti pihenő oszlopai közt fehér alakot pillantott meg, a jelenség Francescát hozta eszébe.

„Három hónapja már, hogy *tőle* se kapok levelet. Mi történt vele? Két hónapig én sem írtam neki, de ezt előre jeleztem. Beteg talán? Ó, szerelmem! Életem! Megtudod-e valaha is, mit szenvedtem? És hogy a végzet ilyen szervezettel vert meg! Szívtágulásom volna?” - tűnődött, zakatoló szívére figyelve, melynek minden egyes dobbanása úgy hangzott a süket csöndben, mintha hatalmas ládán parányi porszemek koppannának.

Most kopogtattak az ajtón három halk ütéssel; Albert odaugrott, hogy kinyissa, és csaknem megszédült az örömtől: az érseki helynök lépett be, arca vidám, diadalmas! Albert megragadta az abbét, némán karjába zárta, magához szorította, feje az aggastyán vállára csuklott. És zokogott, mint a gyermek, mint amikor megtudta, hogy Francesca Soderini: asszony. Egyedül ennek a papnak mutatta meg a gyengeségét, akinek arcán reménység fénylett. Ennek a papnak, akiről tudta, hogy nemes lélek, és éppoly okos, mint nemes.

- Engedelmet, drága abbé úr, de kivételes pillanatban jött, amikor az ember eltűnik szem elől, mert ne higgye, hogy közönséges történő vagyok!

- Tudom - mondta a pap -, ön írta a *Becsvágy és szerelmet*. Nézze, gyermekem, engem egy reménytelen szerelem vitt papnak ezerhétszáznyolcvanhatban; huszonkét éves koromban. Ezerhétszáznyolcvannyolcban már plébános voltam. Tapasztaltam egyet s mást. Három püspökséget utasítottam vissza, mert Besançonban akarok meghalni.

- Jöjjön, nézze meg őt! - kiáltott fel Savarus, és a gyertyát felkapva, a fényűző szobába vezette az abbét, ahol Argaiolo hercegné képe függött, megvilágította a festményt.

- Uralkodásra termett asszony! - mondta a helynök, megértve ebből a néma vallomásból, mennyire szereti őt Albert. - De rengeteg a büszkeség ezen a homlokon, konok homlok, ez az asszony nem nyeli le a sértést! Mihály arkangyalra gondol az ember, a lángpallosú angyalra, az ércszívű angyalra... Minden vagy semmi! Ez a jelszava az ilyen angyali jellemnek. Valami isteni szilajságot látok ezen az arcon!...

- A lelkébe lát! - kiáltott fel Savarus. - Mégis, drága abbém, jóllehet idestova tizenkét esztendeje uralkodik a lelkemen, egyetlen gondolattal sem vétkeztem ellene...

- Ó, bár Istent szolgálta volna így!... - csusszant ki az abbé száján. - De beszéljünk most az ügyéről. Már tíz napja dolgozom az érdekében. Ha vérbeli politikus, ezúttal élni fog a tanácsaimmal. Nem jutott volna idáig, ha elmegy a Rupt palotába, amikor ajánlottam; de holnap este eljön, majd én bemutatom. A rouxey-i birtok veszélyben forog, két napon belül tárgyalni kell az ügyet. A választásig még három napunk van. Az uraknak gondjuk lesz rá, hogy első nap ne készüljenek el a vezetőség megalakításával; a szavazásnál is több menetre számítok, s ön pótválasztás útján fog bekerülni...

- De hogyan?

- Úgy, hogy megnyeri a Rouxey-pört, ez nyolcvan legitimista szavazathoz juttatja; ha hozzácsapja azt a harmincat, amivel én rendelkezem, már száztíznél tartunk. És mivel a Boucher-bizottság révén is marad vagy húsz, összesen százharminc szavazata lesz.

- Csakhogy - vetette föl Albert - még további hetvenöt kellene...

- Úgy van - mondta a pap -, mert a többi mind a kormányé. Hanem, drága fiam, önnek kétszáz voksa van, míg a prefektus mindössze száznyolcvanat tud felhajtani.

- Kétszáz voksom van? - Albert úgy pattant fel, mintha rugó lökné, nem akart hinni a fülének.

- Aki Chavoncourt-t választja, *önt* választja - mondta az abbé.

- Nem értem.

- Ön nőül fogja venni Sidonie de Chavoncourt-t.

- Soha!

- Ön nőül fogja venni Sidonie de Chavoncourt-t - ismételte a pap hideg arccal.

- De hiszen látja: engesztelhetetlen! - mutatott Albert Francescára.

- Ön nőül veszi Chavoncourt kisasszonyt - mondta az abbé harmadszor is, szenvtelenül.

És Savarus ezúttal megértette. Az érseki helynök nem vállal közösséget a tervvel, amely végre célba juttatja a lesújtott politikust. Ha még egy szót mond, az már papi méltóságára, tisztességére freccsen.

- Holnap a Rupt palotában ott találja Chavoncourt-nét is a kisebbik lányával; megköszöni neki, amit tenni fog önért, biztosítja határtalan hálájáról; egyszóval testét-lelkét a lába elé rakja, nemkülönben jövőjét, amely ezentúl összeforr a Chavoncourt-ok jövőjével, mert ön nem tekinti az anyagiakat, ön annyira bízik magában, hogy egy képviselői kinevezést megfelelő hozománynak tart. Chavoncourt-né persze a szavát kéri majd, de csak megbirkózik vele. Ez az este dönti el a jövőjét, fiam. Hanem azt meg kell mondanom: én mosom kezemet! Én csak a legitimista szavazatokért felelek, megszereztem önnek Watteville-né s vele az egész besançoni arisztokrácia támogatását. Amédée de Soulas és Vauchelles... mindketten önre szavaznak... már meggyőzték a fiatalságot; a báróné kezeskedik az öregekért. Ami az én voksaimat illeti: a zsebemben vannak.

- De kinek köszönhetem Chavoncourt-né pálfordulását? - kérdezte Savarus.

- Engem ne faggasson - felelte az abbé. - Chavoncourt-nak három eladó lánya van, és képtelen gyarapítani a vagyonát. Ha Vauchelles el is veszi a legidősebbet hozomány nélkül, az öreg nagynéni miatt, aki hajlandó pénzelni ezt a frigyet, mi legyen a maradék kettővel? Sidonie tizenhat éves, és az ön becsvágya kincset ér. Valaki azt súgta Chavoncourt-nénak, hogy többre megy, ha férjhez adja a lányát, mintha Párizsba küldi férjét, ahol az csak pénzt pocsékol. Ez a valaki irányítja Chavoncourt-nét, és Chavoncourt-né irányítja az urát.

- Elég, drága abbém! Értem már. Ha képviselő leszek, meg kell csinálnom valakinek a szerencséjét, fényesen méghozzá, s akkor többé nem köt a szavam. Tekintsen fiának, atyám, hisz ön a kovácsa a boldogságomnak. Uramisten! Mivel érdemeltem ki ezt az őszinte barátságot!

- Diadalra vitte a káptalan ügyét - mosolygott az érseki helynök. - De minderről hallgasson, mint a sír. Mi nem vagyunk semmik, nem teszünk semmit. Ha kitudódnék, hogy beleavatkozunk a választásokba, szőröstül-bőröstül felfalnának a baloldali puritánok, akik pedig sötétebb dolgokat művelnek, és a mieink közül is gáncsoskodnának néhányan, a telhetetlenek. Chavoncourt-né nem is gyanítja, hogy én kevertem a kártyát. Csak a bárónéval beszéltem nyíltan, őrá úgy számíthatunk, mint tulajdon magunkra.

- Elhozom majd a hercegnét, hogy megáldjon minket, atyám! - kiáltott fel történetőnk.

És miután kikísérte az agg papot, Albert a hatalom bíborágyán szenderült el.

Másnap este kilenckor, mint elgondolhatják, Watteville báróné szalonjaiban összesereglett a besançoni arisztokrácia, rendkívüli ügyben hívták egybe. Meg is vitatták a *kivételes esemény*-t hogy a Rupt lány kedvéért ezúttal az urnák elé járulnak. Úgy hírlett, be fogják mutatni az egykori államtanácsi előadót, az idősebbik ág egyik leghívebb miniszterének titkárát. Eljött Chavoncourt-né is Sidonie-val, második lányával, aki elbűvölően volt öltözve; az idősebbik, kérője felől immár bizonyosságban, nem folyamodott semmiféle piperéhez. Vidéken szemet szúr az ilyen apróság. Grancey abbé finoman formált szép feje hol ennél, hol annál a csoportnál tűnt fel, hallgatagon, látszatra távolin-tartózkodón, mégis el-elejtve néhány sajátos szót, mely összegez és dönt.

- Ha az idősebbik ág visszatérne - mondta egy hetven felé hajló volt államférfinak -, ugyan miféle politikusokat találna itt? Berryer egymagában ül a padján, tehetetlenül, de lenne csak hatvan szavazata, nemegyszer megkötné a hatalom kezét, kormányokat dönthetne meg!... Fitz-James herceget ki fogják nevezni Toulouse-ba... Ön megnyeri Watteville úrnak a perét!... Ha Savarus úrra szavaz, a republikánusok inkább önt követik, mintsem a középet! - És így tovább, és így tovább.

Kilenckor Albert még mindig hiányzott. Ennyi késést a báróné felháborítónak talált.

- Drága báróné - mondta neki Chavoncourt-né -, fontos dolgokról lévén szó, ne kicsinyeskedjünk. Talán nehezen szárad a lakk a csizmáján... valami megbeszélés... efféle késlelteti Savarus urat.

Rosalie átható pillantást vetett Chavoncourt-néra.

- Hogy pártolja Savarust! - súgta anyjának.

- Már hogyne - mosolyodott el a báróné -, mikor arról van szó, hogy Savarus elveszi Sidonie-t.

Rosalie hirtelen a kertre nyíló ablak felé indult. Tíz óra volt, és Savarus csak nem jelentkezett. A készülődő vihar végre kitört. Néhány nemesúr, elviselhetetlennek érezvén a helyzetet, kártyához ült. Grancey abbé, aki maga sem tudta mire vélni a dolgot, odament az ablakhoz, melynél Rosalie rejtőzködött, s fennhangon mondta, annyira tanácstalan volt:

- Tán meghalt!

Azzal a helynök kisietett a kertbe, nyomában a báróné és Rosalie, s hármasban felmentek a kis kilátóhoz. Albert-nél minden zárva volt, világosságot sehol sem észleltek.

- Jérôme! - kiáltott Rosalie, felfedezve az udvarban az inast. Az abbé ránézett a lányra.

- Mondja csak, hol van a gazdája? - kérdezte Rosalie, hogy Jérôme a fal tövébe jött.

- Elutazott, kisasszony, postakocsival!

- Ez a vég - kiáltott fel Grancey abbé -, vagy a boldogság!

Rosalie nem tudta oly tökéletesen kioltani arcán a diadal fényét, hogy a helynök - bár megjátszotta a gyanútlant - észre ne vegye.

„Mi köze ehhez Rosalie-nak?” - esett gondolkodóba.

Mindhárman visszamentek a szalonba, ahol Watteville úr bejelentette a különös, sajátságos, elképesztő újságot: Albert Savaron de Savarus ügyvéd postakocsin elhagyta a várost anélkül, hogy távozásának indítékairól bármit is tudni lehetne. Fél tizenkettőre már csak tizenöten maradtak együtt, köztük Chavoncourt-né és Godenars abbé, a másik érseki helynök, negyvenes férfi, aki püspökségre áhítozott, továbbá a két Chavoncourt kisasszony és Vauchelles, Grancey abbé, Rosalie, Amédée de Soulas s egy hajdani, leköszönt bíró, mértékadó besançoni előkelőség, aki nagyon szívén viselte Albert Savarus megválasztását. Grancey abbé a báróné mellé szegődött, hogy szemmel tarthassa Rosalie-t, akinek halvány arca most lázas pírban égett.

- Vajon mi történt Savarus úrral? - vetette fel Chavoncourt-né. E pillanatban egy formaruhás lakáj ezüsttálcán levelet hozott Grancey abbénak.

- Olvassa csak el - mondta a báróné.

A helynök elolvasta a levelet, s észrevette, hogy Rosalie arca hirtelen oly fehérre válik, akár a főkötője.

„Megismeri az írást” - gondolta a pap, miután pápaszeme fölött egy pillantást vetett a lányra.

Összehajtogatta a papírlapot, és érdektelenül, szó nélkül zsebébe süllyesztette. Három perc alatt három pillantást kapott Rosalie-tól, elegendőt, hogy mindenre fényt derítsen.

„Szereti Albert de Savarust” - szögezte le magában a pap.

Majd fölkelt a helyéről, mire Rosalie megrezzent; elbúcsúzott, pár lépést haladt az ajtó felé, de a lány már a második szalonban beérte:

- Grancey úr - mondta neki -, a levél *Albert*-től jött!

- Annyira ismeri az írását, hogy ilyen messziről meg tudta ezt állapítani? Honnan ismeri?

Rosalie ekkor a türelmetlenség és a düh szorításában egy szót mondott, amit az abbé fennköltnek talált:

- Szeretem!... Mit ír? - kérdezte rövid szünet után.

- Lemond a képviselőségről - felelte Grancey.

Rosalie egyik ujját az ajkához vitte.

- Titoktartást kérek, mintha gyónásról lenne szó - mondta még a szalonba visszatérőben. - Ha elejtette a képviselőséget, elejtette a házasságot is Sidonie-val!

Másnap reggel, misére menet, Rosalie Mariette szájából megtudta azoknak a körülményeknek egy részét, amelyek megmagyarázták, miért tűnt el Albert élete legválságosabb pillanatában:

- Tetszik tudni, a délelőtt egy öreg uraság érkezett a Nemzeti Szállóba, Párizsból jött a saját kocsiján, gyönyörű négylovas kocsin, futárral meg lakájjal elöl. Egyszóval Jérôme, aki látta a kocsit, mikor továbbindult, erősködik, hogy az uraság nem lehetett hercegnél vagy milordnál alábbvaló!

- Zárt korona volt a kocsin? - kérdezte Rosalie.

- Már én azt nem tudom - felelte Mariette. - Mikor az óra kettőt ütött, ez az uraság eljött Savaron úrhoz, és beküldte neki a kártyáját, az meg, hogy meglátta a kártyát, mondja Jérôme, olyan fehér lett, mint a gyolcs; aztán meghagyta Jérôme-nak, vezesse be. Hanem az ajtót ő maga zárta be kulcsra, úgyhogy nem lehet tudni, mit mondtak egymásnak az öreg uraséggal; mindenesetre jó óra hosszat voltak együtt; aztán az öreg uraság (ott volt mellette az ügyvéd úr is) felhívta az inasát. Jérôme látta, hogy az inas egy irgalmatlan nagy csomagot cipel ki, négy láb is megvolt hosszban, és mintha vastag kanavász lett volna. Az öreg uraság meg egész köteg papirost vitt a kezében. Az ügyvéd úr sápadt volt, sápadtabb, mint akár a halálos ágyán, pedig hogy fennhordja a fejét mindig, milyen méltóságos... De annyi tisztelettel bánt az öreg uraséggal, hogy a királlyal se különbül. Akkor Jérôme és Savaron úr lekísérték az öregurat a kocsijáig, amibe már be volt fogva a négy ló. A futár pontban háromkor indult el. Az ügyvéd úr egyenest a prefektúrára ment, onnan meg Gentillet úrhoz, megvette tőle a boldogult Saint-Vier-né öreg útihintaját, aztán lovakat rendelt a postaállomáson hat órára. Akkor hazament csomagolni; leveleket is írt biztosan; utoljára meg rendbe tette a dolgait Girardet úrral, aki eljött hozzá, és hétig nála maradt. Jérôme levelet vitt Boucher úrnak, aki vacsorára várta az ügyvéd urat. És aztán, fél nyolckor, útnak indult, kiadva Jérôme-nak háromhavi bérét azzal, hogy keressen új helyet magának. A kulcsait Girardet úrnak adta át, hazavitte őt, és megevett nála egy tányér levest, ahogy Jérôme mondja, mert Girardet úr fél nyolckor még vacsora előtt volt. Amikor megint beült a kocsijába, Savaron úr olyan volt, akár a halál. Jérôme persze elköszönt a gazdájától, és még hallotta, ahogy odaszól a postakocsisnak: „A genfi útra!”

- Megtudakolta Jérôme az idegen nevét a Nemzetiben?

- Az öreg uraság csak átutazóban volt, úgyhogy a nevét meg se kérdezték tőle. A lakáj meg, parancsra nyilván, adta, hogy nem tud franciául.

- És a levél, amit Grancey abbé oly későn kapott meg? - kérdezte tovább Rosalie.

- Alighanem a Girardet úr dolga lett volna, hogy kézbesítse; de Jérôme szerint Girardet úr, szegény, éppúgy meg volt illetődve, mint ő maga, merthogy szereti Savaron ügyvéd urat. Aki titokkal jön, titokkal megy, így mondja Galard kisasszony...

Mióta ezt a történetet meghallgatta, Rosalie töprengő arccal, szórakozottan járt-kelt, ami mindenkinek feltűnt. Hogy Savaron ügyvéd eltűnése mennyire felpiszkálta a várost, arra kár is a szót vesztegetni. Kitudódott, hogy a prefektus a legnagyobb készséggel azon nyomban kiadatott neki egy külföldre szóló útlevelet, hisz ezzel megszabadult egyetlen ellenfelétől! Másnap Chavoncourt urat első menetre megválasztották, száznegyven szavazatnyi többséget kapott.

- A garabonciás eltűnt, mint ahogyan feltűnt - jegyezte meg az egyik választó, amikor Albert Savaron megfutamodásáról értesült.

Ez az eset különben ismét igazságot szolgáltatott az előítéleteknek, amelyeket a besançoniak az idegenekkel szemben táplálnak, s amelyeket két évvel azelőtt a republikánus lap dolga is csak megerősített. Aztán eltelt tíz nap, és Albert de Savarus-ről nem esett több szó. Eltűnése mindössze három személyt érintett mélyen, Girardet ügyvédet, az érseki helynököt és Rosalie-t. Girardet látta a névjegyet, tudta, hogy a fehér hajú idegen Soderini herceg volt, s ezt a helynökkel is közölte; Rosalie azonban mindkettőjüknél többet tudott, ő már mintegy három hónapja értesült Argaiolo herceg elhunytáról.

1836 áprilisában még mindig senki sem kapott hírt, senki sem hallott Albert de Savarus-ről. Jérôme és Mariette esküvőjükre készülődtek; de a báróné azzal a bizalmas ajánlattal tisztelte meg komornáját, hogy ha megvárják Rosalie-t, a két pár együtt léphet oltár elé.

- Ideje, hogy Rosalie-t férjhez adjuk - mondta a báróné egyik nap Watteville úrnak. - Tizenkilenc éves, és az utóbbi hónapokban ijesztően megváltozott.

- Nem tudom, mi baja lehet.

- Ha az apák nem is tudják, mi baja a lányuknak, az anyák kitalálják - mondta a báróné -, férjhez kell adni.

- Én adnám is örömest - bólintott Watteville úr -, és vele adom Rouxey-t, most, hogy a törvényszék végre egyezséget tett köztem és Riceys közt, az én birtokom határát háromszáz méter magasságban húzta meg a Vilard-csúcson. Már ássák is az árkot, amely felszedi és a tóba viszi a vizeket. A község nem fellebbezett, az ítélet jogerős.

- Arra persze ön még nem jött rá - mondta a báróné -, hogy ez a döntés nekem harmincezer frankomba került, ennyit adtam Chantonnit-nak. Nem is akart egyebet a bugrisa, verheti a mellét, hogy megnyerte a pert a községnek, holott eladta nekünk a békét. De ha Rouxey-től megválik, önnek semmije se marad - tette hozzá Watteville-né.

- Kevéssel beérem - mondta a báró -, és úgyse húzom már soká.

- Annyit eszik, mint egy kapás.

- Hisz épp ez az: hasztalan eszem, a lábam egyre gyöngül.

- Persze az esztergálástól.

- Hát nem tudom...

- Rosalie-t hozzáadjuk Soulashoz; de ha átengedi is nekik Rouxey-t, tartsa fenn magának a haszonélvezetét; én meg huszonnégyezer frank járadékot adok nekik államkötvényekben. A fiatalok itt laknak majd, és nem lesz okuk panaszra...

- Nem, odaadom Rouxey-t mindenestül. Rosalie odavan ezért a birtokért.

- Ön van oda a lányáért! Engem persze meg sem kérdez, hogy *nekem* nem hiányzik-e majd Rouxey!

Tüstént hívatták Rosalie-t, s közölték vele, hogy május elején feleségül megy Amédée de Soulas úrhoz.

- Köszönöm, anyám, és önnek is köszönöm, apám, hogy gondoltak a jövőmre, de nem akarok férjhez menni, nagyon boldog vagyok itt magukkal...

- Üres beszéd! - vágott közbe a báróné. - Nem szereti Soulas grófot, ennyi az egész.

- Ha az igazságot akarják hallani: sohasem leszek Soulas felesége!

- Ó, a *soha* egy tizenkilenc éves lány szájában! - mosolygott Watteville-né keserűen.

- A *soha* egy Watteville lány szájában! - igazította ki Rosalie nyomatékkal. - Édesapám, remélem, nem szándékszik beleegyezésem nélkül férjhez adni...

- Ó, nem, semmi esetre - nyugtatta meg a szegény báró, és ellágyulva nézett a lányára.

- Nos, akkor gondoskodjék saját maga a lánya jövőjéről, Watteville úr! - vetette oda a báróné szárazon: őjámborságát meglepte ez a váratlan ellenállás, de elfojtotta dühét. - De jegyezze meg jól, Rosalie: ha nem ahhoz megy, akit én kiszemeltem a számára, tőlem aztán egy fillér hozományt se várjon!

A civódás, melynek ez volt a nyitánya, odáig fajult a báróné és a báró közt, aki a lánya pártját fogta, hogy Rosalie és apja kénytelen volt az egész nyarat Rouxey-ben tölteni; a Rupt palota légköre elviselhetetlenné vált számukra. A városban híre terjedt, hogy Watteville kisasszony kereken visszautasította Soulas grófot. Esküvőjük után Jérôme és Mariette is Rouxey-be költözött, hogy idővel átvegye Modinier örökét. A báró helyreállíttatta, lánya ízlése szerint rendbehozatta a nyári lakot. Amikor megtudta, hogy a javítási munkálatok hatvanezer frankot emésztettek föl, s hogy Rosalie és apja üvegházat építtet, a báróné a kajánságnak némi csíráit fedezte fel a lányában. A báró megvásárolt a birtokába ékelődő több földdarabot, valamint egy harmincezer frankot érő majort. Watteville-nének elmondták, hogy távol tőle Rosalie talpra-esett, pompás lánynak mutatkozik; kutatja a módját, mint lehetne Rouxey-t jobban kiaknázni, lovaglóruhát csináltatott magának, s lovon jár; apja meg, akit boldoggá tesz, s aki felhagyott nyavalyái panaszlásával és pocakot eresztett, elkíséri kiruccanásaira. De mikor közelgett a báróné névnapja (Louise-nak hívták), az érseki helynök Rouxey-be látogatott; alkalmasint Watteville-né és Soulas küldte békét szerezni anya és lánya között.

- Makacs egy teremtés ez a kis Rosalie - mondogatták Besançonban.

Miután nagylelkűen megfizette a Rouxey-ben elprédált kilencvenezer frankot, a báróné havi ezer frankot juttatott férjének, hogy megélhessenek ott; nem akarta terhelni a lelkiismeretét. Apa és leánya kijelentette, kész örömest tér vissza augusztus tizenötödikén Besançonba, s marad ott a hó végéig. Ám amikor az érseki helynök vacsora után félrevonta Rosalie-t, s megpendítette ismét a házasság kérdését, megértetve a lánnyal, hogy már nem számíthat Albert-re, akiről idestova egy esztendeje semmi hír nem érkezett, Rosalie egy kézmozdulattal szavát vágta. Ez a fura lány aztán karon fogta Grancey urat, s egy padhoz vezette, mely fölé rododendronok borultak, előtte ott csillámlott a tó.

- Hallgasson meg, drága abbé úr, hisz éppúgy szeretem önt, mint apámat, mert jó szívvel van az én Albert-emhez; hadd valljam meg önnek végre: bűnök sorát követtem el, hogy a felesége lehessek, a férjem lesz hát mindenáron!... Tessék, olvassa!

Egy újságszámot nyújtott oda neki, köténye zsebéből vette elő, s a *Firenze, május 25*. keltezésű cikket jelölte meg benne, amely alább következik:

Rhétoré herceg őkegyelmességének, Chaulieu herceg, volt nagykövet idősebb fiának menyegzője Argaiolo hercegné, született Soderini hercegnő őkegyelmességével fényes külsőségek közt zajlott le. A számos fogadás és estély, mellyel e frigyet ünneplik, egész Firenzét megmozgatta. Argaiolo hercegné őkegyelmességének a vagyona a legjelentékenyebbek közé számít Itáliában, minthogy az elhunyt herceg általános örökösévé tette.

- Szerelmese férjhez ment - mondta Rosalie -, és én választottam szét őket!

- Maga!... És hogyan?

Rosalie már felelni készült, amikor a két kertész hangos kiáltása és még előbb egy vízbe zuhanó test csobbanása megakasztotta; felugrott és elfutott.

- Ó, apám!... - sikoltotta. De már nem látta a bárót.

Egy gránitdarabka után nyújtózkodva, amelyen holmi kagylóház lenyomatát vélte felismerni, s amellyel megfricskázhatta volna valamelyik geológiai rendszert, Watteville úr túlságosan előremerészkedett a parton, elvesztette egyensúlyát, s a tóba hengeredett, mely persze itt a legmélyebb a töltés aljában. A kertészeknek embertelen vesződség árán sikerült csak elérniük, hogy megragadja a rudat, amivel ott kotorásztak utána, ahol a vizet bugyborékolni látták; de mégiscsak kihúzták talpig iszaposan, mert maga a zuhanás is jó mélyre merítette, és kapálódzása aztán egyre lejjebb süppesztette az iszapba. A báró vacsoránál torkig lakott, emésztése már megindult, majd egyszerre félbeszakadt. Amikor levetkőztetve, megtisztogatva ágyba fektették, állapota oly félreérthetetlenül súlyosnak látszott, hogy két szolga is lóra ült, az egyik Besançonba nyargalt, a másik a legközelebbi orvosért és sebészért futott.

Amikor Watteville-né Besançon első sebésze és orvosa kíséretében nyolc órával a baleset után megérkezett, férjét reménytelen állapotban találta az értelmes kezelés ellenére, melyet a riceys-i orvos alkalmazott. Az ijedelem savós beszűrődést okozott az agyban, s az emésztés megtorpanása elvégezte a többit, megölte szegény bárót.

Férje halálát, amely nem következett volna be, ha a báró Besançonban marad, Watteville-né lánya ellenkezésének rótta fel; megutálta Rosalie-t, s átadta magát nyilvánvalóan túlzott fájdalmának és gyászának. *Drága bárónkája*-ként emlegette a bárót! Az utolsó Watteville-t a rouxey-i tó egyik szigetecskéjén hantolták el, a báróné itt fehér márványból kis gótikus emlékművet emeltetett, a Père-Lachaise temetőben álló *Héloise-síremlék*-hez hasonlót.

Egy hónappal a történtek után a báróné újra a Rupt palotában élt lányával acsargó szótlanságban. Rosalie őszintén bánkódott, s bánatát nem tudta kiönteni: önmagát vádolta apja haláláért, meg aztán újabb szerencsétlenséget is gyanított, számára az előbbinél is súlyosabbat, és kétségkívül tulajdon művét, mert sem Girardet-nek, sem pedig Grancey abbénak nem sikerült Albert nyomára bukkannia. A némaság rémületessé nőtt. Ekkor Rosalie, fellobbanó bűnbánattal, szükségét érezte, hogy feltárja az érseki helynök előtt, milyen gyalázatos fondorlatokkal szakította el egymástól Albert-t és Francescát. Eljárása egyszerű volt és döbbenetes. Elsikkasztotta Albert-nek a hercegnéhez írt leveleit, és visszafogta azt a levelet is, melyben Francesca bejelentette kedvesének férje betegségét, jelezve, hogy most idejét a haldoklónak kell szentelnie, egyelőre ne várjon választ, így aztán, míg Albert a választásnak szentelte magát, a hercegné mindössze két levéllel jelentkezett, az egyikben tudatta vele, hogy a herceg állapota veszélyes, a másikban értesítette, hogy megözvegyült - mindkét levél nemes és nagy érzéseket lehelt, s Rosalie mindkettőt megtartotta. Több éjszakai fáradozással tökéletesen elsajátította Albert írását. Akkor a hűséges szerelmes leveleit saját három levelével cserélte fel, ezeknek a fogalmazványait most Grancey kezébe adta, megborzasztva velük az idős papot: a rontás szellemének remekművei voltak! Rosalie - Albert tollával - előkészítette a hercegnét francia kedvese elpártolására, akit hűtlennek festett. Argaiolo herceg halálhírére Albert

a házasságának, vele, Rosalie-val kötendő közeli házasságának hírével felelt. A két levélnek kereszteznie kellett egymást, s keresztezték is. A levelekben megnyilatkozó pokoli agyafúrtság annyira meglepte az érseki helynököt, hogy még egyszer elolvasta őket. Francescát szívén találta ez a lány, aki eltökélte, hogy kioltja a szerelmet vetélytársnőjében; az utolsó levélre egyszerűen csak ennyit felelt: „Visszaadom a szabadságát, Isten áldja."

- A legaljasabb, a legundokabb bűnök az erkölcsöt sértő bűnök, melyek az emberi igazságosztás markából is kisiklanak - mondta Grancey abbé szigorúan. - Isten gyakran idelenn is lesújt rájuk: ebben rejlik a megfejthetetlennek tűnő, szörnyű szerencsétlenségek magyarázata. És a magánélet rejtelmeibe temetett összes bűn közül az egyik leggyalázatosabb a levelek feltörése vagy jogtalan elolvasása. Bárki bármilyen okból vetemedik erre, kitörölhetetlen foltot ejt a becsületén. Érzi-e hát, milyen megindító, milyen isteni annak az ifjú apródnak a története, akit hamisan bevádoltak, aki maga vitte el a levelet benne a paranccsal, hogy öljék meg őt, aki mit sem sejtve ered útnak, akit a gondviselés aztán oltalmába vesz, és meg is ment, mint mondják: csoda révén!... Tudja-e, miben áll a csoda? Az erényeket éppoly dicsfény ragyogja körül, mint az ártatlan gyermekséget. Mindezt nem feddésképpen mondom magának - tette hozzá az idős pap mély szomorúsággal. - Sajnos nem mint főpenitenciárius beszélek, hisz maga nem térdelt Isten lába elé; jó barátként beszélek, aki megrémült, mert előre látja a büntetést, mely magára vár. Mi lett ezzel a szegény Albert-tel? Nem dobta-e el az életét? Mert erőszakolt nyugalma mögött hallatlan indulatok forrtak. Arra már rájöttem, hogy az agg Soderini herceg, Argaiolo hercegné apja, a lánya leveleit és arcképét jött visszakérni Besançonba. Ami persze villámcsapásként érte Albert-t: elment, hogy megpróbáljon kimagyarázkodni... De hogyan lehet, hogy tizennégy hónapja már nem ad életjelt magáról?

- Ó, ha feleségül vesz engem, boldog lesz...

- Boldog?... De hisz nem szereti magát. Másrészt a maga vagyona, hozománya nem lesz jelentékeny. Édesanyja egészen elfordult magától, mióta azt az éles megjegyzést tette, mely őt megsértette, magát pedig tönkre fogja tenni.

- Miféle megjegyzést? - kérdezte Rosalie.

- Amikor tegnap azt mondta magának, hogy az engedelmesség az egyetlen módja annak, hogy jóvátegye, amit vétett, és megint a házasság szükséges voltáról beszélt Amédée-t említve, maga az arcába vágta: „Ha annyira odavan érte, anyám, menjen hozzá!" Így volt, vagy nem?

- Így volt - ismerte be Rosalie.

- Nos, én ismerem az édesanyját - folytatta Grancey. - Pár hónapba se telik, és Soulas grófné lesz! Szül még egypár gyereket, az biztos, a férjének is ad majd évi negyvenezret; egyebekben is kedvezni fog neki, és amennyire csak tudja, lefaragja azt a részt, amely az ő vagyonából magának jár. Tengődni fog, Rosalie, míg ő él, és ő alig harmincnyolc éves! Nem lesz többje, mint Rouxey meg az a kevés, ami a tisztázás után apja hagyatékából marad, ha anyja egyáltalán hajlandó lemondani a birtokhoz való jogairól! Ami az anyagiakat illeti, eddig nagyon rosszul rendezte el az életét, gyermekem; és ami az érzelmeiket illeti, ha nem tévedek: feldúlta... Ahelyett, hogy édesanyjához fordult volna...

Rosalie felvágta a fejét.

- Édesanyjához fordult volna - ismételte az érseki helynök és a valláshoz, s kapott volna, ahogy a szíve először megdobbant, okos szót, tanácsot, útbaigazítást, maga csak ment a saját feje után, az életet nem ismerve, egyedül a szenvedélyre hallgatva!

Bölcs beszéd volt, s Rosalie megszeppent.

- Most mit tegyek? - kérdezte kis csend után.

- Hogy hibáit jóvátehesse, fel kell mérni őket - mondta az abbé.

- Írok hát Léopold Mannequin párizsi közjegyzőnek, Albert gyermekkori barátjának, ő az egyetlen, aki tud talán a sorsáról.

- De ha ír, az igazságszeretet vezesse a tollat, semmi más - felelte a helynök. - Adja át nekem a valódi és a hamis leveleket, számoljon be a történtekről részletesen mint lelkiatyjának, tanácsomat kérve, miként engesztelhet vétkeiért, s reám hagyatkozva. Akkor majd meglátom... Legelőbb is, persze mossa tisztára ezt a boldogtalant az előtt, akit istenévé tett meg itt a földön. Mert ha a boldogságot elvesztette is, az igazságát nyilván szeretné még megkapni Albert.

Rosalie engedelmességet ígért Grancey abbénak; remélte, hogy a szükséges lépések visszavezetik hozzá Albert-t.

Kevéssel Rosalie vallomása után Besançonba érkezett Léopold Mannequin egyik írnoka; fel volt szerelkezve Albert általános felhatalmazásával, s mindenekelőtt Girardet-t kereste fel, hogy megkérje, adja el Savaron házát. Az ügyvéd - Albert iránti barátságból - vállalkozott a feladatra. Az írnok azután eladta az ingóságokat, s a befolyt összegből megfizette Albert tartozását Girardet-nek, aki rejtélyes távozásakor ötezer frankot adott neki, arra is vállalkozva ugyan, hogy behajtja kintlevőségeit. Girardet megkérdezte, mi történt ezzel a nemes és szép harcossal, aki iránt valaha érdeklődést érzett, mire az írnok azt válaszolta, hogy erről egyedül főnöke tud, s hogy Albert de Savarus úr utolsó levele igen letörte a közjegyzőt.

Amikor ezeket hírül vitték neki, az érseki helynök levéllel fordult Léopoldhoz. Az érdemes közjegyző a következőket felelte neki:

Grancey abbé úrnak, a besançoni egyházmegye
érseki helynökének

Párizs

Fájdalom, uram, immár senkinek sem áll hatalmában, hogy visszaadja Albert-t a világi életnek: lemondott róla. Most újonc a Grandé-Chartreuse-ben, Grenoble mellett. Ön tudja, jobban, mint én, aki csak imént tapasztaltam, hogy e kolostornak a küszöbe a halálnak a küszöbe. Albert számított látogatásomra, s a kartauziak generálisát állította kísérleteim és önmaga közé. Eléggé ismerem ezt a nemes szívet, hogy tudjam: gyűlöletes és számunkra megfoghatatlan cselszövénynek az áldozata: de minden elvégeztetett. Argaiolo hercegné őkegyelmessége, aki most Rhétoré hercegné, szerintem túl messzire ment a kegyetlenségben. Amikor Albert Belgiratéba futott, ő már elutazott onnan, meghagyva, mondják neki azt, hogy Londonba költözött. Londonból Albert Nápolyba rohant a kedvesét felkutatni, Nápolyból meg Rómába, ahol az éppen jegyet váltott Rhétoré herceggel. Esküvője pillanatában akadt rá végre Firenzében! Barátunk, szegény, elájult a templomban, és ezután sem tudta, még halálos veszedelemben sem, elérni érveivel ezt az asszonyt, akinek nem tudom, mi lakhatott ekkor a szívében. Albert hét hónapig utazott, egy féktelen teremtést űzve, aki játékosan tért ki mindegyre előle: nem tudta, hol és hogyan fogja el. Találkoztam szegény barátunkkal, amikor Párizson átutazott; és ha Ön is találkozik vele, észrevette volna, hogy a hercegnére még célozni sem szabad, mert egyetlen szó rohamot válthat ki, s ebbe Albert belezavarodhat. Ha tudja, mi a vétke, megtalálta volna a védekezésnek a módját; de hogy hazugul házassággal vádolják! Mit tehetett? Albert halott, örökre halott a világ számára. Nyugalomra vágyott: reméljük, hogy a mély hallgatás és az ima, amelybe belevetette magát, ha más formában is, de boldogságot hoz neki. Ha ön ismerte, uram, szánnia kell, barátaival együtt!

Fogadja őszinte... stb.

Ahogy ezt a levelet megkapta, a jó helynök nyomban írt a kartauziak generálisának; levelére Albert válaszolt:

Albert testvér Grancey abbé úrnak,
a besançoni egyházmegye érseki helynökének

Grande-Chartreuse, 1836 novembere

Mindabban, amit a főtisztelendő generális atya, rendünk főnöke elmondott nekem, felismertem az Ön gyengéd lelkét és még mindig ifjúi szívét, kedves és szeretett helynök úr. Ön kitalálta, hogy egy világi kívánság még mindig megbúvik szívem legbensejében: elégtételt kapni érzelmeim számára attól, aki annyira meggyötört! Hanem amikor tetszésemre hagyta, hogy élek-e az Ön ajánlatával, generálisunk hivatásomat is próbára akarta tenni: kegyesen tudatta is velem ebbéli szándékát, látva, hogy a teljes némaságra szántam el magamat. Ha engedek a kísértésnek, ha visszakívánom világi becsületemet, szerzetem kiutasított volna e kolostorból. Hatott bizonyosan a kegyelem is: de a harc, bár rövid, éppen elég heves, éppen elég kegyetlen volt. Megérti, ugye, ha pusztán annyit mondok, hogy képtelen lennék visszatérni a világba? Ennélfogva a bocsánat is, melyet e sok rossz szerzője számára kér, teljes és ment minden nehezteléstől. Kérni fogom Istent, hogy bocsásson meg ennek a kisasszonynak, amint én is megbocsátok, kérni fogom őt, adjon Rhétoré hercegné őkegyelmességének boldog életet. Eh, legyen az a halál vagy egy szerelméhes fiatal lány makacs keze, legyen az holmi „véletlen" szerencsétlenség: nem kell-e mindenkor engedelmeskednünk Istennek? Vannak lelkek, kiket a balszerencse roppant sivataggá tesz, amelyben megzendül Isten hangja. Én túlságos későn ismertem föl a kapcsolatot az e világi és a ránk váró élet közt, már minden elkopott bennem. A küzdő egyház soraiban nem vennék hasznomat, így hát enyésző életemmel az oltár lábához vetem magam. Ez az utolsó levelem. Most is csak az Ön kedvéért, aki szeretett, s akit annyira szerettem, törtem meg a feledés törvényét, melyet Szent Bruno székvárosába érkezve, magamra róttam. Különösképpen sokat is fog imádkozni Önért

Albert testvér

„Talán ezzel minden jóra is fordult" - gondolta az abbé.

Amikor odaadta a levelet Rosalie-nak, aki ájtatosan megcsókolta a bocsánatát tolmácsoló sorokat, ezt mondta neki:

- Nos, miután végképp elvesztette Albert-t, nem hajlandó-e mégis hozzámenni Soulas grófhoz, és ezzel megbékíteni az édesanyját?

- Csak Albert parancsára - felelte a lány.

- De hiszen látja, hogy lehetetlenség az ő véleményét kérni. A generális nem járulna hozzá.

- És ha meglátogatnám?

- A kartauziak nem fogadnak látogatót. Különben is Franciaország királynéja kivételével nő nem léphet be a Chartreuse-be. Úgyhogy nincs többé menekvés: hozzá kell mennie a fiatal Soulashoz.

- Nem akarom szerencsétlenné tenni anyámat - felelte Rosalie.

- Sátán! - kiáltott fel a helynök.

Tél utolján a kitűnő Grancey abbé meghalt. A jó barát, aki mindig tompította Watteville-né és lánya, e két vasjellem összeütközését, nem volt többé. Az esemény, melyet ő előre látott, bekövetkezett. 1837 augusztusában a báróné Párizsban egybekelt Soulas úrral; a fővárosba

Rosalie tanácsára ment fel, aki most elragadóan kedves és jó volt hozzá. A báróné hitt ennek a baráti hangnak; holott lányát pusztán a kegyetlen bosszú vágya vitte Párizsba: mindegyre csak azt forgatta fejében, hogy vetélytársnőjét kínpadra vonva, bosszút áll Savarusért.

Ekkorra Rosalie-t már nagykorúsították, egyébként is közeledett huszonnegyedik évéhez. Anyja elszámolt vele, mindenestül átengedte neki Rouxey-t, Rosalie pedig felmentvényt adott anyjának apai örökségével kapcsolatban. És biztatta a bárónét: menjen csak hozzá Soulashoz, s kedvezzen neki.

- Legyünk szabadok mind a ketten - mondta.

A grófnét, aki nyugtalankodott lánya szándékai miatt, meglepte ez a nagylelkű viselkedés; hogy lelkiismeretén könnyítsen, hatezer frank államjáradékot ajándékozott Rosalie-nak. Mivel Soulas grófné birtokai évi negyvennyolcezer frankot hoztak, s nem is adhatott el belőlük, hogy Rosalie örökrészét lefaragja, Watteville kisasszonyt még mindig mint egymillió-nyolcszázezer frankos házasságot tartották nyilván: Rouxey, ha valamicskét áldoznak rá, évi húszezret is jövedelmez, és lakhellyel, járandóságokkal, tartalékkal rendelkezik, ami csupa előny. Ilyenformán Rosalie és anyja, akik csakhamar átvették a párizsi modort és divatot, könnyűszerrel bebocsátást nyertek az előkelő társaságba. Az aranykulcs, Rosalie ruhaderekára hímezve: egymillió-nyolcszázezer frank!... sokkal jobb szolgálatot tett Soulas grófnénak, mint Rupt-igényessége, vigyázatlan gőgje vagy akár rokonai, akiket kissé hajuknál fogva rángatott elő.

1838 februárja tájt Rosalie, akit egész sereg fiatalember ostromolt, megvalósította tervét, mely Párizsba hozta. Találkozni akart Rhétoré hercegnével, látni és a lelkiismeret-furdalás poklába akarta taszítani ezt a csodálatos asszonyt. Hogy egyenrangú félként szállhasson vele szembe, hihetetlenül feltűnő és kacér módon viselkedett. Első találkozásuk azon a bálon történt meg, melyet 1830 óta minden évben megrendeznek a hajdani királyi kegydíjasok javára.

Egy fiatalember, akit Rosalie felbiztatott, megmutatta őt a hercegnének:

- Nézze, az egyik legérdekesebb fiatal lány: vasakarata van! Kolostorba, a Grande-Chartreuse-be kergetett egy nagy tehetségű férfit, Albert de Savarust, tönkretette az életét. Watteville kisasszony, az ismert besançoni örökösnő...

A hercegné elsápadt, s Rosalie szeme összevillant az övével - az efféle tekintetváltás nők közt halálosabb, mint a párbajok pisztolygolyói. Francesca Soderini, aki gyanította, hogy Albert ártatlan, tüstént otthagyta a bált, faképnél hagyta felvilágosítóját, s ez nem is sejtette, milyen szörnyen megsebezte a szép Rhétoré hercegnét.

Ha többet akar tudni Albert-ről, jöjjön el jövő kedden az operabálra, a kezében tartson egy szál gólyahírt.

Ez a névtelen levélke, melyet Rosalie a hercegnének küldött, elhozta a boldogtalan Francescát a bálra, s itt a lány a kezébe nyomta Albert valamennyi levelét, az érseki helynök levelét Léopold Hannequinhez, valamint a közjegyző válaszát, s nemkülönben az ő, Rosalie írását, amelyben megtette vallomását Grancey abbénak.

- Megelégeltem, hogy egyedül szenvedjek, amikor egyforma kegyetlenek voltunk mind a ketten! - mondta Rosalie a vetélytársnőjének.

Egy pillanatig gyönyörködött még a hercegné szép arcán megjelenő megdöbbenésben, majd nyomban eltávozott a bálból, többé nem mutatkozott a társaságban, s anyjával visszaköltözött Besançonba.

Rosalie de Watteville most magányosan él rouxey-i birtokán, lovagol, vadászik, évenként két-három kérőt kikosaraz, telente öt-hat ízben Besançonba látogat, és szorgosan gazdálkodik - szerfölött eredeti egyéniségnek tartják. Kelet-Franciaország hírességei közé számít.

Soulas grófnénak két gyermeke született, egy fiú meg egy lány; ő megfiatalodott, az ifjú Soulas viszont alaposan megöregedett.

- Sokba kerül nekem ez a szerencse - mondogatta a fiatal Chavoncourt-nak. - Az ember sajnos csak akkor tudja meg, mi lakik egy jámbor nőben, ha elveszi.

Rosalie de Watteville sok különcséget művel. Mondják is róla: *Bogarai vannak!* Például minden évben elmegy, s megnézi a Grande-Chartreuse falait. Talán ősének példájára a falakat megmászva akar bejutni a kolostorba, hogy megkeresse férjét, amint Watteville is megmászta őket, hogy szabaduljon.

1841-ben Rosalie elutazott Besançonból, állítólag azzal a szándékkal, hogy férjhez megy; az utazás valódi célja máig sem derült ki, de a lány olyan állapotban tért vissza, hogy társaságban többé nem mutatkozhatott. Véletlenül ugyanis - Grancey abbé ezekre a véletlenekre célzott - ott volt azon a gőzösön, melynek kazánja felrobbant a Loire-on. Rosalie súlyosan megsebesült, elvesztette jobb karját és bal lábát; arcát szörnyű hegek borítják, megfosztva szépségétől; egészségi állapota roppant ingatag, alig múlik el napja kín nélkül. Ennélfogva most már ki se mozdul a rouxey-i kis nyári lakból, életét betölti az ájtatoskodás.

Párizs, 1842 májusa.